

ROSINA HEIKEL

132.

HELENA WESTERMARCK

FINLANDS FÖRSTA KVINNLIGA
LÄKARE

ROSINA HEIKEL

*Kvinnospår i finländskt
kulturliv*

HELSINGFORS
SÖDERSTRÖM & Co FÖRLAGSAKTIEBOLAG

*Utgiven med understöd ur de av
riksdagen anslagna medlen för den
svenska litteraturens främjande.*

LOVISA

1930

ÖSTRA NYLANDS TRYCKERI

F Ö R O R D.

För värdefulla meddelanden och vänligt intresse, som vid utarbetandet av denna levnads-teckning kommit mig till del, får jag särskilt tacka Fröken Marie-Louise Wasenius, vars anteckningar, gjorda under personlig samvaro med Rosina Heikel, stått till mitt förfogande. Likaledes ber jag att få tacka Hovrättsrådinnan Alma Skog och Doktor Viva Lagerborg för belysande drag och uppgifter.

Helena Westermarck.

Motto:

*De många sår du fått i striden göra
dig i världens ögon till en hjälte,
i dina egna till en krympling.*

Carmen Sylva.

PÅ TRÖSKELN TILL EN NY TID

I nådens år 1878 den 23 oktober samlades omkring ett hundratal av Helsingfors' damer klockan ett på dagen till fest i Nya Teaterns foajé. Det var en fest, som väckte mycket uppseende, ty i det dåtida samhällslivet voro fester, jubiléer och hyllningar inte någonting så vanligt som i våra dagar; isynnerhet en så stor festlighet, firad av enbart damer, hade nog inte tillföre förekommit här.

Följande dag innehöllo huvudstadens tidningar utförliga redogörelser för den högst ovanliga tilldragelsen. I Helsingfors Dagblad (n:o 290) läser man:

»En festlighet för den första kvinnliga läkaren, fröken Rosina Heikel, vilken som bekant nyligen avlagt examen i de för medicinelicentiatgrad fastställda kunskapsstycken, var i går anordnad i teaterkaféet av ett stort antal av stadens fruntimmer.

En av damerna frambar härvid på de närva-

randes vägnar till frök. Heikel en lyckönskan att vara den första finska kvinna, som genomgått en fullständig medicinalkurs och nu är färdig att träda ut i livet i kamp mot sjukdomar och det mänskliga eländet. — Kvinnans ställning i vårt land hade ännu att kämpa mot många fördomar — om också mindre än i många andra länder — och man hade först på senaste tid funnit rättvist, att även för henne öppna vägar till självförsörjning. Men det är ju också så, att kvinnan själv först på den senaste tiden vågat tänka sig en annan verksamhet än den husliga, ty hon är försagd av naturen. Hon eger dock kraft att utstå lidanden, att se döden för ögonen utan att bäva och hon kan glatt offra sitt liv för den hon älskar. Om också hennes egentliga kall är att verka för hemmet och familjen, finnes det dock i vårt land högt begåvade kvinnor med anlag och krafter att verka i en vidsträcktare krets och skickliga att deltaga i det stora mänskliga kulturarbetet. Tyvärr hava många sådana naturer fått duka under för de ännu rådande fördomarne.

Härpå överlämnades till gästen en praktfull blomsterbukett med vidhängande blå och vita band; å det ena av dessa band lästes i gyllene bokstäver: *Rosina Heikel 18²³/₁₀ 78* och å det

andra följande av Wilhelmina Nordström författade vers:

En lager vuxen uppå stenhård jord!
Den talar för sig själv förutan ord,
en känsla utan ord Du ock förstår,
som med den lagern tacksam till Dig går.

Därjämte överräcktes till fröken Heikel ett smycke, bestående i en brosch av grön malakit, varpå var fästad en guld lagerkrans och en Eskulapii stav. På baksidan av broschen var ingrave-rad följande inskrift: *Åt Rosina Heikel, Finlands första kvinnliga läkare 1878.*

Sedan härpå ett ljudeligt leve för fröken Heikel uppstämts av de närvarande, framträdde författarinnan fröken Wilhelmina Nordström och uppläste följande av henne till gästen egnade verser:

Till Rosina Heikel.

Ditt mål var högt och därför ej som andra
Du kunde på de nötta stigar vandra,
men viljestark Du kunde rödja Dig
igenom rös och snår en egen stig.

Då Dina fötter på den stigen blödde,
Ditt hjärtas fasta tillförsikt Dig stödde.
Och murkna skrankor föllo och Du gick —
emot Ditt mål med oförvillad blick.

Vad ville Du? Jo — rättigheten vinna,
att vara Dina systrars läkarinna,

att locka plågan, som sig gömmer skyggt,
att till Din milda barm sig luta tryggt.

När mot det målet, som Du hunnit, andra
på röjdad stig, med större lätthet vandra,
skall än Ditt namn välsignas, såsom Du
av Finlands kvinnor tacksamt signas nu.

Vid det festliga samkvämet påpekades, huru-
som redan för flere år sedan en fond bildats för
stipendier åt kvinnliga medicinska studerande vid
Alexanders Universitetet, och framlades därvid
även en lista för tecknande av bidrag. Omkring
400 mk blevo också genast tecknade, varjämte
en bestyrelse utsågs för mottagande av bidrag
till det goda och vackra ändamålet.

Under loppet av festen, som utmärkte sig för
en glad och angenäm stämning, ankommo en
mängd telegram från skilda orter i landet, nog-
samt utvisande att man även annorstädes med
intresse och sympati omfattar kvinnans strävän-
den. De anlända telegrammen voro: 1 från Wasa,
från fröken Heikels mor; 2 från Wiborg; 1 från
Tavastehus; 1 från Borgå; 2 från Åbo och 1 från
Fredrikshamn.

Slutligen uppstämdes sångerna 'Vårt land',
'Suomis sång' och 'Savolaisen laulu', varefter
man efter ett par timmars angenäm samvaro åt-
skildes med det glada medvetandet, att *ett* steg
blivit lyckligen också här i vårt land uttaget, för

att åt kvinnan tillkämpa rätt till självständig verksamhet på områden, från vilka hon hittills varit utestängd.»

En annan tidning var inte lika hemlighetsfull och förtegen i fråga om att nämna namn. I Morgonbladets spalter (n:o 248) får man läsa, att det var Statsrådinnan S. v. Willebrand, som »tolkade på ett synnerligen anslående och lyckligt sätt de församlades lyckönskningar». — Fru v. Willebrand var maka till t. f. Generaldirektören för medicinalverket professor K. F. v. Willebrand och måhända hade hon även på grund härav ansetts såsom särskilt lämplig att som festtalare hälsa den nya kvinnliga läkaren.

Redogörelsen i Morgonbladet börjar likvisst med en halv ursäkt, i det tidningen mycket hänsynsfullt skriver: »En festlighet av lika vacker som ovanlig art firades i går härstädes, och vi torde icke begå någon indiskretion genom att om densamma meddela några underrättelser, ehuru festen var av halft privat natur». I referatet läses också den intressanta uppgiften, att Rosina Heikel i sitt svarstal »erinrade med några ord de närvarande om den hemställan, som Konsistorium, enligt vad det försports, nyligen beslutit avlåta, i syfte att även för kvinnan tillträde till universitetet bleve fritt, och framhöll, huru-

ledes ett uttalande i enahanda riktning jämväl från Finlands kvinnors sida icke torde anses olämpligt, vilket förslag även hos de församlade väckte livlig anklang».

Tidningen slutar sitt referat med försäkran att »den enkla festen, som utmärkte sig genom en alltigenom kvinnlig karaktär, skall av alla deltagarinnorna i tacksamt minne bevaras, såsom i många avseenden den första och enda i sitt slag. — På kvällen lär fröken Heikel blivit hyllad med studentsång».

Tidningarnas försynta redogörelser för den i och för sig märkliga tilldragelsen ge oss en hel tidsbild både av den för kvinnorna i vårt land betydelsefulla händelsen, som varit anledning till festens firande, och samtidigt av journalistikens ställning till det som den tiden ansågs tillhöra privatlivets område. Läsaren i våra dagar känner livligt vid genomögnande av dessa gamla tidningsartiklar, att det i flere avseenden var andra seder då än nu.

I en förteckning, som ännu finns kvar, över deltagarinnorna i festen, återfinner man namnen på en stor del av de kvinnor inom den bildade klassen, som i landets huvudstad på 1870- och 80-talet med uppvaknande varmt intresse begynt förstå, att tiden var kommen med nya eftersträ-

vansvärda ideal och nya krav, som måste ställas på kvinnornas insats i samhällslivet. En del av dessa namn för tanken tillbaka till tongivande damer inom dåtidens sällskapsliv och ämbetsmannakretsar i Helsingfors; andra namn åter framkalla i minnet kända gestalter av föregångarinnor, som här på pedagogikens eller filantropins fält — de enda områden utom hemmet, som på den tiden stodo öppna för kvinnorna — under livslångt arbete med offerkraftig entusiasm gjort betydande och nydanande inlägg i vår samhällsutveckling, allt under det de ständigt behöllo i sikte det stora målet att därigenom kvinnans ställning både i hemmet och i det medborgerliga livet skulle förbättras och höjas. Morgonbladet antyder på ett mycket naivt sätt något av det nya i tiden, som tog sig uttryck i festen för Rosina Heikel, då bladet i sin redogörelse för den ovanliga tilldragelsen skriver om den församling, som hyllade henne:

»Samhällsställning och personlig bekantskap försvunno här för det hjärtat värmande medvetandet, att de närvarande samfällt firade en ideal seger; folkskollärarinnan och geheimerådinnan, den finskt sinnade och den svenskt sinnade kvinnan, gammal och ung — alla firade med lika uppriktig känsla den seger en finsk kvinna ge-

nom orubblig ihärdighet lyckats tillkämpa sig på studiernas stråt.»

I Rosina Heikels hemstad Wasa firades likaledes en fest till hennes ära den 9 november. Av hyllningsgärderna, som kommo henne till del, förtjänar även att omnämnas ett brev från hennes ungdomsvän, den såsom framstående målarkinna senare kända Fanny Churberg. Otvivelaktigt fick Rosina Heikel emottaga sympatibevis och skriftliga lyckönskningar från många olika håll, men det uppbevarade brevet från ungdomsvännen är särskilt såsom tidstypiskt intressant genom den belysning det kastar över hänförelsen och solidaritetskänslan, som kunde växa fram hos de unga kvinnorna själva under deras strävanden mot nya ideella mål. Fanny Churbergs brev lyder:

»Älskade Rosina!

I de förflutna dagar sade jag dig mången gång, tänkte och kände det än oftare, att ingen glädje skulle öfvergå den att en gång se dig vid målet, se dig färdig läkare. Dessa dagar ha besannat mina ord. Ännu har ingen fröjd i lifvet varit mig så oblandad, så stor, så hel som denna!

Dina förhoppningar och farhågor för framtiden känner jag ju nu ej. Vet ej derföre hvad

jag annat skall önska dig med på färden än den rikaste välsignelse af ditt arbete, den största möjliga lättnad för dig själf i ditt tunga värf och Guds välsignelse till allt! Ett ville jag dock lägga dig på hjertat: Glöm dig själf inför den sjuka!

Och nu farväl! I något concentrerad ögonblick se vi, finna vi hvarandra åter — om ock blott som en fläkt från fordom.

Fanny.

den 30:de okt. 1878»

Så stod då Rosina Heikel efter mycket arbete, efter mycken målmedveten viljestark kamp och otrolig uthållighet redo att träda ut till den verk-samhet, som från tidiga ungdomsår föresvävat henne såsom hennes livsuppgift. Ensam hade hennes väg gått mellan hinder av mångahanda slag. För att hålla ut och söka sig fram hade behövts hela hennes starka och orubbliga övertygelse om att varje människa själv måste få fullborda sin uppgift. Denna övertygelse hade burit henne över mödorna och svårigheterna, över oviljan och klandret, som också från många håll mötte henne.

Det var en hög syn på den kvinnliga läkarens uppgift i samhället hon bar inom sig — ja, målet, sådant det syntes henne, var det inte rent av oupphinnligt?

Man kan därför tänka sig, huru överraskande, glädjande och uppmuntrande det för henne kändes att på den här beskrivna festen den 23 okt. 1878 möta uttryck av sympati och uppskattning av det ideella innehållet i hennes bemödanden. En gång omkring tjugufem år senare omtalade hon i ett sällskap av män och kvinnor, som samlats med anledning av hennes sextioårsdag, huru i hennes minne ständigt kvarlevde såsom något enastående glädjande den festdag, då en samling av Helsingfors' kvinnor »visade sin sympati för idén: kvinnliga läkare. Denna idé», sade hon, »som dittills i all stillhet sökt sig fram bland klippor och skär och i praktiken var hos oss fullkomligt oprövad, fann då första gången sin förståelse. Man kan tänka sig, huru varje uppmuntran just den tiden var välkommen, synnerligast från dem för vilka man önskade arbeta, huru det stärkte modet att sträva vidare framåt, trots att vägen ännu var obanad.»

Rosina Heikel var inte blott den första kvinnliga läkare i Finland, utan jämväl den första i hela Norden. Först åtskilliga år efter det hon hos oss begynt sin verksamhet som läkare, framträdde kvinnliga läkare i Danmark, Sverige och Norge.

Då hon på 1860-talet började se sig om efter

någon utväg att nå fram till det i fjärran hägrande målet, stod ingen sådan att upptäcka. Under fåfänga försök att få stängda dörrar öppnade och hindrande skrankor avlägsnade måste hon taga omvägar, varigenom åratals av den dyrbara ungdomstiden gick till spillo. Den nya generation, som nu får gå fram på banade vägar, kan icke ha någon aning om vilken summa av kraft den som första gången gick ut för att söka sig fram, måste förbruka bara för att få rättigheten att följa sin kallelse, och vilka snår av fördomar och godtyckligt resta hinder, som mötte henne och som hon måste genombryta, innan vägen öppnades, vilken numera kan leda hennes lands kvinnor ut till ett rikt verksamhetsfält.

Det är mot bakgrunden av det dåvarande samhället med dess fördomar och dess traditionella uppfattning om den ställning, som i enlighet med lag och sed där tilldelades kvinnan, Rosina Heikels livsgärning måste inställas, om den skall få sin rätta plats i historien om vårt samhällslivs utveckling, liksom den ock måste ses i sammanhang med kvinnornas stora och målmedvetna frigörelsekamp ute i världen, om den skall få sin rätta tidsbelysning.

B A R N D O M

Släkten Heikel är till sitt ursprung en nordösterbottnisk släkt med namn efter Heikkilä gård i Uleåborgs landsförsamling. Tre bondsöner från denna gård blevo i medlet av 1700-talet studenter i Uppsala och antogo sedan namnet Heikel efter faderns hemman. Två av dessa söner, Samuel och Henrik, blevo stamfäder för de nulevande grenarna av släkten Heikel.

Släkten är vitt utgrenad och har, som känt, skänkt vårt land flere framstående medborgare, flere bemärkta vetenskapsmän och vår första kvinnliga läkare. Rosina Heikels far Carl Johan Heikel var son till Samuel Heikel. Han föddes 1786 i Uleåborg och dog i Wasa 1850 som lagman i Uleå domsaga, sedan han tidigare varit borgmästare i Jakobstad och Uleåborg. Han hade 1832 gift sig med Christina Elisabeth Dobbin, född 1813 i Helsingfors och död i Wasa 1896, dotter till f. d. kaptenen vid Kongl. svenska flottan, sedermera ledamoten i Tulldirektion Berndt Johan Dobbin. Såsom officer vid flot-

tan hade kapten Dobbin deltagit i slaget vid Svensksund och därvid erhållit guldmedalj för tapperhet. Släkten Dobbin har uppgivits vara av holländskt ursprung.

Emma Rosina var den femte i ordningen av Carl Johan Heikels och Christina Elisabeth Dobbins åtta barn. Då hon föddes, den 17 mars 1842, voro föräldrarna bosatta i Kaskö, men redan året därpå överflyttade de till Wasa, där familjens hem inreddes i egen gård.

Det Heikelska hemmet var ett förmöget hem, där god gammaldags gästfrihet utövades för en stor umgängeskrets av släktingar och vänner. Familjelivet har beskrivits såsom lyckligt, modern var varmt fästad vid sin man och vårdade sig med stor omsorg om sina många barn. Av sin far kunde Rosina Heikel, då hon trädde ut i livet, endast medföra ganska obestämda intryck och hågkomster. Hon var vid hans död endast åtta år, och han hade antagligen aldrig haft tid till att mycket sysselsätta sig med sina barn och deras uppfostran utan överlämnat omsorgerna härom i sin hustrus händer.

Att välstånd rådde i det Heikelska hemmet framgår även därav, att familjen höll sig med egen häst. Då vädret var fullt, kunde det hända

att de små eleverna i mamsellerna Banges skola fingo se den lilla Rosina komma storståtligt åkande till skolan, vilket naturligtvis väckte mycket uppseende inom den lilla kamratkretsen.

I mamsellerna Banges småskola meddelades undervisning enligt den s. k. »lankastermetoden». Läseövningarna försiggingo sålunda att alla de små eleverna, gossar och flickor, ställdes upp framför den stora skoltavlan och fingo i korus uppläsa bokstäverna, som hade blivit utskrivna på den. Emedan den lilla Rosina redan kunde läsa i bok och således var längre kommen än kamraterna, hände det ibland att hon också togs i anspråk som lärarkraft. Jämte stavning och innanläsning hörde till skolans program även katekesläsning. Rosina Heikel har själv uppgivit, att hon under dessa tidiga år av sitt liv var mycket odygdig och fallen för allehanda puts och upptåg. Sina lärarinnor, de båda systrarna Bange, har hon beskrivit som långa, raka, respektgivande damer, av vilka den ena förestod skolan, medan den andra mest egnade sig åt verksamhet i hemmet. I sina »Ungdomsminnen» har C. G. Estlander givit en sympatisk skildring av »tanterna Bange» och deras gammaldags hem, i vilket han och hans broder, sedermera profes-

sor J. A. Estlander, voro inackorderade under den tid de gingo i Wasa gymnasium. Estlander skriver:*)

»Med djup tacksamhet har jag tänkt på vår fars omtanke att skaffa oss ett så gott hem, som det vi fingo hos tanterna Bange och behöllo under hela vår skoltid. Jag tror nog att vår friluftsuppfostran fört med sig seder, som behövde hyfsas, och denna städning gavs med ett tålamod och en vänlighet, som syntes outröttliga. De båda medelålders damerna höllo småbarnsskola med ett tjugu- eller trettio-tal småttingar, gossar och flickor, och det var redan en hälsosam övning för oss att gå ut och in, stilla och ordentligt genom den surrande barnskaran i salen utanför vår kammare. Någon gång, då dubbla fönstren icke voro insatta, togo vi vägen genom fönstret och trädgården, som låg utanför vårt vackra ljusa rum, men den utvägen dugde i alla fall icke, då vi skulle till skolan, ty våra moderliga tanter sågo noga efter att vi passade på tiderna och voro riktigt klädda.

Deras moder, gamla rektorskan Bange, levde ännu under de första åren av vår vistelse i Wasa, och jag ville skatta även det som en lycka för

---

*) C. G. Estlander: »Ungdomsminnen». Finsk Tidskrift 1912. Tom. LXXII. s. 366—67.

oss, ty gumman ingav en respekt, som nog kunde behövas. Fördes man någongång till följd av ett särdeles överdådigt eller oskickligt beteende in till henne för att få bannor, och såg man vecken i negligén darra på det vördnadsvärda huvudet, medan hon såg bistert på en och bannorna gingo lös stötvis, så kände man sig övertygad om att vara en riktig syndapalt, och man ville icke ha det över sig en gång till.

För resten står rektorskan för mitt minne som något av det vördnadsvärdaste jag sett i barn-
domen. I hennes prydliga, varma rum rådde en sådan ordning och proprété, att det sedermera länge och väl var för mig mönstret för huru ett fint fruntimmersrum bör se ut. Där fanns ett grönt och svart lackerat bord, vid vilket gummans bostonpartier ägde rum; på kakelugnskransen brann mest alltid en rök-gubbe, en svart tingest, märkvärdig så till namn som ändamål; och märkvärdig var även den lätta blåblommiga kakelugnen på svarvade trästolpar, för vilken nog i våra dagar skulle betalas bra med pengar, om den ej brunnit upp med allt annat i Wasa. Slutligen minns jag en fin byrå i mager empire-styl och ovanpå denna en diger lunta, väl kvarterstjock, av i kvarto vikna skrivark, där rektorskan avskrivit poetiska stycken, som hon lärt

känna ej blott i tryck, utan ock i avskrifter, på det sätt forna tiders mest omtyckta lyriska diker plägade sprida sig över landet.»

På hösten 1850 dog Rosina Heikels fader och följande sommar reste hennes mor med sex av sina barn upp till höga norden till en syster, Gustava Dobbin, som vid 15 års ålder hade gift sig med prosten Per Samuel Heikel i Rovaniemi.

Färden företogs i den stora familjeresvagnen, som på skämt fått namnet »Leviata» efter en av den tidens stora atlanterångare. I vagnen sutto modern och fyra av barnen, de andra fingo jämte en del av resgodset plats i två schäsar. En av forna tiders stora resvagnar var så gott som ett hem på hjul för en hel familj. Man satt bra och bekvämt på mjuka stoppade sitsar, dörrarna voro på insidan försedda med stora väskor och sitsarna med lådor, som rymde både matsäck och reskläder, och bakpå vagnen kunde koffertar och kappsäckar surras fast så att utrustningen blev fullständig. Ett sådant präktigt åkdon var den stora vagnen, som togs i bruk för alla familjen Heikels resor, både vid flyttningen från Kaskö till Wasa och senare efter staden Wasas brand vid överflyttningen till Jakobstad.

En lång färd i en sådan forna tiders resvagn

måtte varit något enastående roligt, memoarskrivare omtala ofta med förtjusning sina barnomsminnen från resor, som de företagit med dessa fortskaffningsmedel. För barn voro naturligtvis sådana resor även lärorika. Rosina Heikel har sagt, att hon ännu på sin ålderdom tydligt kunde minnas landskapets växlande karaktär och utseende ävensom de små upplevelsena under den långa färden, som tog en hel vecka i anspråk. I Uleåborg rastade resenärerna antagligen för att besöka där boende släktingar och vänner. Senare gjordes även en lång utfärd i vagn till Ounasvaara för att se midnattssolen.

Fru Heikel och hennes barn stannade hela sommaren i Rovaniemi, där den lilla Rosina som lekkamrater hade åtta pojkar — fyra bröder och fyra kusiner. Till de intryck, som outplånligt inpräglade sig i den lilla flickans minne, hörde Lapplands stora ödsliga vidder, där hjortronen mognade i oerhörda massor, och Lapplands myggsvärmar, som antagligen mycket kännbart låtit henne veta att hon levde.

Hennes iakttagelseförmåga hade redan tidigt varit mycket vaken, hon har omtalat, att hon redan som litet barn noga gav akt på allt, som försiggick omkring henne i hemmet. Isynnerhet om något sjukdomsfall inträffade, följde hon med

spänt intresse åtgärderna, som vidtogos för att bota sjukdomen. Det hände en gång, då hon var omkring åtta år, att hennes mor var sjuk och att ett av tidens ofta använda läkemedel — en fontanell — blev av läkaren föreskriven. Den lilla flickan fann det utomordentligt roligt och lärorikt att iakttaga, huru den applicerades och beslöt efteråt att vetgirigt anställa ett försök i syfte att utröna, huru en likadan kur skulle avlöpa för henne själv. Men experimentet lyckades inte bättre än att hennes arm blev mycket sjuk, den svullnade starkt och täcktes av varfyllda sår. Ingen i hemmet kunde begripa vad i all världen som gick åt armen, och Rosina teg visligen med detta sitt första medicinska rön, som hade avlupit så illa.

Redan vid sex års ålder läste hon rent i bok och var i småskolan längre kommen i vetande än kamraterna, och även togs hon då i anspråk som föreläserska för sin morfar, sedan morföräldrarna flyttat från Helsingfors till Wasa. Morfadern, som hade svaga ögon, var främst intresserad av tidningarnas politiska artiklar och notiser, som alla med stor noggrannhet måste genomläsas, isynnerhet revolutionsåret 1848 hände ju ute i världen så ofantligt mycket, varav väl dock blott en ringa del av censuren tilläts att

bliva omtalat här hemma. Den lilla föreläser-skan besökte ofta sin morfar och trivdes väl tillsammans med honom, men han dog redan 1852.

År 1852 var det stora olycksåret för Wasa, då staden hemsöktes av en fruktansvärd eldsvåda och så gott som hela Wasa brann upp. Både större och mindre städer i vårt land ha ju på ett skrämmande sätt under tidernas lopp varit utsatta för eldens härjningar. Genom att byggnaderna så gott som uteslutande voro uppförda av trävirke, och genom att släckningsredskapen säkerligen ofta voro mycket bristfälliga eller kanske ibland rent av saknades, kunde elden med stor lätthet på ett ödesdigert sätt gripa omkring sig. Vilka stora både materiella och ideella värden, som genom eldens härjningar gått till spillo för landet, visade bäst den förfärliga brand, som i början av september 1827 lade en stor del av Åbo i aska och berövade omkring fjortontusen människor hus och hem. Wasa brand 25 år senare var en icke mindre ödesdiger händelse för Syd-Österbottens äldsta kulturort.

Den stora olyckan kvarlämnade hos den då tioåriga Rosina Heikel ett outplånligt fasansfullt barndomsminne, liksom den ödesdigra händelsen ock, genom de förluster den medförde för familjen Heikels ekonomi, kom att ingripa i gången

av hennes uppfostran och hennes framtidsplaner. Några konturer av olyckshändelsen med de vittgående följderna för hela det samhälle, i vilket Rosina Heikel växte upp, anförs därför här enligt den utförliga skildring av branden, som återfinnes i H. Em. Aspelins »Wasa stads historia».*)

»Sommaren 1852 var varm och torr. Efter midsommaren långt in i augusti föll knappt en enda regndroppe, och marken såg mångenstädes ut som skulle den varit bränd. Sädesfälten förtvinade och björkarnas löv antogo höstens gula färg. Skogseldar rasade våldsamt och på en del ställen voro vägarna omöjliga att passera, emedan skogen på ömse sidor stod i lågor. Luf- ten var ofta så mättad med rök att solens brännande strålar med möda kunde tränga sig igenom.

Under sådana allmänna förhållanden uppgick Wasa stads olycksdag, tisdagen den 3 augusti. Morgonen lovade en lika varm och vacker dag som alla de föregående varit. De flesta bland borgerskapets arbetare hade tidigt begivit sig ut på höbärgning, medan en annan del befann sig på Brändö eller annanstädes utom staden. Många familjer voro utflyttade på landet eller stadda

*) Sid. 679 o. f.

på resa, flera lokaler stodo alldeles övergivna. Några få landsbor sågos på torget och gatorna, men i allmänhet föreföll allt tämligen livlöst. Så var det nämnda dag kl. 10 före middagen. En timme senare rådde den fasansfullaste förvirring och allt levande hade gripits av onämbar ångest.»

Om eldens uppkomst och orsaken därtill säges, att klockan var tjugu minuter över tio, då de första klämtslagen hördes från kyrktornet, väktaren hade varsnat att en rökpelare uppsteg från rådman J. F. Auréns gård i hörnet av Köpmans- och Västra Långgatan. Samtidigt hade ett handelsbiträde hos Aurén sett eld och rök framtränga ur ett brädsjul ute på gården, där man hade lagt upp mossa, han skyndade sig att ur gårdens brunn upphämta vatten för att släcka elden, men skjulet stod plötsligt i ljus låga och alla försök att släcka blevo fruktlösa.

Vid denna tid på dagen rådde ännu nästan fullkomlig vindstilla, men snart började det blåsa och länge varade det ej, innan stormen ven genom gatorna. Gnistor flögo omkring och antände andra byggnader och kastades över till närgränsande gårdar, allt var kruttorrt så att elden med fruktansvärd hastighet spred sig från den ena gården till den andra.

Brandsprutorna fördes ut, men vatten fanns inte, ty efter sommarens starka hetta stodo brunarna uttorkade; intet pumpverk fanns vid kanalen och hästarna voro ute på bete. Genom att man måse försöka släcka på olika håll, splittrades krafterna och inom mycket kort tid hade branden fått en sådan utbredning att alla släckningsförsök visade sig fåfänga och vanmäktiga, det var inte möjligt att bli herrar över elden. I de trånga gatorna rådde en fruktansvärd hetta, det blev omöjligt att mer komma fram mellan de brinnande husen och dessutom måste envar skynda till sitt hem för att ännu om möjligt rädda, vad som räddas kunde. Elden fick sålunda ohejdat rasa.

I det längsta försökte man skydda kyrkan, men då stormen förde gnistor och bränder över till kyrkans spåntak, fattade även detta snart eld och antände det inre av byggnaden. Utanför stående personer hade hört, huru stormen spelade i orgelpiporna ett gripande miserere över den allmänna förödelsen och förintelsen. När slutligen även tornet fattade eld och förstördes, var treslaget det sista, som tornuret hördes slå.

Då elden alltmer hotande grep omkring sig, hade invånarna sökt rädda sina tillhörigheter genom att föra dem till en utanför östra tullen be-

lägen äng, men även hit nådde de kringflygande gnistorna och bränderna och antände de här hopade sakerna. Från ängen spred sig elden snart till lador, rior och gärdesgårdar, som sedan jämte den närgränsande skogen brunno hela den följande natten.

Bland de hus, som brunno, var även fru Heikels hem. Hon själv befann sig, då olyckan skedde, jämte sina barn på besök hos vänner eller släktingar i Kaskö. Hennes gamla föräldrar, som över sommaren voro kvar i Wasa, överflyttade, när eldsvådan utbröt, sina tillhörigheter till hennes hem, emedan det, såsom beläget på längre avstånd från den ursprungliga eldhärden, tycktes erbjuda en säkrare tillflyktsort än deras eget hem. Men när elden sedan grep omkring sig och med förfärande häftighet gick över hela staden, blevo de gamla föräldrarna jämte den 90-åriga »moster Marie», som bodde med dem, tvungna att även övergiva detta hem. Då de vandrade bort, buro de med sig en stol för att kunna sätta sig ned och vila under den ansträngande vandringen till Hovrättens hus, vilket var en av de ytterst få byggnader, som undgingo den allmänna förstörelsen. Denna stol från det gamla barndomshemmet bevarades sedermera pitetsfullt i Rosina Heikels hem.

Så fort som möjligt efter branden sökte man genom polisundersökning utröna, genom vems förvållande den härjande elden kommit lös. Många rykten om orsaken till branden hade blivit utspridda, men vid närmare granskning visade de sig alldeles ohållbara. Enligt den stora allmänhetens uppfattning fick familjen Aurén såsom egare till gården, från vilken elden utgått, bära största delen av skulden till olyckan. Bitterheten var stor hos dem som genom eldsvådan hade förlorat allt vad de egt, och i sin olycka måste de rikta sina anklagelser mot någon.

Först flera månader senare blev orsaken till olyckan känd genom den skyldiges självbekännelse. På vårvintern 1853 hade på lasarettet i Wasa intagits en man från Vörå, som för lasarettsläkaren dr M. C. Churberg yppade, att det var genom hans förvållande elden kommit lös. Han hade nämligen den dagen på morgonen kommit till Wasa och såsom brukligt var kört med sitt lass till Auréns gård, där han spände hästen från kärran och själv trött och något drucken kröp in i det tidigare omtalade skjulet för att sova. Sedan han vilat någon timme, hade han vaknat och tänt sin pipsnugga. Han sträckte åter ut sig för att sova, men därvid föll pipan

ur hans hand. Mossan på golvet antändes och väckt av röken rusar mannen upp och ut på gården. Förfärad över vad han gjort, kastar han sig upp på hästen, lämnar kärran i sticket och jagar ut ur staden driven av fruktan för en stundande olycka, vars omfång han dock knappt kunde ana. Sedan dess hade han lidit av de grymmaste samvetskval, men ville nu på dödsbädden yppa allt. — Några timmar efter det han avlagt sin bekännelse, dog mannen. Hans namn blev känt endast av lasarettsläkaren.

När fru Heikel med sina barn återvände från Kaskö, var deras hem i Wasa fullständigt förstört av elden. En lycka i olyckan var dock att en byrå, den enda av hennes tillhörigheter som undgått att brinna upp, fanns kvar med det dyrbara innehållet av familjens värdepapper. Hon hade vid sin avresa uttryckligen ålagt dem som under hennes bortavaro hade uppsikt över hennes hem, att i händelse av eldfara denna byrå främst av allt måste räddas.

I protokollet, som uppsattes över de förluster stadens invånare lidit genom branden, läses att »Lagmansänkan E. Heikel uppskattade sin förlust av löseegendom till 2,591 rubel».

Den hemlösa familjen Heikel överflyttade nu till Jakobstad, där man så gott sig göra lät iord-

ningställde ett nytt hem. En syster till fru Heikel, mamsell Sophie Dobbin, som var bosatt i Petersburg, sände därifrån både bohag och kläder till detta nya hem och dess invånare. Många av de genom branden hemlösa Wasaborna togo sin tillflykt till Jakobstad och det var också till denna ort Wasa skolor och gymnasium för den närmaste framtiden förlade sin verksamhet.

Efter flyttningen fick den tioåriga Rosina åtfölja sin moster Fredrique Dobbin till Petersburg, där de vistades ett år som gäster i general Uschakoffs hem. Generalen, som tidigare varit bosatt i Helsingfors, hade varit gift med en fröken Trolle från Sverige, men överflyttade efter sin hustrus död jämte sina döttrar till Petersburg, och Sophie Dobbin, som varit en nära vän till fru Uschakoff, följde med dem för att vårda hemmet och uppfostra döttrarna.

Generalen tycktes ha varit en förmögen man, som egde stora gods i Ryssland och som i Petersburg bodde i ett ståtligt hus vid en öppen plats. Här på detta torg försiggick alla dagar militär-exercis just den tiden på morgonen, då den lilla Rosina måste sitta vid pianot och öva sig i spelning, och det hade då ofta fallit sig svårt och tråkigt för henne att hålla tankarna tillsammans och spela skalor och övningar i stället för att

springa till fönstret och stå där och skåda den militära ståten.

Hon lärde sig spela för fröken Uschakoff och läste för henne även franska och ryska. Man får tänka sig att den lilla flickan, med den vakna blicken och det stora intresset för allt som försiggick omkring henne, tog varaktiga intryck och blev livligt påverkad av det hon såg och hörde här i de främmande förhållandena. Redan den långa resan från Österbotten till Ryssland var ju på en tid, då järnvägar icke funnos, ett helt äventyr. Allt här i den stora ryska kejsarstaden var även fullkomligt olikt det hon varit van vid i den lilla österbottniska landsortsstaden, här fanns så mycket ovanligt och aldrig förr skådat att ge akt på. Med stor iver vinnlade hon sig även om att lära ryska. Orsaken härtill hade närmast varit den att en av fröknarna Uschakoff vid denna tid beredde sig till att inträda i ett kloster, varför denna viktiga och intressanta angelägenhet ofta och ingående diskuterades i familjekretsen, och med öronen på spänn sökte då den lilla Rosina följa med dessa samtal, som fördes på ryska.

På hösten 1853 återvände Rosina med sin moster Fredrique till Jakobstad, där vid denna tid en flickskola uppstått, vilken hon vann inträde i och besökte under ett par års tid.

SKOLÅR OCH KUNSKAPSTÖRST

År 1851 hade tre kända pedagoger, L. L. Laurén, A. Lilius och J. O. J. Rancken, erhållit vederbörligt tillstånd att i Wasa inrätta en »fruntimmers bildningsanstalt». Till föräldrar och målsmän riktades därför en uppmaning att låta flickebarnen besöka den nya skolan, som skulle öppnas på hösten 1852.

Genom den år 1843 utfärdade nya »Gymnasii- och skolordningen» hade givits åt landets kvinnliga ungdom två av staten underhållna offentliga »Fruentimmersskolor», den ena i Helsingfors, den andra i Åbo, men Österbotten hade icke blivit ihågkommet med någon liknande förmån.

I tidigare skolordningar omtalades ännu alls icke flickskolor, flickors uppfostran — då någon sådan över huvud taget ansågs nödvändig — hade betraktats såsom hemmets sak. Från slutet av 1700-talet har man dock funnit uppgifter*) om att i några av landets »pedagogier», såsom i Nykarleby, Jakobstad och Kristinestad, tidtals

---

*) *Helena Westermarck*: Elisabeth Blomqvist del II s. 32.

även flickor hade blivit undervisade. Om elevernas antal i Jakobstads pedagogi 1814 säges, att »det var per medium årligen 30 eller emellan 20 och 40 stycken elever, varunder får räknas 6 à 8 stycken flickor, som hållas uti ett särskilt rum». Dessa kvinnliga elever förekommo således endast såsom undantag.

Det var både lofvärt och framsynt av de förutnämnda skolmännen i Wasa att öppna en flickskola, så mycket mer som de hade att kämpa emot misstro, gamla tänkesätt och ogillande och fördomar av många slag. Varnande röster underlåto icke att framhålla, hurusom mycken lärdom endast skulle leda flickorna bort från kvinnans rätta och främsta verksamhet i hemmet. Här hade ju tidigare i några av de större städerna funnits av privata personer inrättade s. k. pensioner, där de unga flickorna, i händelse familjens förmögenhetsvillkor tillåto det, kunde inhämta kunskaper; en sådan var t. ex. fru Anna Salmbergs välkända skolpension i Åbo. Rika familjer eller föräldrar i hög samhällsställning brukade låta undervisa sina döttrar av guvernanter i hemmen, och sedan sändes kanhända de unga flickorna till Stockholm för att där få avsluta sin uppfostran genom att lära sig belevenhet, god umgängeston och sällskapsvana, öva sig

i att flytande tala franska, teckna, sy schattér-söm, göra blommor o. s. v.

När statens nyinrättade Fruntimmersskolor först öppnades, emottogos de på en del håll både med förvåning och misstro. Mången fann det betänkligt, att deras barn där skulle sitta bredvid kamrater från okända hem. Och för många omtänksamma mödrar stod även det, att deras döttrar i en skola skulle undervisas av manliga, kanhända unga och ogifta lärare, som en ytterst betänkelig sak och ett högst vågat experiment. Över huvud taget tyckte måhända de flesta, att det var bra såsom det hittills varit, döttrarna hade ju i de bildade hemmen kunnat få det ringa mått av kunskaper, som för dem ansetts nödigt. Undervisning och uppfostran för de lägre ståndens barn var det på den tiden alls inte tal om.

Genom följande dråpliga inlägg, som läses i den i Wasa utgivna tidningen *Ilmarinen**), får man en livlig föreställning om de antagligen rätt allmänt omfattade åsikterna i fråga om »fruntimmersbildningen» vid den tidpunkten, då den nya flickskolan i Wasa skulle öppna dörrarna till kunskapens förgårdar. Redaktionen skriver:

»I det privata institutet för fruntimmer lära även elever från orter norr om Wasa komma att

*) *H. Em. Aspelin: Wasa stads historia s. 463.*

ingå; det är stiftarenes önskan och förhoppning. — Det torde vara en sanning, som ej mer behöver ytterligare diskuteras, att fruntimmersbildningen bäst och ändamålsenligast handhaves, om den ledes av manliga uppfostrare, och vi hoppas att de lärare, som i nämnda inrättning sökt mera ett tillfälle att gagna fosterlandet, än en materiell vinning, skola genom framläggande av sina åsikter om en ändamålsenlig, *idealisk* uppfostran framställa de idéer, av vilka de livats vid ett företag, lika så svårt som tillgängligt för anklagelser, å ena sidan för överspänd självtillräcklighet, å andra sidan för blott materiella förhoppningar. De lärare, som denna tillåtelse att fruntimmersskola inrätta sökt, äro, vi veta det, mest därtill drivna av den erfarenheten, som djupt fyller varje tänkande manligt bröst (!) att nämligen fruntimmersbildningen i vår tid, där den står på enskild hand, är minst sagt förfuskning och avser långt andra avsikter än dem, som borde leda en lärare vid fruntimmrens edukation, — *nämligen könets bildande för mannens skull*, vilket ändamål, rätt fattat, såsom det av Syrach redan utsäges, är det högsta och, må vi utsäga det utan missförstånd, det lyckligaste för ett fruntimmer, som med en ädel man vill vara den lyckligaste och med en oädel man (att sådana

finnas, det neka minst vi) den minst olyckliga maka.»

Skolan kom dock aldrig att vidtaga med sin verksamhet i Wasa. Efter stadens brand i augusti 1852 överflyttade dess stiftare med Wasa gymnasium till Jakobstad, men här upptogs planen ånyo och fullföljdes så energiskt att arbetet i flickskolan kunde börja med höstterminen 1853. Läroämnena voro: »Religion, biblisk historia, allmän och finsk historia, geografi, naturlära, svenska språket, finska språket, räkning, stilskrivning, ritning, sång och fruntimmershandarbeten samt, för dem som det önskade, franska, tyska och gymnastik.»

Efter hemkomsten från Petersburg besökte Rosina flickskolan i Jakobstad. Då fru Heikel med sina barn 1856 återflyttade till den gamla hemorten, blev Rosina i Wasa i tillfälle att jämte några andra unga flickor erhålla undervisning av en hemlärarinna, som var anställd för bankdirektör Stjernvalls dotter. De läste tillsammans för henne främmande språk, geografi och antagligen ännu andra skolämnen, eller, såsom Rosina Heikel själv senare ironiskt karakteriserade det kunskapsmått, som enligt tidens sed kom de unga flickorna till del: »litet av varje».

Följande år skickades hon till Helsingfors i

pension hos mamsellerna Karger. Den unga eleven vann dem till vänner för hela livet och har senare på sitt torroligt humoristiska vis skildrat dem såsom ganska originella damer. Många år senare i livet, då läkaren Rosina Heikel skötte sitt oavlönade värv som läkare för pensionärerna i De gamlas hem i Helsingfors, vårdade hon tre av dessa systrar, som på sin ålderdom där funnit ett hem. En av dem uppnådde den ovanligt höga åldern av hundra år.

1858—59 var Rosina elev i den av fru E. Perander ledda flickskolan i Borgå. Samtidigt besöktes skolan även av Fanny Churberg, dotter till stadsläkaren i Wasa M. C. Churberg, och mellan de båda begåvade och energiska Wasaflickorna knöts under det gemensamma skolarbetet ett vänskapsband, som brast först genom Fanny Churbergs död 1892.

Hos Rosina Heikel hade vaknat till liv ett starkt kunskapsbegär. Hon brann av längtan att veta, att lära mer än vad de knapphändigt utmätta skolkunskaperna förmått giva henne. Hon kunde icke låta sig nöja med det kunskapsförvärv, som utminuterades enligt recepterna för unga flickors utbildning. De oordnade vaknande tankarna hade behövt ledning, men då sådan icke stod att få, läste hon, för att på något sätt till-

fredsställa sin hunger och törst efter vetande, allt vad hon bara kunde komma över, har hon själv sagt.

Man måste få antaga, att hon i de böcker hon sålunda slukade, mötte åtskilligt av det nya i tankeriktning och åsikter, som tiden bar med sig i fråga om en reformerad uppfattning av kvinnornas ställning i samhället och deras utbrytning ur den snävt kringgårdade värld, som för generation efter generation varit dem anvisad.

Rosina Heikels uppväxt- och tidiga ungdomsår sammanfölo ju med den tid, då en ny självständig kvinnotyp begynte stiga fram, vilken i Fredrika Bremers »Hertha» såsom föregångerska i litteraturen fann sin utformning. Det gällde för kvinnorna att spränga invanda former och gränser, det gällde att med beslutsamhet och vilja bygga sitt eget livs grund, det gällde att sträcka sig fram mot en för kvinnorna utvidgad värld och gripa sin rättmätiga del av livet.

På hösten 1856 utkom Fredrika Bremers roman »Hertha». Boken väckte, som känt, i Sverige en storm av ogillande och upprörde sin tid i en grad, som man knappt kan finna ett motstycke till. Den litterära domen föll tungt nedgörande över »Hertha», liksom man ock bekämpade dess tendens, det gick så långt att både kritiken och

den allmänna meningen icke blott underkände boken, utan att man till och med gjorde skymfliga och smädande utfall mot författarinnan själv. Man hängde upp sig på vissa brister, oformligheter och ojämnheter i boken, vilka lätt föllo i ögonen, men man såg inte eller ville inte se, vad boken innehöll av levande liv. Man bekämpade dess tendens som farlig, ty man hade på känn att den syftade till en samhällelig omdaning utöver vad större delen av dess samtid ännu kunde fatta och därför måste frukta. En av kritikens svåraste anklagelser var, att författarinnan i sin bok låtit Hertha yrka på att vägen till vetenskaplig bildning skulle öppnas för kvinnorna.

Striden om »Hertha» tänjde ut sig i oändlighet, ännu mer än ett år efter den stora tidningsfejden, då boken utkom, skönjdes dyningarna därav. Också hos oss lästes, diskuterades och kritiserades Fredrika Bremers bok. I Litteraturbladet för allmän medborgerlig bildning n:o 11 1856 skrev J. V. Snellman en lång avhandling om »Hertha», däri han visserligen underkänner boken, men dock uttalar en förkastelsedom över det sätt, varpå dess författarinna blivit behandlad av den svenska pressen. Det märkvärdiga med boken och ett bevis på dess livskraft är emellertid, fram-

håller Ellen Kleman i sin bok om Fredrika Bremer*), att trots all kritik och allt ogillande, voro endast några få årtionden efter det den utkommit, flera av de reformkrav, som däri påyrkades, genomförda i svenskt samhällsliv.

Att Fredrika Bremers böcker hörde till den litteratur, som den bokslukande 16—17-åriga Rosina Helkel läste, får man taga för givet, Fredrika Bremer lästes ju vid denna tid överallt både i Europa och Amerika. Frågan om huru mycket av den nya och samhällsrevolutionerande livsåskådningen den unga flickan uppfångade och tillegnade sig, måste visserligen på grund av bristande vittnesbörd lämnas obesvarad, men om avgörande inflytanden i samma riktning där-om vittnar ju hela hennes senare utveckling.

När Rosina Heikel vid sjutton års ålder allt mer medvetet begynte förstå betydelsen av att inhämta ordnade kunskaper och ivrigt sträckte sig efter mer vetande, måste hon emellertid uppgiva tanken på att få studera. Orsaken härtill uppgives ha varit dels bristen på ekonomiska tillgångar, familjen hade ju lidit stora förluster genom branden, dels var det genom sed och bruk

---

*) *Ellen Kleman: Svenska kvinnor III Fredrika Bremer* s. 253.

fastslaget, att vid den ålder hon redan uppnått, unga flickors uppfostran och bokliga studier skulle få anses avslutade.

Hon måste återvända till hemmet i Wasa, där man varken förstod eller kunde gilla hennes osläckliga kunskapsbegär. Med bitterhet kände hon den orättvisa, som vederförs henne, i det hon såg, huru hennes bröder fingo studera, medan intet gjordes för att sätta även henne i tillfälle att skaffa sig det vetande, som hon så lidelsefullt åtrådde. Hon missunnade icke bröderna det som kom dem till del, har hon senare i livet själv sagt, men hon upprördes djupt över olikheten mellan de förmåner, som man helt självfallet ansåg tillkomma dem, och det mått av kunskaper, som blivit utmätt åt henne, medan det ansågs förmätet, om hon gjorde anspråk på något annat och mer. Bland hennes efterlämnade papper finnes ett blad med några anteckningar, som hon antagligen långt senare nedskrivit — måhända som referat för diskussionen på något föreningsmöte — om föräldrars plikter gentemot sina barn. Man tycker sig se något av hennes egna bittra ungdomserfarenheter skymta fram, då man läser:

»Från hemmet måste grundläggandet ske. 1) Gossen och flickan göras likställda inom hem-

met. 2) Vardera öva hjälpsamhet mot den andra och icke flickan på något vis träda tillbaka för gossen. Vardera deltaga i hemmets arbeten efter sin förmåga, detta för att han icke skall ringakta småsaker och få en falsk föreställning att flickan ensam åligger det ringare arbetet . . .»

Sedan Rosina återvänt från skolan i Borgå till sitt hem i Wasa, där hon naturligtvis, såsom seden var för vuxna döttrar, deltog i arbetet inom hemmet, gick hon i skriftskola och konfirmerades, tog lektioner i främmande språk och läste för övrigt vad hon bara kunde komma över. Hennes fars bibliotek hade visserligen genom branden gått förlorat, men på hennes bröders bokhyllor funnos böcker — och två av bröderna studerade medicin. Hemsysslorna bruka ju inte utesluta tankar och funderingar hos den som håller på med de praktiska hushållsgöromålen, otaliga kvinnors tankar ha otvivelaktigt från det dagliga enahanda hemarbetet sökt sig bort till vitt skilda områden av mänskligt liv. Hos den unga Rosina Heikel, där hon gick i hemmet i Wasa, begynte tankarna arbeta med att ställa upp ett framtidsmål, som det kunde anses värt att leva för, men det var bara i sina allra hemligaste tankar hon såg det skymta fram lockande, eftersträvansvärt, ehuru kanhända oupphinneligt.

Omtala sina tankar och planer kunde hon icke för någon; vem hade väl förstått det och tagit det på allvar, om hon sagt, att hon som mål i livet ville för sig uppställa att bliva läkare?

Emedan hennes bror Albert Heikel hade förlovat sig med kommerserådet Franzéns dotter i Uleåborg, blev det i familjen beslutet, att Rosina 1860 skulle resa upp till Uleåborg för att göra bekantskap med sin blivande svägerska och övriga medlemmar av familjen Franzén.

Detta besök i Uleåborg fick i viss mån en för hennes framtidsplaner avgörande betydelse. Det visade sig, att hon under sin vistelse där i sin blivande svägerskas mor fann en förstående äldre vän, för vilken hon utan att missuppfattas kunde omtala sina hemliga önsknings och framtidsplaner och som gillande och med varm sympati mötte hennes tankar. Fru Franzén, född Granberg, var en varmhjärtad, klok och energisk kvinna. Hon torde själv i sin ungdom känt hågen bränna av längtan att få studera — kanhända bli läkare — och kunde därför med levande intresse omfatta och tänka sig in i Rosina Heikels framtidsplaner, hur föga sannolikt det än föreföll, att de nånsin skulle kunna omsättas i verklighet. Hela denna tankegång var ännu på den tiden så ny och ovanlig, läkarebanan för

en kvinna var ännu så oprövad, icke blott i vårt land utan överallt i Europa, att tanken på att beträda den mest måste anses som en utopi. Det var därför svårt för den äldre väninnan att ge den unga flickan några råd och anvisningar, men för Rosina kändes det härligt att här för första gången möta en människa, som förstod hennes innersta tankar och önsknningar, som icke ansåg dem orimliga eller tadelvärda, och som hon således fritt kunde öppna sitt hjärta för. Vänskapen med fru Franzén bestod hela livet igenom, Rosina Heikel ställde henne högt både i fråga om intelligens och hjärtelag och ända till hennes död på 1890-talet fortforo de båda vännerna att brevväxla med varandra.

I STRID MOT FÖRDOMAR

Sedan Rosina Heikel fått klart för sig att hennes mål skulle bli läkarens ansvarsfulla livsuppgift, gällde det för henne att finna vägen, som ledde till målet, men någon upptrampad sådan fanns ännu inte här för en kvinna. Tanken att kvinnor skulle bli läkare för oss än en gång tillbaka till Fredrika Bremers »Hertha,» där författarinnan gett sin hjältinna anlag för läkekonsten. Det är ju möjligt att Rosina Heikels framtidsplan fått liksom ett stöd eller en fastare utformning genom det i boken offentligt framställda yrkandet, att kvinnorna måste sättas i tillfälle att studera både medicin och övriga vetenskaper. Något bestämt i fråga om ett sådant inflytande är naturligtvis numera omöjligt att påvisa, i alla fall fanns »Hertha» veterligen i Rosina Heikels bibliotek.

Men något som den samtida kritiken över »Hertha» i stället så mycket påtagligare framvisar är, huru tanken att kvinnor skulle bli läkare betraktades vid den tidpunkt, då Rosina Heikel

begynte se läkarekallet såsom den enda för henne eftersträvansvärda livsuppgiften.

I den häftiga tidningspolemiken i Sverige mellan Aftonbladet, där pseudonymen »Lars Johan» (Lars Johan Hierta) tager boken i försvar, och Svenska Tidningen, där »Herthas» bittra fiende Herman Bjursten (pseud. »Ernst Ludvig») våldsamt angriper den, framhåller Bjursten, huru oerhört anstötligt det är, att Fredrika Bremer låter sin hjältinna efter en eldsvåda vårda en av de tillfälliga brandsoldaterna, som råkat ut för ett olycksfall. Han skriver hånfullt, den 14 november 1856:

»Den blygsamma varelsen finner det ingalunda anstötligt att sköta Yngves knäskada, att sitta dag efter dag vid den sängliggande patientens bädd och med sin mjuka hand förbinda en henne förut alldeles obekant ung mans sår . . . Om det varit fråga om *foten*, skulle jag ej sagt så mycket om det; men — *knäet* — det är i sanning för långt gånget.

Men ändå vill m:ll Bremers Hertha naturligtvis gå ändå längre. Hon är icke nöjd med en vanlig sårförbinderskas blygsamma lott. Hon vill att kvinnan skall studera medicinen liksom de övriga vetenskaperna *grundligt* . . .»

Också J. V. Snellman avfärdar i den förut om-

nämnda anmälan ganska snävt Herthas verksamhet, då hon skall »gå omkring att sköta sjuka», och finner hennes omsorg om den unge mannens knä »tämmligen opåkallad; ty sådane knäskador kan en karl själv väl plåstra om, och den nödiga hjälpen kan han hava av första bästa gamla gumma för några plåtar». Recensenten medger i alla fall, att Hertha kan vara ganska aktningvärd, fastän hon »sitter obekymrad och sköter om en vacker ung mans sjuka knä, utan att ensamheten med honom oroar henne. Det får också gå för den aktningvärda kvinnan. Många barmhärtiga systrar göra desslikes, ehuru det vanligen sker i lasareterna eller i den fattiges koja; och det gör dock någon skillnad... Det är allt aktningvärt. Men älskvärt i en mans ögon är det icke». — Recensenten fördjupar sig sedan i filosofiska betraktelser över vad som menas med älskvärdhet hos kvinnan.

De här anförda recensenternas uttalanden visa oss med all önskvärd tydlighet, huru oförstående eller rentav fientligt även vetenskapligt bildade män och naturligtvis en stor del av allmänheten, som fann stöd i deras åsikter, ännu ställde sig gentemot tanken på kvinnliga läkare vid den tid, då den unga Rosina Heikel beredde sig att trampa upp en väg, som kunde leda till målet. Rosina

Heikel har senare skrivit några korta, intresseväckande uppgifter om det som mötte henne, då hon från hemmet — som ansågs vara kvinnans enda rätta plats — gick ut för att uppsöka det nya okända arbetsfältet. Uppsatsen med sin bakgrund av tidsriktningen och de åsikter och fördomar, mot vilka hon måste sätta upp hela sin sega, okuvliga viljekraft, nedskrevs på anhållan av tidskriften Nutids redaktion. Den återges här i sin helhet:

»*I strid mot fördomar**»

På 1860-talet hade man hos oss, lika litet som i andra länder, tänkt sig kvinnan verkande utanför hemmets område. Intet var ordnat för att hon skulle kunnat skaffa sig mera omfattande skolkunskaper, än mindre någon vetenskaplig bildning. Att under sådana förhållanden känna sig dragen till något arbete, som icke var helgat av traditionen, eller att slå in på en ny bana, vilket nu anses höra till saken, var då både orätt och okvinnligt. Ve den som vågade hysa en tanke på att tävla med mannen om kunskaper och arbetsfält! Och då man vet, vilken makt det konventionella i alla tider haft, kan man kanske ännu föreställa sig vilket brott mot god sed det var, om en kvinna försökte uppresa sig häremot.

*) Nutid 1895. s. 34—37 och 69—70.

Oförställt tvivlade man dessutom på kvinnans förmåga och uthållighet; hon skulle aldrig kunna uträtta något jämförligt med vad mannen gjort, aldrig uppnå vad mannen nått. Under dylika förhållanden var det snarlikt en hypotes att uppställa åt sig ett nytt, hittills endast av mannen omfattat levnadsmål, ty det innebar att steg för steg bryta fördomarna. Visserligen tvingar motstånd fram energin, men det klipper också vingarna. Därför är det endast ungdomen, som med sin tro på en framtid, eller som av håg och lust oemotståndligt driven framåt av ett inre tvång, kan taga upp kampen för idéer, vilka likställas med experiment.

Ett levnadskall för kvinnan, vilket stod utanför den tidens alla råmärken, var — *läkarens*. Läkarekallet var omgivet av en gloria, som ansågs profanerad, om obehöriga — den tiden även kvinnorna — vågade handskas därmed. Läkaren var den bland människor, som ensam hade makten vid dödens port. Att såsom nu t. ex. låta kunskapen om hygien och mikrober bliva allas tillhörighet, kom ej i fråga.

Tidens våg rullar dock oemotståndligt fram, fördämningarna måste, om ock motsträvigt giva vika. Det man förr kallade utopier, anses nu såsom berättigade anspråk. Det fanns icke år

1862 några trampade stigar eller några uppmunt-
 rande ord för ett så huvudlöst företag för kvin-
 nan som att vilja bliva läkare! Var skulle man
 begynna? Vem skulle vara rådgivare? Ännu i
 den tid som är, måste kvinnan mången gång
 kryssa undan för de bränningar, som hem, sed
 och fördomar ställa i vägen för hennes fria
 arbete; huru mycket mera då för några tiotal år
 tillbaka. Hon får lov att vika in på stigar, som
 äro mer eller mindre fjärran från målet, icke
 därför att hon ej vet vad hon vill, utan för att
 hon tvingas härtill av omständigheterna. 'Kjo-
 larna voro i vägen på läkarebanan,' så hette det
 hemma och i utlandet. Detta åskådningssätt
 föreföll dock ganska oberättigat. Kvinnan såsom
 läkare kunde ju vara till gagn åtminstone för
 sitt eget kön. Förverkligandet av en sådan tanke
 — var det då något så omstörtande, efter det
 rönte ett så intensivt motstånd? Kanske var det
 snarare en illusion, som ej lönade mödan att
 kämpa för? Framtiden var förbehållet att bringa
 klarhet i uppfattningen och avgiva svaret. — —

Det fanns icke någon annan utväg för att få
 åtminstone en liten inblick i läkarvetandets pri-
 ma principia: anatomi och fysiologi, än att taga
 en kurs i *gymnastik*. I Sverige hade den genia-
 liske gymnasten Lings lärjungar och anförvanter

gått vidare i hans fotspår. Gymnastikövningar och reglementen hade lång tid varit stadfästade för manliga lärjungar, men nu ville man även försöka tillämpa dem på kvinnliga. Vid Gymnastiska Centralinstitutet i Stockholm infördes sålunda kurser för kvinnliga elever. Det var en sådan kurs, som skulle vidtaga hösten 1865. Bland undervisningsämnen förekommo även anatomi och fysiologi, vilka ämnen ansågos för kvinnor vara bland de mest opassande i fråga om medicinska studier. Sjukgymnastiken var också en tämligen ny gren av vetande och icke synnerligen omhuldad men — måhända passlig för de kvinnor, som ville utföra något 'extra'. Hos oss ganska litet känd och använd, kunde den därför icke i och för sig vara lockande, men den hade måhända inom sitt skal en liten kärna av läkarens vetande — detta så svårt åtkomliga!

Det fanns icke då samma livliga kommunikation mellan Sverige och vårt land som nu. Man publicerade sparsamt vad som förehades, åtminstone i våra tidningar, och det var svårt att få reda på inträdesfordringarna för de nämnda gymnastikkurserna. Genom en tillfällighet kom jag att sommaren 1865 göra en resa till Stockholm och Köpenhamn. Under vistelsen i Stockholm erfor jag, att kurserna vid Gymnastiska

Centralinstitutet stodo öppna för hugade inträdes-sökande, och samma år om hösten blev jag en av deltagarinnorna däri. Kursen var då ettårig. Icke voro fordringarna i anatomi och fysiologi synnerligen stora, men studierna kunde även göras mera omfattande efter vars och ens böjelse och önskningsar. Det var icke brukligt att de kvinnliga gymnasterna dissekerade, nej, de åsågo på tillbörligt avstånd med näsduk för näsa och mun ett färdigt anatomiskt preparat; dock kunde den som sådant önskade, själv få göra sina experiment, men en dylik åstundan ansågs icke synnerligen rekommenderande.

Efter slutad kurs var man nu gymnast för friska och sjuka. Det var ju ett slag av läkekunst, men tillfredsställande var den icke, ty det erhållna vetandet var så oändligt ringa, gav blott en försmak av något mera. På den gymnastiska banan fortsatte jag visserligen någon tid, men var ej tillfredsställd, utan måste snart ut på vidare strövtåg.

II.

Barnbördshuset blev nu den andra försöksstationen under väntan på ljusare tider. Det var en väg full av törnen. Var och en vet huru intill senaste tider barnmorskans kall varit ansett. Det var som hade en skam vidlådit den person, som

valt detta kall till sitt. Härtill kan orsaken till stor del sökas däruti, att inträdesfordringarna såväl på kunskaper som på personligheten och moralen hos barnmorskeeleverna ställdes ovanligt lågt. Att under sådana förhållanden andan inom yrket skulle bliva, vad den också var — simpel, ja, kanske ofta rå — är helt naturligt. Yrket kunde ju icke höjas, då just de förutsättningar, på vilka detta borde grunda sig, voro undanskjutna såsom oväsentliga. Även de hjälpbehövande kvinnorna själva hava missaktat det ansvarsfulla kallet och måste därigenom tilldelas sin dryga andel i missförhållandena och den låga uppfattning, som ännu delvis kvarstår. Därför hava också ända in i vår tid endast ett fåtal kvinnor från bildade hem sökt sig in på denna bana. Även samhället stämplade barnmorskans yrke såsom något oblygt och orent. Bristande renlighet, visserligen i annan bemärkelse, var det som såväl i hemmen som på barnbördshusen framkallade den skrämmande dödsprocenten bland barnsängskvinnorna. Först sedan den ungerske läkaren *Semmelweiss'* strävanden för antiseptiken på detta område blevo erkända, hava förhållandena ändrat sig.*)

---

*) P. S. Semmelweiss levde 1818—1865. Hans strävanden att vid förlossningar förekomma barnsängsfeber miss-

Vid barnbördshuset i Helsingfors och därmed förenade gynekologiska- och barnsjukhusavdelningarna var en av mina bröder nyssbliven assistent. Han var den som förhjälppte och uppmuntrade mig att där inträda som barnmorskelev. Förhjälppte, säger jag, icke därför att det mötte något hinder från vederbörandes sida, utan därför att det behövdes ett moraliskt stöd att taga ett sådant steg. Umgängestonen emellan de manliga läkare-ämnena och eleverna var icke alltid av finaste slag, här saknades det väsentligaste, ett aktningsfullt bemötande. Varhelst man gick fram, vare sig inom lärosalen eller ute i livet, hade man förnimmelsen av att yrket var illa ansett. Uppvuxen och uppfostrad på en tid, då pryderi ansågs för kvinnlig dygd, var det ej lätt att fatta saker och ting, bland vilka man här rörde sig — naturligt. Det var en daglig kamp att nå den självövertvinnelse, som behövdes vid arbetet, och att visa sig oberörd av hån och stickord. Ofta var det hart nära att kampen blivit för svår, men svika sin uppgift kunde man ju icke, då man själv valt den. Något direkt prak-

---

kändes så under hans livstid, att han därigenom blev sinnessjuk. Vid kongressen för hygien, som hölls i ungerska huvudstaden Budapest i september 1894, fick den efter döden ärade mannen ett minnestal och avtäcktes en minnesvård på hans grav.

tiskt resultat stod icke att vänta av detta företag, dels var icke tiden mogen därför, dels var jag det icke själv, men om jag i en framtid komme att gå vidare, kunde det väl icke givas något, som vore — svårare än vad jag hittills förehaft.

Med tvekan tänkte jag på examen. Hittills hade allt försiggått i stillhet, så mycket som möjligt undanskymt, men med examen skulle inträda en viss offentlighet och därmed lika som ett ansvar för mitt tilltag att bryta mot seder och bruk. Uppmanad av min broder att taga steget fullt ut, beslöt jag mig dock härför, ty kanske kunde diplomets bliva till någon nytta i framtiden.

Hösten var redan långt framskriden, det var i slutet av oktober 1867. Sista ångbåtslägenheten till Österbotten skulle bliva om en vecka, man färdades då helst sjöledes till nordn. Kursens elever voro färdiga. Jag vandrade upp till prefekten, professor S., för att anhålla om att examen skulle anställas inom den kommande veckan. — 'Skall Ni taga examen med *de där*?' — så ljöd det betecknande, halft nekande svaret på min fråga. Ja, ångbåten for på den utsatta tiden och jag måste resa med. — Dagen därpå anställdes examen med eleverna!»

I sina här återgivna självbiografiska anteckningar omnämner Rosina Heikel sin bror Alfred,

som förefaller ha visat något intresse och förstående för hennes strävanden och studiehåg. Ur ett från brodern till henne skrivet brev framgår, att hon, sedan hon fått klart för sig att hon ville bliva läkare, hade vänt sig till honom och, i det hon utlagt sina önskningsplaner, även önskat höra hans uppfattning av saken. Hennes brev till honom finnes inte i behåll, men i hans svarsbrev kan man tydligt utläsa, att, då hon meddelade honom sina tankar, hade hon som den fasta och stödjande grunden för sina planer angivit sin djupa, oryggliga övertygelse om att kvinnan såsom läkare hade en viktig uppgift att fylla i samhället.

Broderns brev är icke daterat och heller icke anges orten, där brevskrivaren uppehållit sig, men med all sannolikhet kan man antaga, att det skrivits i mitten av 1860-talet, då Alfred Heikel som läkare studerade i Wien 1865—66. Detta överensstämmer också med tiden, då hans syster begynte inrikta sina bemödanden på att studera medicin. Mycket uppmuntrande äro ju icke de åsikter brodern vill göra gällande, men han ger i alla fall vissa vinkar och råd; måhända hade hans syster senare vid fullföljandet av sina studier i honom kunnat finna ett värdefullt stöd, men han dog tyvärr redan 1868 i tyfus. Broderns

brev är i alla fall ett intressant tidsdokument och återges här såsom ett belysande komplement till »I strid mot fördomar».

»Svaret på dina projecter angående medicinska studier tror jag icke kommer att alldeles tillfredsställa dig. Först om sjelfva idéen, så är min åsigt att den menckliga friheten icke förnekar någon rätt att syssla med hvad han vill, då det ej är lagvidrigt; och om man har lust för en sak och det är möjligt och förnuftigt att tillfredsställa sin lust, så är det icke något orätt deri. Men — om tidningarna prata om nyttan af qvinliga läkare, så är det icke någon novitet och min innerliga öfvertygelse är, att det icke allenast är oförnuft att anse qvinliga läkare för *oumbärliga*, utan att det rent af vore 'naturvidrigt' söka uppställa dem som en opposition mot de manliga. Hvad nyttan af dem (qvinliga) beträffar så reducerar jag den till intet annat än det att det vore godt om hvarje menska kunde följa sin böjelse, och det är allt hvad jag medger qvinnan i den vägen: Rättigheten att bli läkare, men icke mer. Jag finner intet enfaldigt uti att de icke blifva det, ty de behöfvas ej för andra än sådana som ej kunna klarera sina tankar om hvad läkarens uppgift är vid sidan av en sjuk qvinna, och deras antal är ej stort mer. Och jag finner icke

heller något naturvidrigt uti att det endast skall finnas manliga läkare, om än jag medger att det icke är nödvändigt att så är. Jag vet ej hvare det vidriga besticker sig, men tycker det vara en svår inseqvens att man vill uppställa qvinnoläkare för qvinnor och manliga för män- ner, då man ändå af hvad som redan existerar vet, att amerikanska qvinliga läkare icke anse sig obefogade att behandla äfven manliga patien- ter. Och för hvad vore då en qvinlig läkare ousbärlig? endast i de fall där qvinnor ej kunna begripa att det är deras sjukdom men ej deras kropp i öfrigt som angår läkaren. Att det senare någon gång kan vara fallet nekar jag icke, men vår finska kår tror jag ej bjuder mer än ett exempel derpå och då så är fallet står det ju hvar och en fritt att vända sig till en annan. Hvad en tidningsskrifvare fyller sina spalter med är ej mycket värddt. Han har ej den ringaste idée om förhållanden mellan läkare och patienter och endast då en läkare i en tidning förklarar sig därför, kunde derpå läggas någon vikt. Skulle nu en sådan absolut nödvändighet för inrättande af qvinliga läkare finnas så förefaller det ju bra besynnerligt att under århundradens lopp ropet icke blifvit högre eller att någon af läkarne ej gjort sig så förtjent af mensklighet och tillropat

dess qvinliga del: sköt er sjelfva! Jag tror du med åtskilliga damer delar den åsigt att det är onaturligt att kvinnor ej skola få blifva detsamma som karlar och deri kan du ha rätt delvis, men jag tror de ej böra ha mer än rättigheten dertill; och af den må då den begagna sig, som har ett pund lämpadt för målet, annars är det sannolikt att något mer bakvändt aldrig skulle funnits i världen. Det är en af phantasi fördunklad blick, som ej finner att den fysiologiska byggnaden af en kropp är måttet eller fingervisningen för dess verksamhet och den som vill göra qvinnan till något som ej motsvarar hennes organism, den har ingen idé om synd emot naturlagarna. Tänk dig endast en qvinlig embetsman, oss emellan sagt, *hafvande*. Hon bekläder ett viktigt embete. Skall staten ge henne tjenstledighet och hafva en annan till hands så ofta *det* behagar inträffa, eller skall den platsens arbeten blifva ogjorda? Jag tror beggedera stötte på Unsinn. — Skulle endast de ogifta bestrida platser, så vore detta en lag som åter tilläte sig en opposition mot verldslagarna och meniskans bestämelse i världen. Således — ingen förmenadt att bli hvad hon kan sköta till fullo.

Det ges ju dessutom till en del qvinliga medici uti barnmorskorna, men att de skulle härigenom

lyftat sitt kön, det måste förnekas, annars skulle ej sådana yttranden af en deras lärare förekomma: ett barn anförtrot en familj i barnmorskans händer, men 100 gulden skulle den ej våga lemna i hennes vård! Detta yttrande är för allmänt, men så äro också fallen, som berättiga dertill för talrika. Och äfven i kvinnorna sjelva ligger en opposition mot fullt förtroende till hjälparinnorna af eget kön, ty om äfven en af de mest erfarna här skulle stå vid bädden och nöden blefve större, så tror Du icke att hjälparinnan av samma kön för bön om hjälp, den ställes till en af det andra!

Huru jag således än tänker mig saken, så finner jag ingen naturvidrighet deri, att kvinnor ej blifva läkare, men skulle någon vilja bli det så tror jag det godt kunde låta sig tänka i vissa brancher, men utföra det är åter en sak för sig.

Just studium af anatomin är en bland de saker som ställa de största svårigheter. Här känner jag ingen anstalt som öppnade tillfälle härtill, möjligt vore att det läte sig göra, men den möjligheten är ej större än hos oss, ty en egen inrättning finnes ej här. I H:fors tror jag knappt Bonsdorff ginge in derpå hellst de hafva mer fattigt på cadaver, men hvem vet ändå! Bocks anatomi är dig för torr, och då vore väl *Hyrtls* lämp-

ligare. Den finnes nog bland mina böcker. Men först skall Du försöka på en likkammare eller vid en obduktion se och lukta litet, ty för alla är det ingen bagatelle att slåss med stanken. Det tror jag mig ock böra varna Dig för att tänka på hela medicinska gebitet, ty dertill fordras studier i naturvetenskaper och icke total brist på latin! Öronsjukdomar till ex. vore ett litet nätt Gebiet som kunde skötas med mindre vidsträckta studier, hellst litteraturen ej heller är stor, men icke ens här är man fri en gemen lukt. Pröfva alltså det till först, din resistens mot stank, sedan om Du har courage att skära in i en bit kött, men tänk vid allt detta på att det icke är något naturvidrigt att låta bli, liksom intet kännbart behof af qvinliga läkare finnes. Det blir Dig således en nöjets sak, icke ett tillfredsställande af andras önskningar. Skulle Du med allt detta klart för Dig stadna vid dina funderingar, så vet jag ändå intet annat råd tillsvidare än läs anatomin efter planscher tills jag hinner hem, ty någon annan som hjälper Dig på trafven om naturen ej är dig emot, tror jag Du icke lätt finner. Läran om benen kan Du studera på ben, som Emil möjligen är i stånd att skaffa. Det övriga måste vi låta vara tills vidare. Under sommaren arbetas ändå ingenstädes med anatomi. Genom

någon af herrar läkare i Wasa kan Du väl få sticka näsan in i en obduktionssal vid tillfälle. Men jag vill ej neka att det finnes många som tänkt på medicin och som med en styrkande dryck inombords inträdt på anatomisalen men endast för att finna sig böra säga den farväl för alltid. Börja således med detta på det Du ej må behöfva ångra onyttigt arbete. —

Är Du ännu i behof af något meddelande så låt mig veta om jag kan hjälpa Dig dermed. Hade jag eget lazaret eller annan plats så vore Du snart i tillfälle klarera Dina förmögenheter. Men ännu dröjer detta väl ett $\frac{1}{2}$ år eller mer.

Tänk nu noga först innan Du tar beslutet och drag ej många in [i] Dina planer, ty blir återgången mer påkostande om de stranda. —

Någon nödvändighet finner jag icke, någon galenskap att välja en sådan syssetsättning icke heller och förnuftig handling om möjligheten att ernå målet kan åstadkommas, och detta få vi nu, om så skall vara, söka finna —

Vännen och brodern

Alfred.

Det är en mensklig svaghet att icke se långt framför sig, men denna gång kommer jag ändå ihåg det. Tänk ännu att det vore möjligt studera

anatomi och annat mer som till medicin hör då kommer sedan det cliniska arbetet, men hvar då finna en klinik der Du kunde lära, ty det blir alltid en långsam lärdom der man i egen praxis får studera ett fall då, ett annat någon vecka derefter. Det synes mig därför svårt nog, hur man än må vända saken och den enda hjälp från allt ligger deri, om jag en gång finge ett hospital. En mindre del deremot såsom just öronsjukdomar t. ex. det kunde deremot kanske gå lättare.

Sök Dig nu någon annan sysselsättning under tiden, språk eller hvad du vill, till dess vi kunna fundera häröfver. Det tål nog begrunda, ty kjolen gör mycket mer hinder än fattningsgåfvan, det kan jag säga Dig.

D:s.

Sedan Rosina Heikel 1866 i Stockholm slutfört den omtalade kursen i gymnastik, gjordes från hennes hemstad anhållan om att hon skulle anställas som lärarinna i gymnastik vid Fruntimmersskolan i Wasa. Men det arvode av fyrahundra mark, som härför begärts, beviljades icke av Senatens Ecklesiastikexpedition, varför frågan om anställningen måste förfalla. Gymnastik hade den tiden ännu icke införts i flickskolorna hos oss.

Det följande året genomgick hon, såsom redan nämnts, kursen vid Barnbördshuset i Helsingfors, varefter hon återvände till Wasa. Det var dock inte med lätt hjärta hon reste hem tillbaka. Visserligen hade hon slutfört det arbete, som hon inlåtit sig på, men från målet, som hon uppställt för sig, stod hon alltjämt lika fjärran. Att ge tappt kunde dock aldrig för henne bli tal om. Det gällde därför att övertänka och begrunda, huru hon vidare skulle gå tillväga för att bryta ned hindren och trots allt nå fram till den i fjärran hägrande uppgiften.

På hösten 1869 begav hon sig åter till Stockholm för att stanna där över vintern. — »Mina tankar hade visst fått mera konturer, jag hade mera förhoppningar, efter jag vågade mig dit igen», har hon själv sagt, då hon senare omtalat detta skede av sitt liv.

I professor Hj. Ling hade hon där en vän, som hon alltid kunde vända sig till och som försökte hjälpa henne fram, men han förmådde naturligtvis icke öppna de av lag och sed tillbommade portarna till kunskapens rike. Tack vare honom tilläts hon dock att sitta ensam i Gymnastiska Centralinstitutets anatomisal och arbeta så mycket hon behagade, och hon har sagt, att detta var för henne ett »det ljuvligaste arbete». Hon

blev även i tillfälle att köpa lik för dissekeringen och skulle varit väl till freds, om hon bara hade haft en lärare, men ingen ledning, inga föreläsningar stodo henne till buds, studierna fick hon bedriva på egen hand så gott sig göra lät.

Däremot blev hon i tillfälle att få god handledning i andra kunskapsämnen, som hon även ville förkovra sig i. Hon hade i Stockholm vunnit en kär vän i fru Maria Ribbing, född de Vylder och gift med professorn i pediatrik S. Ribbing. Fru Ribbing, som var lärarinna i matematik och fysik vid Högre Lärarinneseminariet i Stockholm, var en i vida kretsar känd och högt skattad personlighet, kunskapsrik, hjälpsam och gästfri. För henne tog Rosina Heikel lektioner i geometri och matematik, men någon möjlighet att bedriva de åtrådda medicinska studierna stod dock lika litet att finna i Sverige som hemma i Finland.

KVINNLIGA LÄKARE OCH KVINNORNAS UNIVERSITETSSTUDIER I OLIKA LÄNDER.*)

På 1860-talet, då Rosina Heikel begynte söka sin väg till den verksamhet, som hon uppställt för sig såsom sitt mål i livet, var icke blott hos oss, utan även överallt i Europa tanken, att kvinnor kunde bliva läkare, ny och främmande.

Likvisst ha sedan urminnes tider i många länder funnits kvinnor som, efter det de förskaffat sig mer eller mindre omfattande medicinska insikter, verkat såsom läkare. Sålunda omtalas från det forna Grekland en ateniensisk flicka vid namn Agnodice, som med stor framgång bedrev medicinska studier. I Aten var det dock vid

---

*) *Dr Agnes Bluhm*: »Kvinnan och de medicinska studierna», i *Deutsche Medicinische Wochenblatt*, övers. i tidskr. Nutid 1896 s. 116 o. f. — *Fil. dr Maikki Friberg*: »Kvinnliga studerande vid universitetet i Zürich», i *Nutid* 1895 s. 281 o. f. — *Dr Ellen Sandelin*: »Om kvinnliga läkare och deras ställning i olika länder», i *Hygiea Medicinsk och Farmaceutisk månadsskrift* utg. av Svenska Läkaresällskapet 1901 s. 29 o. f. — *Alexandra Gripenberg*: Reformarbetet till förbättrandet av kvinnans ställning III. — Nordisk Familjebok.

livsstraff förbjudet för kvinnor att studera medicin och praktisera som läkare, men Agnodice, lät icke avskräcka sig, utan klädde sig i mansdräkt och studerade vid de medicinska skolorna, varefter hon praktiserade som specialist i gynekologi och obstetrik. För sina patienter omtalade hon sin hemlighet, som dessa naturligtvis funno sin fördel av att bevara. Hon hade emellertid sådan framgång i sin verksamhet att hennes manliga kollegers avund uppväcktes, de begynte förfölja henne och, genom att de anklagade henne för en svår förbrytelse, blev hon tvungen att inställa sig inför domstol. Hon måste då för att befria sig från den falska angivelsen säga, vem hon var och lyckades därigenom bevisa sin oskuld i fråga om brottet, som hon blivit anklagad för, men i stället fängslades hon för att hon brutit mot lagen, som förbjöd henne att studera medicin.

Då Athens kvinnor fingo höra detta, grepos de av häftig förbittring och beslöto göra vad de förmodade för att rädda henne undan lagens straff. Det lyckades de också göra, och därjämte upphävdes förbudet, som förbjöd kvinnor att studera medicin och praktisera som läkare.

Också i Rom och dess lydriken funnos kvinnliga läkare, vilket framgår av inskrifter på bevarade gravstenar t. ex. »Flavia medica». Om

en kvinnlig läkare i Rom vid namn Minucia säges, att hon ursprungligen varit en grekisk slavinna, men frigivits av sin matmor och sedermera vunnit berömmelse för sin läkekonst.

Under medeltiden ansågs vårdandet av sjuka och sårade som en av kvinnornas oavvisliga skyldigheter. Även känner man namnen på flera kvinnor, dels från medeltiden, dels från nyare tid, vilka förskaffat sig insikter i läkarevetenskapen och till och med verkat som universitetslärare.

I staden Bologna, som med sitt gamla berömda universitet blivit kallad »den lärda», ha under tidernas lopp flera kvinnor*) föreläst vid högskolan och sålunda kommit på skam ordstävets, som säger: »Doktorskappa på kjolar duger icke». Historien har bevarat namnen på ganska många kvinnliga professorer i Bologna och även vid andra italienska universitet. Sålunda omnämnas Alessandra Gigliani i Bologna på 1300-talet såsom framstående anatom och Dorotea Bucca på 1400-talet som professor i anatomi. Om en av dessa lärda kvinnor, Novella di Andrea Calendrini, vars far på 1300-talet var professor i kanonisk rätt vid universitetet i Bologna, berättas det att, då fadern var sjuk eller eljes förhindrad att föreläsa, hade hon gjort det i hans ställe. Men då Novella

*) A. Rebière: Les Femmes dans la science. Paris 1894,

var lika berömd för sin skönhet som för sin lärdom, måste, när hon stod i katedern, ett förhänge spännas mellan henne och hennes åhörare för att dessa icke skulle helt och hållet tappa huvudet vid åsynen av den vackra föreläsarinnan.

Under renässanstiden, då med 1400-talets ingång det lidelsefulla forskningsbegäret begynte göra sig gällande på alla områden av mänskligt tänkande och vetande, beträdde även många italienska kvinnor banor, som förut varit stängda för kvinnorna. Några av dem finnas omnämnda som professorer vid olika universitet. Italiens berömdaste vetenskapskvinnor framträdde dock på 1700-talet. Flera bland dessa innehade lärostolar vid universitetet i Bologna och undervisade där i olika vetenskaper: Laura Bassi var där professor i fysik, Maria Agnesi i matematik, Anna Manzolini i anatomi och Clotilde Tambroni i grekiska — för att endast nämna några av de mest kända.

När senare — efter de italienska republikernas fall under den främmande invasionen — icke mer fästes samma vikt vid studier för kvinnorna som tidigare, blev det mest klostren och klosterskolorna, som upprätthölllo kvinnobildningen. Men denna hade dock traditionerna för sig, och när skolor sedan på 1800-talet organiserades, blevo icke flickorna undanskjutna, såsom i

Frankrike var fallet. Och i slutet av 1870-talet öppnades uti Italien även för flickor en väg till universitetet genom att dem beviljades rätt att studera vid gosslyceer och därifrån taga examen till högskolorna. Som läkare rönste vid samma tid de italienska kvinnorna uppmuntran, i det att en kvinnlig läkare anställdes hos landets drottning Margherita, och litet senare kallades en kvinna att sköta professuren i patologi vid universitetet i Pisa.

Redan på 1200-talet omtalas kvinnliga läkare i Frankrike, bland dessa även kvinnliga kirurger, statuterna för universitetet i Paris upptogo nämligen bestämningar för »chirurgien» och »chirurgienne», »apothicaire» och »apothicaresse», men mot slutet av 1400-talet begynte universitetet motsätta sig att kvinnor studerade medicin och de förbjödos att utöva läkareyrket. Trots förbudet studerade dock åskilliga franska kvinnor medicin — bland dem flera i hög samhällsställning — och författade även medicinska skrifter. Från 1700-talet omtalas Mme Lachapelle, som egnat sig åt obstetriska studier och utgivit en bok, vilken ansågs för ett av de mest betydande arbeten i sitt slag. Hon fick i uppdrag att organisera Hôpital de la Maternité i Paris, blev sedan direktis för detta stora sjukhus och bidrog i hög grad

genom det utmärkta sätt, varpå hon fyllde sitt värv, till den ryktbarhet, som denna institution förvärvade sig.

I England gåvos under medeltiden kvinnliga läkare och senare var det ju genom Lady Montague vaccinationen infördes i Europa såsom preventivt medel mot de härjande epidemierna av smittkoppor. Också från Tyskland omtalas på 13- och 1400-talen kvinnliga läkare i Frankfurt am Main.

Denna lilla återblick, huru ofullständig den än är, utvisar dock, att kvinnor sedan långa tider tillbaka praktiserat som läkare och att kvinnor, som stått på höjden av sin tids bildning, beklätt lärareplatser vid universiteten.

Då emellertid i mitten av 1800-talet den stora samhällsrörelse, varmed avsågs kvinnans höjande i intellektuellt, socialt och politiskt avseende, lik en mäktig våg bröt fram över hela den civiliserade världen, och då bland de krav den medförde, även från kvinnornas sida uppställdes kravet, att de skulle få utbilda sig till sina medsystrars läkarinna, visade det sig, att denna fordran överallt väckte mer eller mindre starkt motstånd, som om den avsett något alldeles nytt och oprövat experiment. Och oaktat historiens vittnesbörd, att denna fordran endast gick ut på att

låta kvinnorna återtaga en verksamhet, som de tidigare utövat, uppfattades deras yrkande närmast som ett otillbörligt inträngande på ett område, till vilket männen hade ensamrätten.

Banbryterskan, som gav impulsen till att kvinnor i medlet av 1800-talet begynte söka tillträde till universitet och högskolor i olika länder i avsikt att utbilda sig till läkare, var Elizabeth Blackwell, en i Amerika bosatt engelska.

Hon vände sig till icke färre än tretton medicinska fakulteter i Förenta Staterna med anhållan om rättighet att åhöra föreläsningarna. Från tolv av dessa gävos nekande svar, tills slutligen i Geneva medicinska college i staten New-York frågan hänsköts till studenternas avgörande. Dessa samtyckte till Elizabeth Blackwells anhållan och gävo samtidigt på hedersord löftet att bemöta sin kvinnliga kamrat som det anstod gentlemän, så att hon aldrig skulle ångra det steg hon stod i begrepp att taga. År 1849 emottog hon det första medicinska diplom, som i Amerika tilldelats en kvinna. Senare studerade hon även i London och Paris, erhöll anställning vid S:t Bartholomei hospitalet i London och inregistrerades i British Medical Register, varigenom hon betraktades som läkare med rättighet att utöva praktik. Efter att ha arbetat dels i England, dels i Amerika,

återvände hon slutligen till England, där hon tog verksam del i ordnandet av undervisningen för de kvinnor, som önskade egna sig åt läkarekallet. För sitt oegennyttiga och uppoffrande arbete blev hon allmänt ärad och aktad. Hon har även publicerat en del medicinska arbeten och böcker om uppfostran.

Den väg hon sålunda öppnat, beträddes snart av många andra kvinnor i Förenta Staterna. Den första av hennes landsmaninnor, som i England följde hennes exempel, var Elizabeth Garrett, sedermera Mrs. Garrett-Anderson, som hade att övervinna stora svårigheter, innan hon 1865 erhöll diplommet, som berättigade henne till läkareyrkets utövande. Medicine doktorsvärdighet vann hon vid Paris universitet, som av kejsar Napoleon öppnats för kvinnorna.

Sedan hon själv brutit sig väg till målet, gällde det för henne att hjälpa fram dem som följde efter, emedan den väg hon gått plötsligt genom vissa bestämmningar blivit stängd. Hon blev en av initiativtagarna till att The London School of Medicine for Women öppnades 1874 och verkade där såsom lärare i anatomi och senare som rektor. Det var till stor del genom hennes outtröttliga ansträngningar åtskilliga svårigheter i fråga om examina för kvinnliga medicine studerande slut-

ligen övervunnos. Av den yngre generationen omfattades hon med mycken vördnad, liksom ock hennes sällsynta begåvning gjorde henne respekterad av hennes manliga kolleger. Hon har utgivit flera avhandlingar av vetenskapligt innehåll och även skrifter, som behandlat frågor om kvinnliga läkare.

Engelska och amerikanska kvinnliga läkare ha haft en utomordentligt stor betydelse för befolkningen i Indien. Förhållandena där äro sådana, att en manlig läkare icke får besöka en sjuk kvinna, utom möjligen i fall hennes liv anses omedelbart vara i fara. Och även vid sådana fall kan han uträtta föga, emedan han icke får undersöka den sjuka, han får endast känna henne på pulsen, men eljes döljes hon för honom bakom ett förhänge. Mot slutet av 1880-talet begynte också indiska kvinnor egna sig åt läkarekallet och de medicinska läroanstalterna i Madras, Calcutta och några andra av Indiens stora städer öppnade sina dörrar för kvinnliga elever.

Både i Frankrike och Schweiz var kvinnans inträde på den medicinska banan icke förenat med så stora svårigheter som i England. Och ehuru de franska universiteten icke förr än 1888 officiellt öppnades för kvinnliga lärjungar, så funnos där likvisst långt före denna tid kvinnliga

medicine studerande. I slutet av 1860-talet tilläts Madelaine Brès att studera vid École de Médecine i Paris och omkring tjugu år senare funnos redan flera praktiserande kvinnliga läkare både i Paris och i andra franska städer. De franska kvinnliga läkarna ha rätt mycket och med framgång egnat sig åt vetenskapligt arbete.

De flesta av de kvinnor, som studerade i Frankrike, voro dock utländskor, mest ryskor och polskor. Kvinnan på de lärda banorna har visserligen anor i Frankrike, där ha ju, som känt, funnits berömda vetenskapsidkerskor, men det har inte hindrat att där intill senaste tider rått en gränslös fördom mot kvinnors studier; vid benämningen »femme savante» har häftat ringaktning och framför allt åtlöje, och åtlöje är ett i Frankrike mycket fruktat vapen. Ett stort hinder för de första kvinnliga läkarna där var också i Code Napoléon det förnedrande förbudet för kvinna att vittna i civila mål och att underteckna juridiska handlingar — icke ens som vittne fick det ske. En kvinnlig läkare kunde således icke utfärda en dödsattest; först ett av de allra sista åren på 1890-talet upphävdes denna lagparagraf.

Schweiz var landet, som först av alla länder i Europa öppnade sina universitet för kvinnorna.

År 1864 sågs den första kvinnliga studenten — en ryska — i universitetets lärosalar i Zürich. En del professorer skakade visserligen betänksamt på sina huvud åt detta vågade experiment, och de manliga studenterna höllo sig på aktningssjudande avstånd från nykomlingen. Men då denna första studentska snart efterföljdes av några andra och dessa kvinnliga studerande vid prov och examina visade allvaret i sina studier, blev erfarenheten den möjligast gynnsamma för kvinnornas vidkommande. Resultatet måste i själva verket betecknas som mycket gott, om man därjämte beaktar, att de allra flesta av dessa första kvinnliga studenter varit tvungna att med mycken möda och under stora umbäranden genom självstudier och privatundervisning skaffa sig de nödvändiga förkunskaperna. Även övriga schweiziska universitet öppnades efter hand för kvinnorna.

Fil. dr Maikki Friberg, som 1895 studerade vid universitetet i Zürich, skriver i sin tidigare nämnda artikel i tidskriften *Nutid* om de tillfredsställande resultat, som vunnits under de gångna trettio åren. Intill hösten 1895 hade 753 kvinnor varit immatrikulerade i Zürich, av dessa hade 457 tillhört den medicinska fakulteten (32 schweiziskor och 425 utländskor). Det över-

vägande antalet utgjorde utländskorna, av vilka den största procenten hade kommit från Ryssland, men även många andra nationaliteter voro representerade. I artikeln anföres också ett uttalande av professorn i botanik vid universitetet i Zürich dr Arnold Dodel, som på följande sätt bedömt de kvinnliga studenterna och deras arbete:

»Vi universitetslärare kunna intyga, att studerande damers närvaro har verkat välgörande och förädlande på den manliga ungdomen. Studentkårens flit har så märkbart tilltagit sedan dess, att man tryggt kan påstå, att det ej existerar en högkola, där man skulle arbeta intensivare. En ädel tävlan har gjort sig gällande mellan de båda könen. Studenten vill icke stå tillbaka för studentskan, och hon åter är djupt medveten om att hon icke endast har att svara för sig själv, utan även har att tänka på hela sitt släkte, emedan hon är banbryterska vid lösningen av den stora kulturfrågan, frigörelse för den ena hälften av mänskligheten. Studerande herrar och damer äro mänskligvordna individer, som äro medvetna om sin uppgift och sin värdighet.»

En stor del av de kvinnor, som studerade i Zürich, utgjordes av ryskor. I Ryssland hade på 1860- och 70-talet ett hastigt uppsving i

kvinnobildningen egt rum i samband med de frisinnade tendenser och åtgärder, som även i övrigt kunde göra sig gällande under Alexander II:s regering. Men, såsom ständigt varit fallet i Ryssland, blev allting beroende av administrativt godtycke. Läroverk och undervisningskurser, som inrättats, kunde åter plötsligt stängas såsom misstänkta härdar för revolutionär propaganda. De ryska kvinnorna begåvo sig därför i mängd till europeiska universitet. Men denna kvinnornas ständigt växande emigration för att i utlandet studera medicin begynte emellertid snart att av myndigheterna anses som en betänklig företeelse, och för att något stävja flykten till utlandet öppnades i början av 1870-talet i Petersburg läkarekurser för kvinnor. Kort förrän de första eleverna vid dessa kurser hunnit slutföra sina studier och avlägga examina, utbröt Rysslands krig mot Turkiet 1877—78, och eftersom läkarebrist rådde, sändes då en stor del av högsta klassens elever till hären för att tjänstgöra som ordonnansläkare vid fältlasaretten. Deras verksamhet vitsordades på bästa sätt, och då de återvände till Petersburg, avlade de med mycken heder sin doktorsexamen och tillerkändes rätt att praktisera.

Deras krafter togos genast i anspråk, en del

anställdes i trakter, där befolkningen var mohammedansk. Man kan tänka sig hur rikt på mödor och umbäranden av alla slag deras liv blev ute på landsbygden bland den i de eländigaste förhållanden levande ryska bondebefolkningen, då män, kvinnor och barn strömmade till dem för att söka hjälp och råd, eller då de i sina vidsträckta distrikt måste färdas på eländiga vägar med dåliga fordon i isande vinterköld eller brännande sommarsol över de vida, ändlösa slätterna.

Dessa kvinnliga läkares arbete erkändes allmänt såsom välsignelsebringande för landet. Men det oaktat stängdes plötsligt de medicinska kurserna för kvinnor, då efter mordet på Alexander II 1881 en reaktion i alla politiska och sociala förhållanden inträdde och då regeringen ansåg att anledning gavs även till förbud för kvinnor att studera medicin. Förbud att praktisera utfärdades dock icke för dem som redan voro läkare, och oaktat alla svårigheter egnade sig fortfarande ett stort antal ryska kvinnor åt läkareverksamhet efter studier i utlandet. Men rätt att kalla sig läkare hade dessa icke i Ryssland, och ej heller åtnjöto de där samma rättigheter som manliga läkare. Först vid sekelslutet inrättades Medicinska institutet för kvinnor i Petersburg och 1898

utkom en förordning, som preciserade den kvinnliga läkarens ställning.

I de flesta övriga länder i Europa öppnade universiteten på 1870- och 80-talen sina dörrar för kvinnliga studerande. I Sverige skedde det 1870, i Danmark blevo de första kvinnliga studenterna 1877 immatrikulerade vid universitetet i Köpenhamn och i Norge erhöilo kvinnorna 1882 rättighet att avlägga studentexamen. Och kort efter det dem beviljats tillträde till universiteten, erhöilo de även i dessa tre länder rättighet att bliva läkare. I Nordiskt medicinskt arkiv för 1871*) avslutade professor A. Jäderholm den artikel han i anslutning härtill skrev om »Kvinnan som läkare» med följande vackra ord: »*Ett är jag övertygad om, att varje plus av arbetsduglighet, av plikttrohet och människokärlek, som framtidens kvinnliga läkare skola föra med sig i den svenska läkarekåren, skall där möta aktning och erkännande och ett varmt välkommen.*»

Sist i raden kommer Tyskland. Där blev kvinnornas kamp hårdast och varade längst, ännu vid sekelskiftet fortsattes den. Långt inpå 1890-talet voro de tyska universiteten stängda för kvinnliga lärjungar. I undantagsfall medgåvos dem dock

---

*) Band III n:o 20.

av universitetens filosofiska fakulteter rätt att med resp. föreläsares och rektors tillåtelse åhöra föreläsningar, medan de medicinska fakulteterna ansågo kvinnliga studenters närvaro vid föreläsningarna icke önskvärd. Däremot kunde man icke — på grund av Die Gewerbeordnungs avfattning — förbjuda de kvinnor, som vunnit doktorsdiplom i utlandet, att praktisera i Tyskland. De flesta av dessa tyska kvinnliga läkare hade studerat vid schweiziska universitet.

KVINNLIGA STUDERANDE VID FINLANDS UNIVERSITET UNDER SENARE HÄLFTEN AV 1800-TALET

I samband med de i föregående kapitel angivna konturerna av kvinnornas vetenskapliga studier i en del länder i Europa må här givas även en kort redogörelse för kvinnornas ställning till universitetet i Helsingfors under senare hälften av 1800-talet.

På 60-talet, då tanken att bli läkare hade vaknat hos den unga Rosina Heikel och hon begynte se sig om efter någon utväg att förverkliga sin åstundan att få studera medicin, hade ännu veterligen ingen kvinna försökt avlägga studentexamen och bli inskriven vid universitetet i Helsingfors. Att åhöra föreläsningar hade inte varit kvinnor förmenat, någon officiell tillåtelse att göra det hade de antagligen varken sökt eller fått, men något förbud hade heller inte utfärdats.

I tidskriften Nutid för år 1904 ingår en kort, intresseväckande uppsats med rubriken: »Huru fruntimren i Helsingfors började åhöra föreläsningar vid universitetet»^{*)}). Det skedde, säger

^{*)} S. 171 o. f.

artikelns författare, som tecknar sig *A. Br.*, alldeles i början av 60-talet. Han och ett par andra unga studenter hade vid denna tid kommit till universitetet och begynt åhöra föreläsningarna. Till sin stora förvåning erforo de, att det fanns en föreläsare, som studenterna icke plägade åhöra: Z. Topelius var e. o. professor i nordisk historia och geografi och känd som en av Finlands yppersta skalder och skriftställare, men man gick icke till hans föreläsningar.

De tre unga studenterna beslöto att övertyga sig om, huru därmed förhöll sig, och begåvo sig en afton till teologiska auditoriet, där Topelius' föreläsningar skulle ega rum. Salen var endast svagt upplyst och alldeles tom. De blivande åhörarna togo plats, men när efter den sedvanliga akademiska kvarten ännu ingen föreläsare syntes till, funderade de redan på att gå bort, då de varsnade, att dörren sakta öppnades och ett huvud försiktigt stack sig in för att rekognoscera terrängen. De sågo, att det var Topelius med mössa på huvudet och att hans ansikte uttryckte förvåning, han hade tydligen inte väntat att finna några åhörare där. Han drog sig emellertid hastigt tillbaka för att lägga av ytterplaggen och intog sin plats i katedern och började föreläsa. Ämnet var Finlands geo-

grafi, åhörarna funno det intressant »och språket, på vilket det framsades, hänförande». Efter timmens slut frågade professorn, om det var de tre studenternas avsikt att även framdeles åhöra hans föreläsningar, och då frågan besvarades jakande, fortsattes undervisningen regelbundet.

Det var dock stor skada, tänkte de tre åhörarna, att så få personer skulle ha nytta och nöje av »så utomordentliga föredrag». Men då föll det dem in, »att dessa föreläsningar särdeles väl skulle lämpa sig för unga fruntimmer, som nyligen avslutat sin kurs vid skolan och skulle behöva en litet vidsträcktare blick över livet än vad vanliga samkväm, små tillställningar, promenader och picknicker kunde bjuda på». De föreslogo därför ett par av sina unga flickbekanta att följa med till föreläsningarna.

Men det var inte så lätt att få dem övertalade till ett så ovanligt företag. — Ja, naturligtvis vore det intressant och roligt men — alltför uppseendeväckande — vad skulle man säga om dem, ifall de sådär plötsligt och utan vidare sällskap och förberedelser uppträdde bland studenter? Och så behövdes antagligen rektors tillåtelse och kanske mycket annat ännu?

De unga studenterna voro emellertid ihärdiga med sina övertalningsförsök och lyckades slutli-

gen en eftermiddag få de båda flickorna att följa med till föreläsningen. — Den som fick stora ögon, säger meddelaren, var professorn, då han såg sin åhörarkrets ökad med två unga damer. Föredragets form blev ännu mer glänsande än förr, och det varade sedan inte länge, innan allt flera åhörare, både manliga och kvinnliga, infunno sig. »Auditoriet fylldes med tiden mer och mer och det blev snart på modet att gå och höra Zachris Topelius.»

»Hur det sedan gick och huru intresset för föreläsningarna utvecklade sig bland huvudstadens fruntimmer,» säger upptecknaren av detta minne sig inte vidare ha reda på. Han lämnade Helsingfors och vistades några år i utlandet och såg då »även huru kvinnorna i andra länder började deltaga i den allmänna mänskliga utvecklingen». När han efter omkring tre års bortavaro återkom till Helsingfors, hörde han, att det då för tiden var ganska vanligt att gå och åhöra föreläsningar vid universitetet — och inte blott Topelius' utan även Fredr. Cygnæus' och Karl Collans föreläsningar. Han ville då ännu en gång vara med och gick upp för att höra Cygnæus tolka en av Shakspeares dramer. Nu egde föreläsningen rum mitt på dagen i en av de stora föreläsningssalarna, som var fylld av åhörare, »och

det var en elegant värld, som syntes där. Man såg att det var huvudstadens finaste, intelligentaste kretsar, som infunnit sig. Det var något som de första initiativtagarna icke kunnat drömma om.» — Några avsikter att studera vid universitetet hade dock dessa åhörarinnor icke. I det berättaren slutar sin redogörelse för den lilla anmärkningsvärda episoden, tillägger han:

»Avsikten med dessa rader har blott varit att påminna om en av den gångna tidens små händelser, som bidragit att befordra kvinnornas deltagande i den allmänna intellektuella utvecklingen. Man må därtill också minnas, att det icke fanns några kvinnliga studenter på den tiden. Det var i alla fall en förberedelse till vad som komma skulle, ett sätt för kvinnorna att utan myndigheternas lov börja på med deltagandet i den allmänna utvecklingen, där de väl snart komma att utgöra den andra hälften av arbetarna.»

År 1870 blev den första kvinnliga studenten Marie Tschetschulin inskriven vid universitetet i Helsingfors*). Det väckte naturligtvis mycket

---

*) »Kvinnorna vid universitetet i Helsingfors», i Nutid 1895 s. 82, o. f. — Fil. mag. G. Schauman: »De kvinnliga studenternas ställning vid vårt universitet», i Album utgivet av Nyländingar 1891 s. 313 o. f.

uppseende att en kvinna här hade tagit studentexamen. De manliga studenterna uppvaktade henne med sång, utanför universitetet hurrade allmänheten för henne och i Hufvudstadsbladet funnos verser till hennes ära.

Kvinnans tillträde till vårt universitet var sålunda ett fullbordat faktum. Men vilken ställning skulle hon där få intaga? — På våren, innan den första kvinnliga studenten avlade sin examen, hade Senatens Ecklesiastikexpedition till universitetet avlåtit en skrivelse, däri konsistorium anbefalles att inkomma med yttrande, »huruvida och med vad villkor och rättigheter kvinnor borde beviljas tillträde såsom studerande vid Alexanders-Universitetet samt tillåtas att därstädes idka studier?»

Konsistorium tillstyrkte, att kvinnliga studerande skulle vinna inträde vid universitetet på samma villkor och med samma rättigheter och skyldigheter som män. Och som motiv anfördes bland annat: »Då det ligger i varje samhälles intresse att sann kunskap så mycket som möjligt sprides ibland dess medlemmar samt även kvinnans inflytande i familje- och samhällslivets utveckling måste bliva desto större, i samma mån hennes insikter vidgas, anser konsistorium något hinder icke böra läggas i vägen för de kvin-

nor, som önska att vid universitetet förvärva sig vetenskapligt vetande».

Konsistorium uttalade sig sålunda helt och hållet till kvinnornas förmån, men i Petersburg godkändes förslaget icke. Det enda resultatet av alltsammans blev ett stadgande, vilket förklarade »kvinnor, som önska egna sig åt läkarekallet, berättigade att i sådant avseende begagna sig av undervisningen vid universitetets medicinska fakultet».

Själva principfrågan blev emellertid oavgjord. Om kvinnor önskade avlägga studentexamen, gällde det för varje gång för dem att anhålla om »dispens för sitt kön», som det hette. År 1873 lyckades Emma Irene Åström erhålla den nådiga dispensen och bestod sin maturitetsexamen, men då något år senare två unga kvinnor åter inlämnade ansökan om dispens, förordades denna visserligen av konsistorium, men avslogs på högsta ort. Och därmed var vägen på obestämd tid stängd för kvinnorna.

År 1878 väcktes åter inom konsistorium den principiella frågan om kvinnas rätt att idka studier vid universitetet och behandlades nu i hela dess vidd.

Universitetets dåvarande rektor Z. Topelius förde kvinnornas talan och yttrade därvid bland annat följande vackra och frisinnade ord:

»Frågan om kvinnans inträde vid universitetet gäller själva den grundtanke, varpå den moderna kulturen och vårt lands undervisningsväsende äro byggda, nämligen allas lika rätt till förvärvande av kunskaper. Grundsatsen är så klar, och kvinnans lika rätt till den högsta utbildning samhället kan erbjuda, så självfallen, att hennes uteslutande härintills endast kan tillskrivas samma traditionella fördomar, vilka utestängt henne från den lika arvsrätten och rätt att vid myndig ålder förvalta sin egendom. Regent och ständer hava i dessa avseenden erkänt kvinnans berättigande; universitetet skulle illa representera rätten och humaniteten, om det på sitt område ville underkänna den ännu viktigare principen av kvinnans mänskliga rätt till en högre utveckling . . . »

I konsistorium hade endast teologie professor, sedermera ärkebiskop G. Johansson varit av en från de övriga medlemmarnas åsikt avvikande mening. Sitt avstyrkande grundade han på »den naturnödvändiga olikheten i mannens och kvinnans bildningsgång», och även hyste han farhågor beträffande sedligheten, om män och kvinnor tillsammans skulle bedriva studier.

Sedan ärendet slutbehandlats, ingick konsistorium med en underdånig hemställan om att

»kvinna må vid Kejserl. Alexanders-Universitetet såsom studerande vinna inträde». Förslaget var i det närmaste likt det som avgavs 1870 och dess öde blev även detsamma. Svaret lät mycket länge vänta på sig och när det sent omsider kom i slutet av år 1882 meddelades, att H. K. M:t »för närvarande icke velat avgöra frågan i princip» utan förordnade, att för varje fall, då kvinna önskar bliva inskriven vid universitetet, må skilt tillstånd utverkas».

Man stod således där på samma godtyckliga grund som tillföre. Under tolv år framåt blev ingen kvinna student eller ens försökte bli det. Men 1885 skulle vägen rödjas ånyo. På våren nämnda år avlade två unga kvinnor studentexamen efter erhållen nödvändig dispens, och sedan grodde vägen inte mera igen, årligen inskrevos några nya kvinnliga studenter vid vårt universitet. Men den viktiga bestämningen om dispens kvarstod alltjämt, oaktat försök gjordes t. o. m. från lantdagens sida i slutet av 1880-talet att få stadgandet upphävt. Ännu på 90-talet stod det kvar och vållade aspiranterna omgångar och osäkerhet, men slutligen blev det antagligen mer än obekvämt och opraktiskt och måste bortfalla, efter det samskolorna från 1890 årligen begynt dimittera elever till universitetet.

S T U D I E Å R E N

Efter det Rosina Heikel återvänt hem från Stockholm, fortsatte hon på hösten 1870 i Helsingfors sina medicinska studier med den ledning hon möjligtvis kunde vinna. Genom välvilligt tillmötesgående av professorn i fysiologi K. G. Hällstén, som var en vän till hennes bror Emil, blev hon i tillfälle att dissekera nervsystemet hos möss och kaniner, men eljes bedrev hon sina studier mest på egen hand samt var i allmänhet förtegen med sina önskemål och planer.

Sitt liv inrättade hon på allra enklaste vis utslutande med tanke på sitt arbete, i det hon hyrde sig ett rum och lät varannan dag avhämta mat på portör från det kända forna helsingfors-hotellet Vilhelmsbad. Portionerna uppdelades så att de kunde förslå för två dagar och måltiderna kompletterades sedan med smörgåsar. Det ansågs nämligen på den tiden som något ytterst opassande för en dam att gå ensam ut och äta på värdshus. Senare begynte hon intaga sina måltider i professor Asps hem.

G. A. Asp var anatomie prosektor samt senare professor i anatomi, och han och hans fru, Mathilda Asp född Wetterhoff, voro, som känt, banbrytare på gymnastikens område hos oss. Genom makarna Asps varma intresse och välvilliga uppmuntran erhöll Rosina Heikel ett värdefullt stöd för fullföljandet av sina studieplaner.

Under åren 1871—73 åhörde hon föreläsningar vid universitetets medicinska fakultet samt deltog i de praktiska övningar, som fordrades för medicine kandidatgrad, varjämte hon även vårterminen 1872 begagnade sig av undervisningen i universitetets kemiska laboratorium. Hon kunde efter ansökan göra detta på grund av den förut omnämnda bestämningen att kvinna, som studerade medicin, finge begagna sig av undervisningen vid universitetet. Professorn i gynekologi J. A. J. Pippingsköld tillät henne även att övervara förlossningar på Barnbördshuset, ehuru han visserligen först hade tvekat, huruvida hon borde hänföras till barnmorskorna eller till medicinerna.

Största svårigheten beredde henne arbetet på anatomisalen. Livet i den dåtida anatomisalen framvisade säkerligen för en nykommen ung kvinnlig adept åtskilliga seder och bruk, som inte alla voro av finaste och angenämaste slag. I en

intressant skildring, kallad »Hågkomster från anatomisalen på 1880-talet» har med. dr Arthur Clopat i Hufvudstadsbladet n:o 210 1928 låtit oss få en liten inblick i studielivet där. Skildringen hänför sig dock till några år senare, då måhända något mer hyfsning i sederna rådde, än vid den tid på 1870-talet, då Rosina Heikel här bedrev sina studier.

Vi införas av artikelns författare i första våningen av huset n:o 36 på Fabiansgatan, där i den s. k. »asgård eller asis» de blivande läkarna »sysslade med sitt för lukt- och synorganen icke så värst angenäma arbete». Invid fönstren i den stora anatomisallen stodo några långa och smala träbord, på vilka de för studierna avsedda liken lågo, och i två stora järnugnar vid den motsatta väggen hölls både för värmens och för luftväxlingens skull elden ständigt brinnande. Därjämte fanns här ett bord, där en punschflaska hade sin plats. Dessa ting — ugnarna och punschflaskan — säger förf., »hava, så underligt det än kan låta, ett visst sammanhang med varandra». Förhållandet var nämligen, att det enligt kamratskapets bestämmelser ålåg de senast inskrivna — de s. k. »spetsarna» — att både bära in veden från vedlåren i farstun och att sköta om eldningen så att lågan aldrig finge slockna.

Den som lät en sådan försumlighet komma sig till last att elden slocknade, måste plikta genom att betala en »braskanna», d. v. s. en kanna (2 1/2 liter) punsch, som kostade 7 mk och anskaffades av vaktmästaren. Jämte braskannorna funnos även andra punschkällor, ty »varje arbetande var skyldig att bjuda på en muskelkanna, då det första muskelpreparatet var klart, likaså för övriga preparat enligt särskilda bestämmelser.»

Den tiden på dagen, vid pass kl. 1, då läraren väntades, gällde det för de studerande att sitta på sina platser vid liken. De som med mer eller mindre skicklighet och stor iver hängett sig åt det »ädla knapp-spelet», skynda till arbetsborden, då dörren öppnas och »in träder en man av kort växt, med bleka ansiktsdrag och mörkt hår, hakskägg och mustascher samt iklädd en brun paletå och brun, mjuk filthatt. Denne person är prosektorn professor G. Asp.»

Professor Asp var vid denna tid ännu inte innehavare av någon professur vid universitetet, professuren i anatomi och fysiologi innehades av professor Hällstén, vars laboratorium befann sig i övre våningen av samma hus, i vilket anatomisalen fanns, och han var även inrättnings prefekt, ehuru han nästan aldrig visade sig där.

»Med den honom egna lugna värdigheten träder prof. Asp till de arbetande, granskar deras preparat och gör frågor angående dessa.» Sedan kallar han på en grupp av några elever, som anmält sig vara färdiga till förhör angående någon viss del av människokroppen. Vid dessa förhör eller repetitioner, såsom den officiella benämningen lydde, hade man, säger artikelförfattaren, »känslan av att stå fullkomligt såsom en skolgosse inför sin magister, och jag erinrar mig livligt, att jag icke allenast under tiden för mina studier på anatomisalen, utan ännu länge efteråt hade obehagliga drömmar, därvid jag ånyo upplevde scener från de fruktade förhören.»

Skildraren framhåller, att arbete och studium i rikligt mått presterades i »den gamla anatomisalen, men där skämtades och sjöngs därjämte vid kaffekoppen och glasets rand. Allt emellanåt hördes någon höja sin röst för att uppstämman en mer eller mindre (vanligen mer) 'saftig' visa och ofta beledsagades han av en kör, vari samtliga närvarande deltog.» Till de glada tillfällena hörde också intagning av nykomlingarna, som fingo göra sitt inträde i fakulteten under uppsluppet skämt och glam, varvid det gällde »att under glad och skämtsam form anskaffa den nödiga kvantiteten fluidum för kamratlaget.

Efter avslutade prov och sedan några gemensamma sånger utförts, avtågade hela skaran till Kaisaniemi värdshus, där sexa intogs under fortsatt skämt och upptåg.»

Dessa farsartade intagningar med sina sångprov och sin stojande munterhet hade, framhåller meddelaren, dock en viss betydelse såsom tillfällen, »då de yngre på anatomisalen arbetande fingo göra bekantskap och förbrödra sig med sina äldre, redan å klinikerna sysselsatta kamrater. Möjligheten till personlig bekantskap med alla fakultetens medlemmar var då för handen för envar, ty förhållandena voro helt andra ännu». På anatomisalen arbetade den tiden endast omkring 20 kandidater och magistrar.

Dr Clopatt slutar sin skildring med att framhålla, att stora förändringar skett »såväl å anatomisalen som på det medicinska gebitet över huvud i vårt land sedan 1880-talet. Det glada livet i anatomisalen upphörde år 1884, då professuren i anatomi och fysiologi delades och Asp i november nyssnämnda år blev utsedd till förste innehavare av den anatomiska professuren. Hans förbud gjorde slut på allt kalasande med punsch på den under hans prefektur ställda inrättningen. Måhända hade dryckesseden å detta ställe även på frivillighetens väg med tiden blivit över-

given. Skäl till denna förmodan finner jag däri att jag varit vittne till att förbrukningen av de stimulerande dryckerna även inom våra kretsar, efter det jag avslutat mina medicinska studier, betydligt nedgick. Många av kamraterna insågo väl även att den ungdomliga glädjen iklädde sig alltför mycket fuktiga former. Den frivilliga inskränkningen av alkoholhaltiga drycker fortgick i landet ända tills den olycksaliga förbudslagen åstadkom en stor förvirring i dessa förhållanden. Slutligen vill jag nämna att kvinnans inträde på den medicinska banan väl varit ägnat att ersätta den ofta alltför vulgära och stundom något råa ton, som härskade å den gamla anatomisalen, med en värdigare och mera hyfsad.»

Man kan så väl förstå, att lärotiden i anatomisalen blev en svår prövningens tid för Rosina Heikel. Då hon någon gång senare i livet talade härom, omnämnde hon den som den svåraste under hela hennes studietid. Härmed behöver dock icke vara sagt, att de manliga kamraterna genom sitt bemötande avsiktligt försvårade arbetet för henne. Men hennes förehavande låg ju fullkomligt utom alla de rånmärken, som tiden och traditionen uppdragit för kvinnors görande och låtande. Och i själva verket existerade väl heller icke i egentlig mening något kam-

ratskap mellan de manliga studerandena i anatomisalen och denna tysta, inbundna och otillgängliga unga kvinna, som helt säkert enligt flere av de unga medicinarnas uppfattning hade trängt sig in på ett område, vilket var och även allt framgent borde förbliva mannen ensam förbehållet.

Härtill kom att den allmänna meningen stämpade hennes arbete såsom något i högsta grad opassande, oblygt och okvinnligt. Man får komma ihåg, att Helsingfors den tiden var en småstad, där människorna, såsom seden är i små samhällen, höllo sträng uppsikt över varandras förehavanden, och det att en ung kvinna — av god familj som Rosina Heikel var — stod tillsammans med unga män och dissekerade och studerade människokroppar, ansågs på en del håll som oerhört klandervärdt. Man underlät heller inte att låta henne själv veta, huru avskyvärt hennes förehavande var, och den kalla nyfikenhet, det ogillande och det mången gång hånfulla bemötande, som därför kom henne till del, kändes både sårande och ökade hos henne en bitter misstänksamhet, till vilken anlag måhända redan funnos i hennes lynnesläggning. En av hennes vänner har sagt mig, att hon vid denna

tid skydde att sammanträffa med människor och därför inte umgicks med andra än några få mycket närastående vänner.

Genom välvilligt erbjudande av professor Asp kunde Rosina Heikel få överflytta sitt arbete till ett privat rum, som han förfogade över i samband med anatomisalen. Ensam och tystlåten utförde hon sitt arbete, det utvecklande, eggande och sporrande inflytande, som studiekamrater kunna öva på varandra, kom henne aldrig till del. Tiden var ännu inte mogen för ett sådant kamratskap, medan redan den generation av kvinnliga medicinare, som följde närmast efter henne, kunde intaga en helt annan ställning till sina manliga studiekamrater och även själva senare ha framhållit den glädjande vinningen härav.

Som redan blivit nämnt, krävde seden i anatomisalen att tentanden efter lyckligt genomgångna förhör eller s. k. repetitioner skulle bjuda kamraterna på punschkalas. Rosina Heikel underlät heller icke att efter avslutad kurs göra som seden föreskrev, och sättet, varpå detta skedde, är — med den tillsats av omotståndlig komik, som i våra dagar faller däröver — ytterst betecknande för tidsförhållandena, men blottar samtidigt även den dolda, smärtsamt djupa ensam-

hetskänsla, som under en stor del av hennes liv alltjämt lät henne känna sig som »en utanförstående». Hon lät ställa fram punsch för gästerna, men för att inte störa de manliga kamraternas samkväm — gick hon själv sin väg.

År 1873 hann hon fram till den första milstenen på sin bana, då hon var färdig att gå upp till vederbörande professorer för att vid enskilda förhör avlägga erforderliga kunskapsprov för medicine kandidatgrad.

Följande år fullgjorde hon på klinikerna i Helsingfors den för medicine licentiatgrad föreskrivna tjänstgöringen och avslutade 1877—78 sina för sistnämnda grad erforderliga tentamina, likaledes genom enskilda förhör.

I november 1878 fick hon därefter av regeringen emottaga följande »resolution», varigenom hon berättigades att i landet utöva läkarens yrke.

I Hans Kejsrerliga Majestäts Höga Namn,
Dess Senat för Finland

vill, på gjord underdånig ansökning af aflidne Lagmannen Karl Johan Heikels dotter Rosina Heikel samt med afseende å Medicinalstyrelsens underdåniga tillstyrkan, härmed förklara Rosina Heikel, hvilken inför vederbörande professorer

vid Alexanders Universitetet i Finland undergått enskilda förhör i de för medicine kandidat- och licentiat-examina föreskrifna kunskapsstycken med undantag blott af rätts- och statsmedicin, berättigad att, oaktadt hennes kön och ehuru hon berörda examina icke offentligen aflagt, i landet utöfva läkareyrket. Det alle, som vederbör, till underdånig efterrättelse länder. Helsingfors, den 18 November 1878.

I Hans Kejslerliga Majestäts Höga Namn,
Dess Senat för Finland:

I. M. Nordenstam

E. af Forselles

T. Thilén

J. D. Dahl

Th. von Hellens

W. Zilliacus

Emil Forsman

G. Ehrström

J. F. Pipping.

DEN KVINNLIGA LÄKAREN

Rosina Heikel hade nu nått fram till det vägmärke, från vilket hon på egen risk och eget ansvar fick gå ut till den verksamhet, som hon från tidiga ungdomsår hade ställt för sig såsom sin livsuppgift.

Att många blickar voro fästa på den kvinnliga medicine licentiaten och många förhoppningar knutna vid hennes blivande verksamhet, kunde ju redan skönjas av allt som yttrades på den här tidigare omtalade festen 1878, där Helsingfors' kvinnliga värld gav uttryck åt de varma känslor och glada framtidsförväntningar, som strömmade Finlands första kvinnliga läkare till mötes, när hon stod redo att träda ut till sitt mödosamma och ansvarsfulla värv. Hyllningen för banbryterskan var ju i och för sig redan ett tidens tecken, som vittnade om att kvinnorna på olika håll begynt vakna till medvetande om sina mänskliga och medborgerliga rättigheter och skyldigheter.

1870-talet var en uppvaknandets och hänförel-

sens tid för kvinnorna i vårt land, då alltjämt flera av dem begynte skåda ut mot framtidens utvecklingsmöjligheter och då de, som det gjorde, även begynte känna sig solidariska: en för alla och alla för en.

Av några bevarade brev ser man, med vilken entusiasm Rosina Heikels närmaste vänner följde hennes framtidsplaner och hur ivriga de voro att få hjälpa till med att bana vägen, som hon såsom den första skulle beträda, men där många fördomar ännu reste hinder och lade ut försåt.

För den nya kvinnliga läkaren gällde det också att efter de kostsamma studierna genom arbete trygga sin existens, varför hon slog sig ned i sin hemstad Wasa såsom praktiserande läkare i kvinno- och barnsjukdomar. I ett brev från en av hennes närmaste vänner, fröken Fanny Palmén, daterat den 16 febr. 1879, framgår emellertid, att planer voro å bane att fästa henne såsom amanuens vid Barnbördshusets gynekologiska avdelning och att senare med denna tjänst möjligen skulle kunnat för henne förenas befattningen som inrättningens föreståndarinna. Vid uppgörandet av dessa planer framhölls uttryckligen, att en »vetenskapligt bildad föreståndarinna» skulle höja gynekologiska avdelningens anseende och allmänhetens förtroende för den.

Brevskrivarinnan omtalar, att hennes bror, professor Axel Palmén, med anledning av denna plan besökt professor J. A. J. Pippingskjöld, och under samtalet härom hade den senare uttryckligt betonat det allt mer växande behovet av kvinnliga läkare. På frågan, vilka åsikter han hyste beträffande kvinnliga läkares prestationer i allmänhet, svarade Pippingskjöld, att han nog trodde dem kunna bli skickliga »att sköta sjuka på medicinsk väg, lokal behandling samt sår o. s. v.», men då det gällde operationer, tvivlade han på kvinnans förmåga att gå i land därmed. — Voro hennes krafter otillräckliga? — »Nej — men — till operationer fordras nu — ett — — kopparhjärta — en kallblodighet, som fruntimmer blott undantagsvis kunna tillegna sig», lyd- de det originella svaret.

Den mycket kända och högt ansedda läkarens åsikt var ju visserligen ett erkännande med förbehåll, men visade i alla fall en fördomsfrihet, som icke var alldeles vanlig vid denna tid, då frågan om rättighet för kvinnorna att bliva läkare var ny överallt och på många håll och i olika länder mången gång från de manliga läkarnas sida framkallade häftigt motstånd. Pippingskjöld hade också tillagt, att fruktan för

operationer dock icke borde avhålla kvinnor från att egna sig åt läkarekallet.

»Hvad säger nu Rosina derom, som är så mycket intresserad av operationer?» frågar brevskriverskan. — Och följande dag tillägger hon i brevet med tanke på att den planerade läkarebefattningen i Helsingfors skulle föra Rosina Heikel bort från hemmet i Wasa:

»Att Rosinas familj ej med belåtenhet emotser en skilsmessa, det vet jag nog, ty det bandet är mycket svårt att slita. Äfven jag har allvarsamt känt denna kamp, men — måste bekänna att jag ännu hittills anser familje-önskingar böra vika framför Guds kallelse, uppenbarad i vårt samvete och hjerta. 'Hvilken som älskar fader och moder o. s. v. mer än mig, han är mig icke värd', står det i samma bok, som upplyser oss om att vi alla äro bröder och systrar med heliga pligter emot hvarandra, mot menskligheten, 'ty hvar och en som gör min Faders vilja, som är i himmelen, han är min broder och syster och moder'. Dessa ord hafva ofta tröstat och styrkt mig».

Brevutdraget visar oss, med vilket allvar och vilket ansvarsmedvetande dessa första banbryterskor för kvinnornas inträde på olika områden av samhällslivet togo uppgiften som en ideell förpliktelse, inför vilken ingen tvekan kunde vara

möjlig. Planen på en sammanslagen amanuens- och föreståndarinnebefattning vid Barnbördshuset måste emellertid förfalla. Däremot torde professor Pippingskjöld gärna velat fästa Rosina Heikel vid anstalten såsom »överbarnmorska», ett förslag, som hon naturligtvis icke kunde antaga.

Som redan blivit nämnt, slog hon sig till en början ned i Wasa såsom praktiserande läkare för kvinnor och barn samt upprätthöll även i sitt hem en poliklinik för medellösa kvinnor. Redan tidigare hade hon umgåtts med planen att ansöka ett resestipendium för studier i utlandet. Den genom praktiken i Wasa vunna erfarenheten bekräftade även, huru nödvändigt det för henne var, ifall hon skulle vinna den utbildning hon eftersträvade som specialist i gynekologi och pediatrik, att vid stora utländska sjukhus och vårdinrättningar studera under berömda specialisters ledning. Hon ansökte för detta ändamål ett statsstipendium, vilket även beviljades till ett belopp av 2,000 mk, och styrde sedan sin färd till Petersburg, Dresden, Strassburg, Köpenhamn och Stockholm.

Innan hon begav sig ut på studieresan, hade hon genom korrespondens försäkrat sig om att hon kunde vinna inträde och få studera i sjuk-

vårdsanstalter på de olika orterna. I några bevarade brev från framstående medicinska auktoriteter — såsom läkarna Winckel i Dresden, Freund i Strassburg och Stadfeldt i Köpenhamn, läser man gynnsamma svar på frågan, och i ett brev från geheimerådet A. v. Collan, som vid denna tid var bosatt i Petersburg, utlovar brevskrivaren, att i händelse Rosina Heikel komme dit för att studera, skulle han stå henne bi genom att »meddela henne alla möjliga upplysningar och rekommendationer».

Ur ett odaterat, men sannolikt i slutet av februari 1881 skrivet brev från professorskan Hanna Heikel, född Kihlman, till någon av deras gemensamma vänner, erfar man, att Rosina Heikel då var i Petersburg, »där hon har fått se och lära mycket, flere de förnämsta läkarna ha varit mycket förekommande och vänliga mot henne, t. o. m. bjudit henne hem till sig på middag. Nu tänker hon försöka på i Berlin, därifrån hon sist fick vända. Pippingskjöld hade rådt henne att försöka om igen. Sedan ämnar hon till Strassburg. Hon bodde i Petersburg i en finsk familj — Kollegierådet Stråhlmans —. Nunorna i ett kloster, som Rosina besökte, hade så många krämpor att rådgöra med henne om. De

hade stått såsom i 'kö', då de hörde henne komma. Rosina hade 2 släktingar i klostret, den ena priorinna. De lära undrat över Rosina, som sof helt lugnt medan de bivistade en flere timmars lång messa midti natten.»

Tyvänn ha de brev, som Rosina Heikel själv under denna resa skrev hem till familjen i Wasa och antagligen till sina närmaste hemmavarande vänner, icke blivit bevarade. En kvinnlig läkare på studieresa med statsstipendium var vid denna tid ännu något mycket ovanligt i Europa, och det hade därför varit av stort intresse att veta något om hennes intryck och erfarenheter under resan och de resultat hon ansåg sig ha vunnit. Men oaktat efterforskningar ha inga brev från henne under denna tid kunnat uppsåras.

Då hon återvänt från studieresan, gjordes i Wasa försök att få henne anställd på orten såsom läkare för kvinnor och barn. En av ett stort antal stadsbor till stadsfullmäktige i Wasa inlämnad ansökan om anslag av stadens medel för detta ändamål blev likvisst icke bifallen och frågan måste därför förfalla. Detta avslag väckte mycket uppseende liksom även på flere håll mycken ovilja, som tog sig uttryck både i privata diskussioner och i häftig polemik i ortens tidningspress.

Emellertid erbjöds henne ungefär samtidigt enligt Helsingfors' stadsfullmäktiges beslut av den 7 juni 1882 anställning för en tid av tre år framåt i stadens tjänst såsom läkare vid dess sjukvård för gynekologiska fall med skyldighet att kostnadsfritt behandla stadens obemedlade kvinnor. Hon skulle för detta ändamål vara tillgänglig i sitt hem en timme varje söckendag ävensom vid behov besöka patienterna i deras hem, i lön erbjöds henne 2,000 mk och beträffande hennes ställning i övrigt såsom stadens läkare borde för henne gälla, vad angående distriktsläkare fanns föreskrivet — dock icke beträffande lönen, som var mindre än för de manliga distriktsläkarne. —

Det var på initiativ av kvinnor i Helsingfors frågan väcktes om anställandet av en kvinnlig distriktsläkare. Ur ett par brev av professorskan Hanna Heikel får man veta något mer om de energiska mått och steg, som kvinnorna i Helsingfors togo för att genomdriva sitt önskemål. Fru Heikel skriver i ett brev av den 5 maj 1882 till sin man, professor Viktor Heikel, som tillfälligtvis vistades i Stockholm, att här hemma var »så mycket å färde», det gällde bara att »vara i farten från morgon till kväll». En deputation av tre representativa damer hade uppvaktat medi-

cinalchefen v. Willebrand, som välvilligt emotagit dem och uppmanat dem att fullfölja avsikten genom att till Helsingfors' stadsfullmäktige inlämna en petition om anställande av en kvinnlig läkare i stadens tjänst. En skrivelse till stadsfullmäktige uppsattes genast med anhållan om ett årligt anslag av 3 à 4,000 mk för att under ett visst antal år fästa Rosina Heikel vid orten såsom läkare för dess kvinnor och barn.

Skrivelsen skulle undertecknas av så många män och kvinnor som möjligt, »dock ingen som bland fullmäktige egde man, bror, kusin eller svåger». Det gällde nu att gå omkring för att insamla underskrifter av så många representativa namn som kunde fås. Även skulle stadsfullmäktige personligen besökas och vidtalas av de damer, som tagit saken om hand.

I ett följande brev av den 12 maj beskriver fru Heikel, huru hon uppvaktat flera stadsfullmäktige för att »bearbeta» dem och likaledes hade hon besökt några läkare för att möjligen även få deras namn under skrivelsen. Hon har under dessa vandringar gjort en och annan intressant iakttagelse om de vidtalades tänkesätt och åsikter och säger sig ha funnit, att läkarne voro de svåraste att påverka. Då petitionen inläm-

nades till stadsfullmäktige, var den undertecknad av omkr. 600 män och kvinnor.

Stadsfullmäktige överlämnade ärendet till behandling av sundhetsnämnden.

I det för nämnden hedrande svarsutlåtandet hette det, att någon ökning av kommunens läkarekrafter visserligen icke vore av behovet påkallad. Men däremot ansåg sig sundhetsnämnden vilja framhålla några andra synpunkter, som vid frågans avgörande icke borde förbises. — »Någon kunnig, medicinskt kompetent kvinnlig läkare», hette det, »har härintills icke funnits ens i denna landets främsta stad, och likväl skulle tillgången till en sådan vara för dess kvinnliga innevånare utan åtskillnad till deras ekonomiska ställning, ganska önskvärd»... Jämte det sundhetsnämnden med hänsyn härtill ansåg R. Heikels fästade vid denna ort som »ett beaktansvärt önskningsmål», ville den ock »få utan förbehåll förena sig uti det åt fröken Heikel för hennes ansträngningar på en för kvinno-könet hos oss alldeles ny bana allmänt skänkta erkännande, genom vilka bemödanden utsikt öppnats att få ovanberörda brist för framtiden avhjälpd».

Vid frågans slutliga avgörande framträdde trots detta tillstyrkande utlåtande även en mot-

satt åsikt, framförd av en läkare bland fullmäktige. I fru Heikels brev utläses den »oro och spänning», varmed man på kvinnligt håll gick och väntade på avgörandets stund, liksom ock den tillfredsställelse, som den lyckliga utgången slutligen väckte i vida kretsar.

1870- och början av 80-talet var en uppfostringens tid för kvinnorna även i vårt land, då framåtskridandets friska fläktar från västerlandet trängde in och lärde dem förstå betydelsen av samhörighet. För varje steg framåt, som en kvinna förmådde taga, i det hon därmed öppnade vägen till ett ditintills för kvinnorna tillslutet verksamhetsområde, hälsades hennes framgång med glädje av en alltjämt växande skara meningsfränder. Det betraktades icke blott som en personlig vinning, utan jämväl som en seger för idéen.

År 1883 överflyttade Rosina Heikel från Wasa och begynte sitt arbete som distriktsläkare i Helsingfors. Vid sin ankomst emottogs hon och hälsades välkommen med entusiastiska verser: »Till Doktorinnan Rosina Heikel, d. 3 juni 1883» av sign. A—i—a (Adelaïde Ehrnrooth).

Med sin stora arbetsförmåga och sin otroliga energi och uthållighet satte sig den nya kvinnliga distriktsläkaren snart in i sina åligganden

och förvärvade sig småningom en rätt stor privatpraktik även inom huvudstadens mest bildade och socialt högst stående kretsar. Under någon tid hade hon till att börja med sin egen avdelning i Diakonissanstalten, då inrymd i ett hus på Skatudden. Anstaltens överläkare, professor M. af Schultén, visade henne välvilja och förtroende, i det han rätt ofta med henne rådgjorde om sjukdomsfall och patienternas vård.

Inredningen till de två sjukrum med sex sängar, som Rosina Heikel här förfogade över för sina patienter, hade bekostats av hennes vän, fröken Fanny Palmén. Rosina Heikel hade lyckan att ega goda, trofasta och handlingskraftiga vänner, som, varmt besjälade av önskan att medverka till förbättrande och höjande av kvinnornas ställning i samhället, alltid stodo redo att lätta omsorgerna och mödorna för vår första kvinnliga läkare på den ännu orödjade väg, som det fallit på hennes lott att såsom föregångerska beträda. En annan av dessa vänner var föreståndarinnan för statens Blindskola i Helsingfors Hanna Ingman. Hon var den kloka rådgivarinnan och hennes var den praktiska handen, som ordnade och ställde om sådant, som den av sina åligganden upptagna läkaren inte i hemmet kunde hinna med.

År 1884 fick Rosina Heikel av Finska Läkarsällskapet emottaga meddelandet, att sällskapet vid sitt möte den 23 februari beslutit som ledamot invälja »den första kvinnliga läkaren i vårt land».

Detta inval skänkte henne mycket stor tillfredsställelse. Hon hade ju på grund av dispens berättigats att följa med undervisningen vid universitetet och hade fullgjort erforderliga prov, men under form av privata studier. Likaledes hade hon undergått enskilda förhör i de olika disciplinerna, med undantag dock för stats- och rättsmedicin, och därefter berättigats att, »ehuru hon berörda examina icke offentligen avlagt, i landet utöva läkareyrket». Läkareed hade hon dock icke kunnat få avlägga, ej heller hade henne kunnat tilldelas formell legitimation. Den undantagsställning hon härigenom till en viss grad kom att intaga, trycktes hon alltid ned av och detta tryck var säkerligen en medverkande orsak till det missmod, som tidtals kunde överfalla henne och komma henne att med överhövan sträng självkritik se på sitt arbete, tvivlande på att nånsin kunna fullgöra det som fordrades av henne.

Såsom icke formellt legitimerad hade hon icke automatiskt kunnat bli medlem av Läkaresäll-

skapet. Kallelsen från sällskapets sida blev därför en av henne högt värderad hedersbetygelse. Hennes glädje däröver framlyser i den för henne karaktäristiska, föga mångordiga svarsskrivelsen till Läkaresällskapets sekreterare dr V. Lindberg, likasom hon också där med några ord finner ett vackert uttryck för den livsuppfattning, som hon städse förblev trogen. I det hon tackar Läkaresällskapet för den ära, som genom invalet kommit henne till del, tackar hon även för att sällskapet »därigenom visat sitt upplysta erkännande åt kvinnans inträde på läkarebanan».

Samma år skulle i augusti hållas en stor internationell läkarekongress i Köpenhamn. Rosina Heikel kände Köpenhamn från den tiden, då hon arbetade på den berömde läkaren professor Howitz' klinik; kongressen skulle naturligtvis bli övermåttan inressant, och hon anmälde sig som deltagare i denna »Congrès international périodique des Sciences Médicales — 8:ième Session», såsom det officiella namnet lydde på hennes medlemskort.

På kongressen skulle ju finnas ofantligt mycket att både höra, lära och skåda. Stora forskare och snillrika banbrytare på läkekonstens olika områden skulle vara med, redan att se sådana

celebriteter som Pasteur o. a. var intressant och eftersträvansvärt. I Köpenhamn sammanträffade Rosina Heikel med professorerna J. V. Runeberg, Th. Saelan och antagligen ännu flere andra av våra mest kända läkare, som bemötte henne vänligt och kollegialt och i vilkas sällskap hon deltog i de utflykter, som egde rum under kongressdagarna.

Ett litet intermezzo, som inträffade den första kongressdagen och som hon själv omtalat, är i våra dagar enbart lustigt, ehuru på sitt sätt en illustration till tidsförhållandena. Då den kvinnliga läkaren med sitt medlemskort i handen kom till ingångsdörren och skulle träda in i salen, där kongressen sammanträdde, tillbakavisades hon av vaktmästaren med beskedet, att damer icke egde tillträde till salen, deras plats var på läkaren.

Rosina Heikel, som förut i livet varit tvungen att bana sig väg över så många hinder och stängsel, tog saken humoristiskt. Hon kom naturligtvis in och fick en plats, därifrån hon ypperligt kunde både se och höra. »Inte hade jag farit till kongressen för att stå i tamburen», sade hon med sin litet bistra humor, då hon senare omtalade den lilla episoden. — »Jag hade ju blivit van att stånga mig fram; pyntad var jag

också, så ingen behövde skämmas för mig, och hade till och med varit hos koaffören!»

Från Köpenhamn återvände hon till sitt arbete i Helsingfors uppfriskad och fylld av nya livgivande intryck.

MED DET TALADE OCH DET SKRIVNA ORDET.

Vid Finska Läkaresällskapets möte den 21 april 1888 framträdde Rosina Heikel med sin insats som kvinnlig läkare, då frågan om den reglementerade prostitutionen hade tagits upp och Läkaresällskapet diskuterade sedlighetsfrågan samt därtill hörande angelägenheter med anledning av ett infordrat utlåtande om en petition, som inlämnats till den vid denna tid sammanträdande lantdagen. En kommitté hade utarbetat ett vidlyftigt betänkande för utredning beträffande denna svårlösta samhällsfråga, och det var, som den kvinnliga läkaren sade, för att också »få göra ett litet inlägg i frågan», hon anhöll om ordet.

Hennes väl genomtänkta, klart motiverade och sakrika uttalande blev senare, såsom man läser på omslaget till en liten broschyr, »i tryck utgivet av för saken intresserade personer».*) In-

---

*) Uttalande av fröken Rosina Heikel i prostitutionsfrågan vid Läkaresällskapets sammanträde den 21 april 1888, H:fors.

nehållet visar, att uttalandet var en ingående kritik av en del synpunkter, som kommittén anlagt på frågan. Efter denna granskning ber hon att också få yttra några ord om »frågans moraliska sida», i det hon säger:

»Läkarnes förnämsta uppgift i denna sak är visserligen att behandla de sanitära förhållandena. Men den moraliska synpunkten är dock just i denna fråga av så väsentlig och ingripande beskaffenhet, att den icke kan lämnas helt och hållet å sido. Allt flere och flere röster höja sig och yrka på avskaffandet av en institution, som kränker den offentliga och enskilda moralen. Man avfärdar icke dessa en reform fordrande människor blott genom att kalla dem 'kortsynta ivrare' och skrämma dem med de sanitära vådor, som deras anspråk, om de genomfördes, skulle medföra för samhället. Tidsandan låter sig icke undertryckas. Och då allmänheten kränkes i sin sedliga åskådning, om än på aldrig så giltiga grunder, så måste den dock åtminstone tillerkännas rätt att hava ett ord med i laget. Läkarnes oavvisliga plikt är att genom sin sakkännedom belysa frågan och, så vitt möjligt, bidra till att giva den en rättvis och tillfredsställande lösning. Genom att fasthålla vid det gamla systemet, som skyddar varken makan el-

ler barnen, utan blott de män, som bedriva otukt, och t. o. m. dem blott ofullständigt, fruktar jag att läkarne själva åvälva sig det ansvar, vilket de äro benägna att låta falla på dem som ropa på en förändring. Det är emedan jag är övertygad om att en reform, som mera tillfredsställde rättsbegreppen, även skall kunna förenas med hygienins fordringar, som jag tillåtit mig taga Läkaresällskapetets uppmärksamhet i anspråk för mitt yttrande. Jag vet väl, att jag därvid löper fara att bliva räknad till de kortsynta ivrarne, men vill blott framhålla att vad jag önskar icke är en förslappning av myndigheternas åtgärder mot den syfilitiska smittans utbredning, utan tvärtom en strängare, men verksam och mera rättvis tillämpning av desamma.

Sammanfattande det jag nu haft äran yttra, vågar jag föreslå:

'att all besiktning, sådan som den närvarande, eller i samband med legaliserad rättighet till osedlighet såsom yrke, måtte ur rättslig, hygienisk och moralisk synpunkt avstyrkas;' och

'att de ur hygienisk synpunkt nödvändiga mått och steg, som avse att skydda samhället mot smitta av specifika sjukdomar, måtte uti sig inbegripa även ett skydd för alla samhällsindivider, således även för kvinnan och barnen, och ett lik-

formigt förfarande mot alla av syfilis behäftade personer.'»

Det ligger i sakens natur att kvinnor betrakta den institution, som kallas »den legaliserade prostitutionen», med andra ögon och på ett annat sätt än män. Orsaken är icke svår att utfinna. Även ha sed och vanetänkande alltjämt i hög grad bidragit till att ställa hinder i vägen, så snart det gällt ett allvarligt ingripande i detta samhällsönd. På några blad bland Rosina Heikels efterlämnade papper finnas under rubriken »Reflexioner» upptecknade några tankar, som synbarligen utgjort ledtrådar vid utarbetandet av hennes uttalande på Läkaresällskapets möte och vilka gott kunna stå som representativa för en kvinnas syn på saken — här tillika stödd av en läkares insikter. Bland »reflexionerna» läses:

»Då man åter på senaste tid hos oss på allvar dryftat hvad i sekler utgjort det mest svårlösta problem samhället haft att lösa, gör man sig ofrivilligt den frågan: ligger i dessa misslyckade försök af upprörande hårdhet eller förslappande tolerans som i olika tidehvarv gjort sig gällande, för att utrota eller minska prostitutionen, någon grundorsak, som inverkat hämmande på resultatet? Historien har icke att uppvisa några för-

sök i annan riktning än den: att de prostituerade ensamt, fängslats, kasernerats, reglementerats, och alltid lika hopplöst. Här måste vara någon faktor som förbisetts efter man än i dag står på samma punkt som för århundraden sedan.

Dessa arma qvinnor i hvilka alla åtgärder utmynna, äro de verkligen de enda skyldiga? De som köpa en förbjuden vara, anses i andra fall, hafva sin andel i brottet. Men här går den andra parten fri, dessa som i tusendetal förgifta samhällsmoralen och sprida smitta inom oskyldiga hem. Bör icke något öfvervakande komma dessa sedeslösa till del? — Man har påvisat besigtningen af militären, af några lösdrivvare och tyckt sig härmed hafva utöfvat en hög grad af rättvisa — och dock återstår ett ojemförligt större antal af de skyldiga som icke på minsta sätt blifvit oroad. Hvem har bragt dessa qvinnor på fall, som sedan, blifvna mensklighetens afskum, hämnas på sin tillvaros sköflare? Här tycks det som gåtans lösning skulle med mera allvar böra sökas. — De män, som besöka lastbara qvinnor, de kunna väl icke räknas till de sedliga — och må de ej i hygieniskt hänseende äfven borde uppmärksammas? En varas tillgång ökas i mon af efterfrågan. Hvad blir således conclusionen i detta hänseende? Icke al-

lenast kvinnornas urartande bör vara en fråga för myndigheterna utan äfven den form som be- mantlar männens andel häruti, som så beteck- nande framträdt i reglementerande och besigt- ning af endast den ena parten . . .»

Här kan naturligtvis icke ifrågakomma att vi- dare följa med ärendets utveckling på Läkare- sällskapets möte eller att söka utreda, om eller i vilken grad den av Rosina Heikel företrädde åsik- ten slutligen beaktades av kommittén. Hennes framställning kvarstår i alla fall som vittnes- börd om en modig och självständig personlighets inlägg i en för hela samhället viktig angelägen- het.

Ty det fordrades i sanning mod och en djup, levande övertygelse om kvinnans rätt och män- niskovärde för att på den tiden komma fram med sådana yrkanden i en församling av enbart man- liga läkare. På sitt karaktäristiskt ordknappa vis yttrade den kvinnliga läkaren en gång, då hon omtalade det minnesvärda sammanträdet den 21 april: — »Bland bara karlar — varifrån jag tog mitt mod, ensam kvinna? — Förnärnad i min själ, därför gick det.» — Såsom det mest sårande och orättvisa framstod för henne olik- heten i det ansvar, som påfördes de skyldiga parterna, i det männen frikallades från sin med-

skyldighet genom att allt ansvar och allt straff överfördes till kvinnorna. Även den uppfattningen, som på något håll framträdde under diskussionen och enligt vilken »kvinnorna behandlades som annat gods», fann hon i hög grad kränkande för kvinnans människovärde.

Hennes uttalande väckte, såsom man kunde förutse, uppseende och framkallade också opposition från flere håll; även funnos de som tvivlade på rättmätigheten av hennes yrkanden. Hon stod i alla fall fast vid sin åsikt, men har senare uttryckligt framhållit, att hon icke bemöttes på något vis hånfullt, utan att mötesdeltagarna med uppmärksamhet hade hört på hennes andragande.

Det var inte blott denna gång Rosina Heikel offentligt uttalade sig i frågor, som kunde ställas i samband med hennes kall som läkare. Av vad hon både skriftligt och muntligt anförde vid sådana tillfällen, får man det alldeles bestämda intrycket av huru djupt och oavvisligt hon kände förpliktelsen att såsom vår första kvinnliga läkare stå upp och föra kvinnornas talan, då hon fann det vara av nöden. Man har också en bestämd förnimmelse av att ett sådant uppträdande av henne krävde självöverninnelse. Hon var av naturen tillbakadragen, sluten och skeptiskt an-

lagd och under studieårens många vedermödor och bittra erfarenheter hade dessa lynnesdrag blivit yttermera utpräglade. Men då hon kände det som sin plikt att träda fram, undandrog hon sig icke att göra det.

Åtskilliga tankar och reformförslag rörande hälso- och sjukvård, särskilt med hänsyn till kvinnornas och det uppväxande släktets krav, har hon nedlagt i flere beaktansvärda artiklar i tidningar och tidskrifter. Några av dem må här i korthet omnämnas:

I Hufvudstadsbladet för den 18 december 1894 ingår en av henne skriven artikel under rubriken »Ett önskningsmål».

Frågan här gäller anställandet av sjukvårderskor, avlönade av kommunen. Till att börja med önskas två sådana i Helsingfors, den ena bosatt i norra, den andra i sydvästra delen av staden. Deras åliggande skulle bliva att vardera inom sitt område på anmodan av distriktsläkaren kostnadsfritt tillhandagå sådana fattiga patienter, som vore i behov av sjukvård. Artikeln för sakens talan med värme och insikt, man ser att den är skriven av en läkare, förtrogen med förhållandena på orten, och att den dikterats av en kvinnas varmhjärtade medkänsla för fattigdom och olycka.

På baksidan av konceptet till denna tidningsartikel har författarinnan antecknat, att sjuksköterskefrågan »hade till följd att två sköterskor anställdes hos de två manliga distriktsläkarna, men den anonyma kvinnliga distriktsläkaren fick ingen hjälp».

Då Medicinalstyrelsen på anmodan av Senatens civilexpedition 1897 avgivit ett »Förslag till förordning angående rätt för kvinna att utöva läkarekallet,» lästes i tidningen Nya Pressen för den 19 maj en utförlig redogörelse för detta förslag. Den osignerade artikeln var skriven av Rosina Heikel. Och i ett senare nummer av samma blad, den 12 november, skrev hon under rubriken: »Till Red. för Nya Pressen. Rätt för kvinna att i Finland utöva läkarekallet», en utförlig granskning av förslaget samt undertecknade artikeln med X.

Även i Hufvudstadsbladet för den 30 november och den 2 december 1897 läsas två mycket beaktansvärda artiklar med överskrift: »Till Red. av Hbl. Den finska kvinnans rätt att utöva läkarekallet», undertecknade R. H.

I dessa artiklar företages en ingående granskning av Lagberedningens förslag till förordning, angående rätt för kvinna att utöva läkarekallet. I början av den första artikeln säges, att oaktat de dagliga tidningarna redan innehållit uppsatser

härom, ger »frågans stora betydelse anledning till att ytterligare genomgå nämnda förslag, vilket vid en närmare granskning synes innesluta överraskande inkonsekvenser, som böra belysas.»

Den ingående granskningen slutar med följande framsynta uttalande:

»Då man sålunda genomgått förslaget premisser och slutledningar, måste man anse, att ett lagförslag sådant som det ifrågavarande *icke* motsvarar vår tids uppfattning och fordringar, utan redan i närmaste framtid skall visa sig olämpligt. För den kvinnliga läkaren erfordras, likasom för den manliga, en författning med bred bas, inrymmande en möjlighet till naturlig framtida utveckling. Man bör kunna ombetro den kvinnliga läkaren att vara sin egen förmyndare, att hava den urskillning, för att icke säga den kvinnliga instinkt, att själv veta vilka områden hon kan behärska som människa och läkare.

Författningen av den 18 februari 1890 för manlig läkare kunde därför tryggt få gälla även för kvinna. Skulle man nödvändigt vilja skatta åt ett hävdvunnet åskådningssätt, vilket anser, att till och med det mest självfallna måste reglementeras, då det avser kvinnan — återstode ju att införa som slutklämmar till den nyss nämnda författningen t. ex. att:

1) *Läkarebefattningar, som avse uteslutande behandling av män, må icke innehavas av kvinna; samt*

2) *Endast myndig kvinna må söka och erhålla läkaretjänst.*

Hade medicinalstyrelsens förslag närmelsevis gått i den riktning vi här ovan påpekat, då hade man förstått samma styrelses uttalande: 'att kvinna bör tilldelas rätt att i så vidsträckt mån som möjligt verka som läkare.' Nu däremot måste man beklaga, att orden använts blott för att dölja tankarna.»

Ett betydelsefullt spörsmål i fråga om kvinnlig läkares verksamhetsområden beröres även i följande uppsats om »Kvinnliga läkare», ursprungligen hållen som ett föredrag på något av Kvinnosaksförbundet Unionens vid denna tid mycket besökta möten och sedan tryckt i Nutid.

»Kvinnliga läkare.*)

En lång tid har hos oss funnits kvinnosaks-vänner och existerat föreningar för kvinnosaken, vilka på sitt program uppställt vidgade rättigheter och öppnandet av nya arbetsområden för kvinnan. Med förenade krafter har man i

*) Nutid 1902 s. 153 o. f.

många avseenden lyckats vinna terräng för dessa strävanden, men det återstår ännu mycket, för vilket det behöver plöjas mark eller, där jordmånen redan är beredd, utsås frön för kommande skörd.

I den mån som blicken vidgas och synpunkterna bliva mera preciserade, gäller det framförallt att fortfarande bearbeta de områden, vilkas beträdande för kvinnan synas vara de mest lämpliga, samt att taga vara på och föra framåt vad som redan finnes påbegynt.

Något som jag här till först ville föreslå, att vi småningom skulle arbeta för och söka att förverkliga, är att få kvinnliga läkare anställda i flickskolor och, varför icke, även i samskolor.

Fördomarna hos skoldirektioner och föräldrar hava säkert sin stora andel uti att intet försök gjorts i denna riktning; men också kan man känna sig tveksam, då man vill rubba bestående förhållanden, om härför icke finnes tillräckligt talande skäl.

Intill senaste tid har dessutom bristen på kvinnliga läkare gjort det till en nödvändighet att iakttaga en avvaktande hållning, men efter hand som denna brist upphör, blir frågan aktuell, och det är skäl att taga saken under omprövning, ifall den skall kunna förverkligas i praktiken.

Som skolläkare har kvinnan uppgifter att fylla, vilka äro mera djupgående än de, ytligt betraktat, synas vara. Flickan besöker numera skolan under hela sin utvecklingsålder, denna för henne naturenligt ömtåligaste period i livet. Då finnes hos henne vanligen en oreflekterad blygsamhetskänsla, som icke borde förbises utan snarare tagas vara på, emedan den bildar en värdefull motvikt till den nivellering könen emellan, som i våra dagar ligger i tidsandan. Den kvinnliga läkaren kan komma eleven närmare, kan mera intimt bistå föreståndarinna och gymnastiklärarinna vid elevens fysiska uppfostran än den manliga läkaren.

Vore den kvinnliga läkaren tillika skolans lärare i hälsovård, då hade man tillgodosett de kvinnliga eleverna på ett sätt, som säkert skulle verka välgörande på det uppväxande släktet.

Ett annat fält, där kvinna borde få fast fot såsom läkare, är i industriella inrättningar med kvinnliga arbetare. Fabriksarbeterskan med sin ofta otillräckliga avlöning, okontrollerade frihet och skyddslösa ställning, lever just under sådana förhållanden, att det arbete en kvinna såsom läkare här kunde utföra vore i etiskt avseende av oberäknelig bärvidd. Och vilken ovärderlig

hjälp vore hon icke därjämte för en kvinnlig yrkesinspektör!

Skulle vi nu dessutom kunna inverka i den riktning, att den kvinnliga läkaren bleve familjernas unga döttrars läkare eller åtminstone första rådgivare vid de många gynekologiska lidanden, vilka i nutiden intaga en så dominerande ställning, vore även det ett framåtskridande, vars stora principiella betydelse jag icke här torde vidare behöva utlägga.

Ovanstående tyckes mig innehålla synpunkter, som tala för det berättigade uti vad jag velat framhålla. Om vi icke ingripa för att förbättra förhållanden, som gälla för oss kvinnor och våra barn, bära vi själva skulden härför. Genom privat initiativ är det vi kunna arbeta i den riktning jag här påpekat. Så länge det kvinnliga läkarespörsmålet icke är löst genom några fastställda bestämmningar eller intill dess kvinnan genom fri tävlan kan vinna anställningar, vilka liksom giva relief åt hennes kapacitet och verksamhet, är det som det åligger oss kvinnor att visa, det vi vilja uppbära ett arbete, som icke bör kunna vara för oss likgiltigt.

Mödrar, uppfostrarinnor, lärarinnor, arbetsgivare och andra personer, vilka uppskatta kvinnan som läkare, blir förbehållet att gemensamt söka

verka för att efter hand, på de orter, där kompetenta kvinnliga läkarekrafter stå till buds, dessa bliva anlitade främst för den kvinnliga ungdomen i skola, fabrik och hem.

Rosina Heikel.»

SAMARBETE OCH SOCIALA SPÖRSMÅL.

Rosina Heikel hade ju under längre och kortare tider för bedrivande av studier vistats i Stockholm. Hon hade där lärt känna och rönt påverkan av den gryende svenska kvinnorörelsen, för vilken Fredrika Bremer som den stora banbryterskan hade angivit blivande riktlinjer. Från 1859 egde de svenska kvinnorna i Tidskrift för Hemmet ett organ, som snart blev känt och högt uppskattat i hela Skandinavien och som även i vårt land medverkade till en uppräckning bland den bildade klassens kvinnor. När Tidskrift för Hemmet 1886 efterföljdes av Dagny, blev denna tidskrift det litet tidigare stiftade Fredrika Bremer-förbundets organ, som även kom till oss med väckande impulser och hjälpte till att bana vägen för den nya uppfattning om kvinnans ställning i samhället, vilken småningom höll på att arbeta sig fram, taga sig uttryck i målmedvetet arbete och mynna ut i reformkrav och kvinnornas vidgade intresse för samhällsspörsmål.

Man kan förstå att Rosina Heikel, som själv varit tvungen att utkämpa den hårdaste kamp mot de hinder och orättvisor, som samhällsförhållanden, lagar och påbud, seder och bruk och icke minst den allmänna opinionen reste mot kvinnornas handlingsfrihet och självbestämmanderätt, utestängande dem både från kunskapens värld och så gott som alla områden av det sociala livet, man kan förstå, att hon med sin dyrköpta erfarenhet var både väl skickad och kände sig manad att främja utveckling och framåtskridande för sitt lands kvinnor. I ett brev (den 21 febr. 1885) till redaktören för Tidskrift för Hemmet friherrinnan Sophie Adlersparre, född Leijonhufvud (signaturen »Esselde»), den svenska kvinnorörelsens ledande kraft vid denna tid, framträder Rosina Heikels varma, handlingskraftiga intresse, i det hon ber att få uttala:

»ett hjertligt tack för de många goda impulser, som under en lång följd af år kommit oss till del genom 'Tidskrift för Hemmet'. Det nu senast på Edert initiativ stiftade 'Fredrika Bremer-Förbundet' har gifvit uttryck åt tankar som väl länge närts, men icke kunnat förverkligas i våra små förhållanden. Välkommet var derföre det uttalande af Eder i broschyrform öfver den första af Förbundets uppgifter, hvaraf jag förliden

höst under en kortare vistelse i Stockholm af en lycklig tillfällighet fick del. Tilltalad af det i broschyren angifna praktiska målet 'yrkes- och studiestipendier för flickor i syfte att bereda dem utväg till sjelfförsörjning' — blef det mig en kär önskan att se denna idé realiserad äfven hos oss. Jag tog mig derföre friheten att införa broschyren i sammandrag i våra tidningar för att väcka intresse för frågan. Intresset har heller icke uteblifvit, ty några privata möten hafva redan behandlat saken, och ett förslag till stadgar för bildandet af en stipendie fond är under granskning.

I den förhoppning att det vore af intresse för Eder, Fru Friherrinna, att erfara hurusom de frön Edert arbete utsått spira upp äfven i främmande jordmån, har jag velat meddela den ringa början, som har blifvit gjord — ett steg i Fredrika Bremer-Förbundets anda . . .»

Det företag, varom här talas, blev »Konkordiaförbundet» och mötena, som omnämnas, höllas i Rosina Heikels hem. Några anteckningar på ett blad bland hennes efterlämnade papper utvisa, att hon öppnade det första mötet med en kort redogörelse för tanken på att bilda en fond, vars syftemål vore att genom stipendier understödja unga kvinnor, »som önskade genom all-

varligt arbete i en bestämd riktning ernå möjligheten att hjälpa sig själva och andra». För att en sådan fond skulle kunna uppstå, fordrades en sammanslutning av största möjliga antal intresserade personer och bland dessa även »personer med erfarenhet, kunskaper samt vilja och förmåga till uppoffring». Det gällde att få även landsorten intresserad och sålunda bilda en sammanslutning över hela landet. Penningmedlen skulle förvaltas under »laglig ansvarighet» av dem som ombetrodde med uppdraget, och allmänheten skulle således förtroendefullt kunna giva sina bidrag till fonden. Det gällde sedan att genom ändamålsenliga och kloka bestämmingar sörja för att studieunderstöden tillfölla de mest meriterade bland dem som ansökte stipendierna.

Man hade ofta intryck av att Rosina Heikel kände sig besvärad av att framträda och utlägga sina tankar för en större åhörarkrets. Men hennes stora värme för det betydelsefulla företaget och hennes levande övertygelse om att härigenom många av hennes lands kvinnor skulle föras ut till en friare och lyckligare framtid hjälpte henne att övervinna denna känsla av obehag.

Vid det grundläggande mötet, vari deltog omkr. 30 personer, som den 18 febr. 1885 samlades i Rosina Heikels hem, leddes överläggning-

garna av professor C. G. Estlander. Man anslöt sig i huvudsak till det uppslag Esselde givit i sin förut omnämnda artikel och de tänkvärda ord, som författarinnan inlett den med, i det hon skrev: »Det är i sanning en grymhet, vilken ofta av ren tanklöshet begås, då föräldrar, som egna alla sina omsorger åt sina söners uppfostran för ett visst levnadsyrke, en given samhällsställning, icke bekymra sig om att låta sina döttrar lära något mer, än det som hör till *ytan* av en s. k. god uppfostran.»

Ett förslag till stadgar granskades, däri redan grundlinjerna till förbundet, sådant det slutligen utformades, angåvos och även ett anslående namn kom på ett fyndigt sätt den blivande sammanslutningen till del. Innan fröken Fanny Palmén, som blev förbundets första sekreterare och sedan i 20 år ända till sin död med ständigt samma trofasthet skötte denna arbetsdryga befattning, begav sig till mötet, hade hon händelsevis i sin almanacka sett den 18 februari angiven som Konkordiadagen. Genom hennes tanke flög därvid hastigt hågkomsten av huru Schiller i *Das Lied von der Glocke* sjungit: »tausend fleiss'ge Hände regen, helfen sich im muntern Bund». — Var det inte precis så som man borde gå till väga i den stora nya sammanslutningen? — i endräktens

tecken — och kunde det finnas ett vackrare och passligare namn för ett sådant samarbete än »Konkordia»?

Av en interimsstyrelse utsändes sedan en »Inbjudning» till allmänheten, både män och kvinnor i hela Finland, att ansluta sig till »Konkordia, Förbund för Kvinnostipendier».

Där stodo många representativa mäns och kvinnors namn under denna inbjudning. Listor för antecknande av medlemmar utsändes och det visade sig att anslutningen blev stor. Och då listorna återkommo till skattmästaren Rosina Heikel, åtföljdes de ofta av entusiastiska skrivelser, som utvisade med vilken värme och förståelse man på olika orter omfattade planen med dess ideella syftning ut mot framtiden. Också tidningarna hälsade det vackra och kloka programmet för den nya föreningen med gillande och intresserade anmälningar. — »Att räcka varandra handen i goda företag, det är ett moraliskt stöd, som livar och stärker till ansträngningar», skrev Helsingfors Dagblad den 25 okt. i en artikel, som ingick på ledarens plats i bladet, och uttalade förhoppningen, att det skulle alltfört utveckla sig för att — »genom kunskap och arbete kvinnan må föras framåt till en högre uppfattning av sitt levnadsmål».

I början av 1886 blevo Konkordiaförbundets stadgar stadfästade och bibehöllos sedan oförändrade intill 1911. Konkordia blev en vittutgrenad sammanslutning av både män och kvinnor, följdriktigt och utan att nånsin förtröttas genomförde ledarna uppgiften och reste en byggnad för framtiden. År efter år har Konkordia kunnat utgiva sina studiestipendier till alltjämt flere unga kvinnor och sålunda gjort en betydande insats i arbetet för höjande av kvinnans sociala ställning hos oss.

Det är inte alltid så lätt att genom nedärvda begrepp och föreställningar klart kunna skönja vad utvecklingen kräver. Förberedelserna, tillblivelsen och fortbildningen av Konkordia utvisa, att Rosina Heikel i detta avseende var ovanligt skarpsynt. Bland de sociala företag, som hon var med om att grundlägga eller understödja, var och förblev nog Konkordiaförbundet hennes skötebarn, som hon trofast och hängivet höll vakt om på ett sätt, som man vore färdig att kalla genialiskt.

Förbundet med den idealitet, som låg till grund för detsamma, var ett barn av sin tid och dess starka kulturströmningar, och under en lång följd av år arbetade det enligt de från början uppdragna riktlinjerna. Efter omkring 30 års förlopp,

då vid tiden för världskriget så många omvandlingar och omvärderingar av bestående förhållanden och institutioner blevo oundvikliga, försiggick även inom Konkordia en genomgripande förändring sålunda att förbundet tudelades i ett svenskt och ett finskt Konkordiaförbund. Som en följd av de inre förhållandenas utveckling i vårt land hade Konkordias centralstyrelse kommit till insikt om och genom erfarenhet fått bekräftelse på svårigheterna, som förknippade sig med ledningen av ett tvåspråkigt förbund. Och än en gång blev det Rosina Heikel, som steg fram och i samråd med några av centralstyrelsens medlemmar, som ända sedan förbundets uppkomst verksamt och hängivet arbetat på dess utveckling, tog initiativet till den åtgärd, varigenom förbundets framtida verksamhet och tillväxt kunde anses bäst främjad och tryggad.

Delningsförslaget var ett vidsynt förslag, som framhöll, hurusom genom tudelningen de båda Konkordiaförbunden kunde ställa sig helt och hållet utom den alltjämt växande språkstriden och sålunda vartdera på sitt håll ostört få arbeta för de kulturella syften, som från början varit och alltid borde förbliva Konkordias mål.

Huru förbundets delning skedde och huru utvecklingen sedan fortgick, kan naturligtvis här

icke vidare redogöras för. Den som intresserar sig för det stora kulturfrämjande förbundets verksamhet, kan få utförliga uppgifter härom i en av rektor Aino Ottelin skriven och av Svenska Konkordiaförbundet utgiven publikation.*) Där säges, att förbundets delning 1914 visat sig ha varit en lycklig åtgärd, något som även framgår genom den stora tillväxt både av medlemsavgifter och donationer, som sedan dess såväl det Svenska som det finska Konkordia haft att anteckna.

Då Rosina Heikel 1917 önskade avgå från Svenska Konkordiaförbundets centralstyrelse, efter det hon i 32 år outtröttligt omhänderhaft det mycken tid och ständiga omsorger krävande värvet att som skattmästare sköta Konkordias ekonomi, utbad sig förbundet äran att få invälja henne som Konkordiaförbundets första hedersmedlem.

Några år efter det Rosina Heikel tog initiativet till Konkordia, deltog hon även verksamt i uppbyggandet av en annan sammanslutning, likaledes med uppgift att främja kvinnornas framåtskridande och deras fostran till medborgerligt ansvarsmedvetande. Det var Kvinnosaksför-

---

*) Aino Ottelin: Konkordiaförbundet. H:fors 1924. Söderström & C:o.

bundet Unionen, en sammanslutning av kvinnor och män, vilken enligt den första paragrafen i stadgarna hade till syftemål: »Höjandet av kvinnans uppfostran. Utvidgandet av arbetsområden för kvinnan. Höjandet av kvinnans ställning såsom medlem i samhället».

Vid Unionens grundläggande möte i hotell Kämp den 1 oktober 1892 höll Rosina Heikel ett inledande föredrag*), som hon benämnde: »Några ord i kvinnofrågan». Ur detta uttalande, som klart och sakligt framvisar flere av de erfarenheter hon vunnit både under arbetet på sin egen utveckling och såsom läkare, återges här som dokument och tidsbild några avsnitt:

»Då vi leva i en tid, som ännu nödgas anse kvinnosaken som en sak för sig, för vilkens fortbestånd och utveckling man behöver stifta skilda föreningar, kan det väl icke anses överflödigt att litet närmare skärskåda några sidor av denna tidsfråga.

Kvinnosaken har haft sin forntid med dess olika faser i kvinnans underordnade ställning, men därunder har dock hos henne arbetat sig fram ett begär till frigörelse, som mer och mer tager sig form i nutidens strävanden. Kvinno-

---

*) Infört i tidskr. Hemmet och Samhället n:rs 9 och 10 1892. Även utg. i Unionens serie av småskrifter.

emancipationen, den av ålder så illa ansedda, är det dock som, tagen i dess ädlaste bemärkelse, har begynt kampen mot förtryck, mot fördomar och kvinnans skeva ställning. Genom samverkan av ädla män och kvinnor skall kampen fortgå, låt så vara, genom sekler, tills kvinnan är fullt vuxen att uppbära förmånen av att vara en integrerande del av mänskligheten. Deltagande i dess utveckling skall hon då med sina egendomar komplettera mannens åskådningssätt och arbete.»

För att nå detta mål uppställer föredragarinnan vissa betingelser, som hon sammanfattar i följande punkter:

»1) Den *bästa skolundervisning* bör såväl av staten som enskilda beredas kvinnan lika väl som mannen.

2) *Alla arbetsområden* böra öppnas för kvinnan såsom människa.

3) Under förutsättning att kvinnans uppfostran är jämngod med mannens och hans levnadsbana även för henne är tillgänglig, fordrar en enkel logik *lika lön för lika arbete.*»

I motiveringen till dessa fordringar betonas särskilt, att kvinnan eftersträvar största möjliga mått av kunskaper: »*Icke så*, som skulle hon sträva efter att därigenom bliva mannen lik, utan

för att genom kunskapens makt uppnå andlig frihet och förmåga att deltaga i mänsklighetens kulturarbete».

Och föredragarinnan fortsätter:

»Få vi med anspråk på rättvisa uppställa dessa i korta drag givna konturer beträffande *fordringarna på samhället*, återstår dock onekligen det väsentligaste, nämligen *fordringarna på kvinnorna själva*, för att göra dem värdiga de förmåner de åstunda. En missriktning i nutidens strävan, för vilken kvinnan möjligen med skäl kan förebrås, är den att hon icke ställer anspråken på sig själv och sina *skyldigheter* i bredd med dem på sina rättigheter, och vi måste erkänna, att vi äro långt ifrån att på alla områden uppbära vår ställning på ett rätt sätt. Här gäller därför att såväl i det ringa arbetet, vilket över huvud taget är det förhärskande, som ock i det mera synliga och representativa, framför allt sköta sitt kall med trohet. Fria vilja vi visserligen vara, men friheten skall tyglas av sedligt allvar. Kunskaper önska vi, men icke såsom mål, utan som medel. Vetandets skatter skola därigenom lättare bliva vår egendom, och den sanna bildningen adla arbetet och utveckla karaktären.»

Efter att ha kastat en blick på de arbetsområden, som under de närmast föregående tjugu

åren öppnats för kvinnorna, och konstaterat, att detta deras inträde på nya arbetsfält visat en livskraft, som bådade gott för framtiden, avslutar föredragarinnan sin översikt med följande yrkande:

»Då vi nu påpekat kvinnans verksamhet så att säga utåt, skulle jag vilja att vi icke förbisa den ej mindre viktiga, men mera inåtvända, som rör *hemmets område*. Liksom det vore för varje man till välsignelse för hans sedliga uppfostran, om han lärt sig något yrke, någon färdighet bredvid sina bokliga studier, vore det för kvinnan till obotlig skada, om hon underskattade den förmån hon hittills haft, att ega insikt i hushålls värv. Jag ville därför yrka på, att varje kvinna efter slutad skolkurs, oavsett om hon egnar sig åt vidare studier eller icke, skulle använda någon tid att förkovra sig i kvinnliga sysselsättningar. Hennes livsuppgift må nu bliva den gifta eller ogifta kvinnans, alltid skall hon hava en stor fördel av att icke vara främmande för vad som utgör hemmets trevnad.

Motse vi med tillförsikt den tid, då alla barnor stå öppna att beträdas av kvinnor, förutsätter detta icke, att de därför skola beträda dem alla. De skola utan tvivel själva hava urskillning att icke uppsöka verksamhetsområden, där

de ej kunna gagna samhället. Det kommer alltid att givas platser, som fyllas bättre av män, och även sådana, som fyllas bättre av kvinnor. Tid efter annan se vi kvinnor med framgång verka på områden, dem de ej förut beträtt; man kan därför icke ännu bedöma, huru långt gränsen för deras förmåga sträcker sig; likaså kan ifrågasättas, om ej männen på en del områden komma att träda tillbaka såsom mindre lämpliga. Det fordras icke några skrankor för att ordna dessa förhållanden; den naturliga arbetsfördelningen, konkurrensen och den rådande tidsandan skola göra det.

Med blicken uppåt och framåt må vi se tiden an. Kommande generationer är det förbehållet skörda frukten av vad nutiden sår. Låtom oss alla, såväl gemensamt som var för sig, troget arbeta på släktets utveckling och förkovran.»

De båda stora sammanslutningarna Konkordia och Unionen med deras ideella syftemål och samtidigt på praktisk grund byggda utåtriktade verksamhet äro tidstypiska exponenter för det sociala samarbete, som Rosina Heikel med värme omfattade och verksamt bidrog till att föra framåt.

PERSONLIGHET OCH SENARE LEVNADSÅR.

Den som på 1890-talet och de närmast följande åren efter sekelskiftet var med på Kvinnosaksförbundet Unionens möteskvällar, kunde då rätt ofta se en högväxt, ståtlig dam träda in och taga plats vid något av de många små borden, kring vilka förbundets medlemmar grupperade sig under samvaron i Svenska Fruntimmersskolans (nuvarande Sv. Flicklyceums) stora och präktiga festsal. Var den som såg henne inte Helsingforsbo, utan någon resande från annan ort och som gäst närvarande vid mötet, sträckte hon sig nog nyfiken och intresserad fram för att bättre kunna se och iakttaga den inträdande, ifall hon av grannen bredvid sig fick höra, att den högresta damen var vår första kvinnliga läkare.

Hos Rosina Heikels person fanns något imponerande, något som gjorde, att man inte kunde undgå att lägga märke till henne, även om hon befann sig bland en hel hop andra människor. Man observerade ovillkorligt den kraftigt byggda, högväxta gestalten och huvudet med dess

ståtliga resning och fasta, karaktärsfulla anletsdrag. Helhetsintrycket blev en förnimmelse av kraft, allvar och viljestyrka, och hörde man henne tala, bekräftades denna uppfattning. Man kunde tänka sig, att hon måhända långsamt fattade ett beslut, men man kunde omöjligt förmoda, att hon skulle ryggat tillbaka, sedan hon själv en gång blivit på det klara med vad som borde genomföras.

Det hände också, att deltagarna i Unionens möten fick höra inlägg av henne under diskussionen. Naturligtvis skedde det oftast, då förhandlingarna på något vis hade samband med hennes yrke, men hon hade ju även mångsidiga andra intressen. Hon var i allmänhet icke mångordig, då hon på ett möte framlade sina tankar, och heller icke om hon gjorde det under sällskaplig samvaro, åtminstone ej med personer, som ej hörde till hennes allra närmaste vänkrets. Men det hon sade, bar prägeln av att ha blivit väl övervägt, samtidigt som däröver låg något försvunnet. Och ibland hände det också, att genom allvaret i orden kunde bryta fram glimtar av en egenartad, litet bister humor. Det var om denna fond av humor en av hennes närmaste vänner, som länge delade ett hem med henne, en gång sade mig, att denna humor egentligen bara i

hemlivet fick riktigt komma till sin rätt, där kunde den göra »just den trivialaste dag glad och ljus och varm.»

Vi här i södra Finland bruka betrakta österbottningarna nästan som ett folk för sig. Oberoende av att hon större delen av sitt liv var bofast i Helsingfors, kände Rosina Heikel sig otvivelaktigt alltid som österbottning och hela hennes personlighet gav även andra, som kommo i beröring med henne, intryck av att hon var det. Där fanns hos henne denna rätlinjiga, utpräglade saklighet, som försmådde att inlinda tankar och åsikter i alltför många ord; där fanns den varma känslan och humorn under den något sträva ytan; där fanns tapperheten att framhärda i genomförande av ett uppsåt, hur galet eller envetet andra än månne ansett det. Nej, man kunde icke misstaga sig om det österbottniska kynnet.

Under de tider, då lantdagen skulle samlas, hörde man Rosina Heikel med stort intresse på Unionens möten tala om sådana ärenden, som förbundet plögade förbereda i syfte att genom någon välvillig lantdagsman få önskemålen som petitioner framförda till ständermötet. Detta på den tiden enda framkomliga sättet för kvinnorna att i lagstiftningsväg kunna ingripa i samhälls-

utvecklingen, omfattades av henne med livligt intresse. Hon hade starkt sinne för de objektiva villkoren och omständigheterna vid önskvärda reformers genomförande och medverkade gärna till förberedande av sådana förslag.

Hon, som själv hade fått bryta sig väg genom en mur av ligkiltighet och träda ut i opposition mot den allmänna meningen och den ogillande, ytliga och på fördomar grundade livsåskådning, som ofta även från närståendes sida reste sig emot hennes krav, hade av erfarenheten lärt att städse se kvinnans framåtskridande i samband med samhällets och dess institutioners. I allt det hon yttrade eller skrev om sociala spørsmål, återfinner man samma uppmaning som i det här tidigare anförda talet vid Unionens konstituerande möte: — Kommande generationer skulle skörda frukten av vad de föregående sått, och som ett oundvikligt krav stod, att kvinnan måste med ut i arbetet för släktets utveckling och förkovran.

Det var hennes trosbekännelse, vid vilken hon stadigt höll fast, vunnen som den var under mycken kamp och mycket arbete. Hon visste, att mycket av ungdomens energi och entusiasm, då sinnet i unga år är vekt och känslorna häftiga och stormande, kunde förspillas eller läggas be-

slag på i den uppslitande kampen bara för rättigheten att få gå ut till ett levnadsmål. Därför måste hindrande skrankor bort. Hennes övertygelse grundade sig på egna erfarenheter och egna hjärtekrav.

Det låg henne därför varmt om hjärtat att försöka jämna vägen för de unga kvinnor, som efter henne gingo ut till läkarens ansvarsfulla värv. Själv stod hon ödmjuk inför detta kall, som skänkte hennes liv dess djupaste innehåll, omfattande det med en hängivenhet och uppskattning, som gjorde att hon strängare än någon annan bedömde sin andel i arbetet, dess brister och begränsning. Denna uppdrivna självkritik, som kunde föranleda henne till undervärdering av sin egen arbetsinsats, hade förmodligen sin rot i det missmod och den misstänksamhet och bitterhet, som hos henne alstrats av känslan att hon genom övermäktiga samhällsförhållanden under studietiden kommit att i viss mening förbli en utanförstående. Men denna bittra känsla föreföll att, allt efter som åren gingo, mista sin udd och ge vika för den tröstefulla vissheten, att de som kommo efter skulle hinna längre på vägen, den hon dock som framtidens förebud trampat upp.

Bland Rosina Heikels efterlämnade papper finnes konceptet till ett uttalande, vilket låter den

känslighet, ömhet och godhet, som bodde bakom hennes kärva allvar och inbundna tystlåtenhet, framträda och taga ett vackert uttryck just i detta djupa intresse för ungdomens strävanden. De där upptecknade orden riktades till en ungdomlig krets, samlad för att hylla den ena av de två unga kvinnliga läkare, som närmast följt föregångerskan i spåren, dr Ina Rosqvist, då hon efter avslutade studier stod färdig att börja sin läkareverksamhet.

Anteckningarna börja med en skämtsam ursäkt för att medicine licentiaten Ina Rosqvist firades i en exklusivt kvinnlig krets, det kunde ju förefalla något »otidsenligt» och det var ju dessutom känt, att Ina Rosqvist alltid varit gärna sedd i kretsen av sina manliga kamrater. Sedan läses där:

»Då man från sin tidigaste ungdom burit inom sig ett litet frö, som blifvit vårdadt med ungdomens hänförelse och förhoppningar, och sedan sett detta frö blifva en liten planta, visserligen vuxen på stenhård mark och mången gång av omilda stormar härjad på sina bästa blad, har den lilla växten, ensamstående, som den länge var, dock förblifvit som ett kärt barn, som man önskade förflyttadt i ljusare rymder.

Den bäfvan, som en mor förnimmer, då hon

ser sitt barn i andras händer, det var väl snarlikt något sådant jag kände, då jag såg fröknarna Rosqvist och Eskelin blifva de första, som skulle taga hand om min oansenliga planta, mitt barn.

Att jag skulle följa deras *arbete*, deras *personlighet* med det *intresse* man skänker dem, som man önskade se återgifva mera fulländadt sitt livsarbete, eller det som man velat, men icke kunnat, det var ju icke att förvåna sig öfver. — Kanske var jag mången gång för kritisk, miss-trogen, men det var kärleken till den sak, som låg i djupet af den lilla växten, som gjorde det. — Jag hade ju ej behöft känna så, om der stött ett rotfast träd, som gifvit skydd i mot- och medgång.

Nu, då ni stå färdiga att träda ut i lifvet till kamp mot hvad som ännu finnes kvar af gamla fördomar — strid en ädel strid med andens vapen, ej blott för egna fördelar, nej, äfven för den lilla skara, som redan syns följa i edra spår, för de ofödda släkten, som skola göra detsamma.

De segrar ni vinna genom att vara de första, som bryta ny mark för kvinnans användning på det medicinska området, blifva äfven en vinst för edra efterföljare. Så skall smånigom af hvar och en en sten fogas till den nya byggnaden, eller snarare, det lilla trädet få nya blad och rika

frukter, ty hvart lif af kärlek är ju en vår, som lefver evigt och ej förgår.

Ina Rosqvist synes redan med stilla allvar vandra sin väg fram i människokärlekens tjänst, Med tiden tror jag äfven hon skall taga sin doktorshatt. — Hon behöfver blott få det lefvande för sig, att hon dermed tjänar sin lifsuppgift, sina medarbetare på ett verksammare sätt, och hon skall förmå öfvervinna sin motvilja för offentligheten och disputeras med glans.

Icke pekar jag på doktorshatten derföre att jag skulle tro, att endast innehafvaren af den skulle kunna fylla sin plats, men jag har den illusionen, att den skall hjälpa till att betrygga den väg, som rödjas för kvinnan på medicinens fält, att gifva ökad tro på att hon är sin uppgift vuxen.»

Ett annat blad av anteckningarna, vilket ger oss en liknande inblick i Rosina Heikels tanke- och känslövärld, hänför sig till ett tillfälle, då hon tackade en krets av manliga och kvinnliga vänner och meningsfränder, som hedrat henne den dag, då hon fyllde sextio år.

»Att sålunda blicka tillbaka», säges där, »då man hunnit till lifvets eftermiddag, är ju ganska vemodigt, ty så oändligen litet har blifvit gjordt af det man önskat göra; och det åter, som blifvit

gjordt, ter sig så bristfälligt. — Tanken härpå skulle nu, när tiden är förliden, kännas som en tung börda, om det icke hade förunnats mig att få se gryningen af en annan tid. Ett yngre slägte träder fram, som med kunskap och kärlek omfattar samma arbete under gynnsammare förhållanden. Kvinnan får numera sjelfskrifvet på allt vidsträcktare områden skaffa sig vetandets skatter. Visserligen kvarstår ännu för kvinnan såsom läkare många skrankor, som hindra henne att ostördt utveckla sin begåfning. Men vi kunna med tillförsigt se tiden an, ty upplysta män och kvinnor skola fortfarande stå henne bi. Klyftan mellan mannen och kvinnan som arbetare, blir allt mindre. Hvardera skall, genom bibehållande och utvecklande af sin egenart, tillsammans bilda ett harmoniskt helt».

Genom allt vad Rosina Heikel offentligt yttrade eller skrev i sociala frågor, gick ett drag av varm fosterländskhet. Hon underlät icke att ständigt framhålla den stora betydelse, som varje framsteg, varje kulturell vinning hade för samhällsutvecklingen och därigenom för fosterlandet i dess helhet, för dess välfärd och dess framtid. Vid tiden, då några anteckningar under rubriken »Tankar» nedskrevos, hade förryskningssträvandena mot vårt land börjat och lett fram till

ofärdsårens våldsdåd och den mot vårt stats-
skick riktade tillintetgörelsen, och inom landet
hade, vid sidan av det på lagens grund vilande
motståndet, också en beklaglig undfallenhetspo-
litik begynt stiga fram och lett till svåra kon-
flikter i vårt inre politiska liv. Även nationali-
tetskampen, som visserligen genom trycket från
Ryssland blivit något undanskjuten, men dock,
trots den gemensamma faran för både svensk
och finne i landet, aldrig slocknat, drev upp
lidelser, alstrade misstro och bitterhet i sinnena
och medverkade till förvirringen.

Som dotter av det svenska Österbotten om-
fattade Rosina Heikel med varmaste hängivenhet
vår nedärvda västerländska odling. I kulturella
sammanslutningar, genom vilka det svenska språ-
ket och västerlandets kultur skulle hos oss be-
varas och förkovras, var hon städse med. I några
framsynta »Tankar», som troligen aldrig varit
publicerade, skriver hon:

»De svenska talandes uppgift i Finland har
varit att bevara frihet grundad på lag och rätt.
Fortfarande måste deras uppgift vara densam-
ma, och att genom passivt motstånd mot de fin-
ska talandes undfallenhet bibehålla sin position.
Den finska befolkningen är icke ännu genom-
trängd af en sådan frihet, ty folket skulle icke

vilja utöfva personligt tvång om de sjelfva uppskattade friheten. Häraf uppkommer den schism, som nu råder. Förgångna tiders fel, som större upplysning, mildare seder och aktning för individens rätt skulle utplåna, önska fennomanerna upptaga och tillämpa såsom repressalier för hvad de fått lida. De önska taga makten med den råa styrkans tillhjälp, utan att ännu hafva nått den kulturella ståndpunkt, som betingar öfvertaget.

De hafva icke tid att vänta på resultatet enligt utvecklingens lag, de önska hellre ett tillbakagående i civilisation blott den genuina finskheten får de främsta platserna. Derföre hafva de icke heller lika illa berörts af att ryska språket de förgångna åren sattes framom skicklighet och förtjänst, de ha sjelfva samma planer beträffande det finska språket och söka på allt sätt tillämpa metoden. Fåfängan att göra allt ursprungligt finskt, hvilket i långa tider skall vara en hämsko på nationens framåtskridande, är den onda genius, som förstör allt samarbete, hindrar tillgodogörandet af hvad förra tider genomkämpat landet till båt-nad. Det är slavofilernas chauvinism omsatt i finsk jord. Det finska elementet i vårt land står Ryssland närmare än det svenska; skall det en dag qvävas av sin stora granne? Den ytliga bokbildningen utan hembildning, som vill taga

tyglarna, är råheten, som ej förstår uppskatta hyfsning. Mot den måste den svenska folkgruppen ställa sig som en mur, sammansluta sig — öka sina bildningsanstalter på alla områden.»

Ett annat framsynt uttalande, som intygar med vilket ständigt levande intresse Rosina Heikels klara och kloka tanke följde samhällsutvecklingens gång, finner man i de efterlämnade pappren såsom ett inlägg i frågan om kvinnornas politiska rättigheter. Skriven för Hufvudstadsbladet, då 1904 i samband med det stora spörsmålet om representationsreformen och den allmänna rösträtten även frågan om rösträtt för kvinnorna kommit upp, torde uppsatsen dock icke inlämnats till tidningen. Rosina Heikels åsikt i frågan, som på sin tid mycket diskuterades, återges här enligt hennes manuskript:

»I fredagens nummer av detta blad*) ingår ett af Alexandra Gripenberg undertecknadtt försvar eller snarare förklaring för den af henne förfäktade åsigten, att kvinnorna böra nöja sig med att begära politisk rösträtt och icke valbarhet. Egendomligt är att A. G., som deltagit i kvinnorörelsen i eget land, gjort vidtgående studier om samma sak i andra land, icke kommit till annan åsigt än att kvinnan *i alla tider* skall söka ernå

*) Hufvudstadsbladet n:o 335.

sina rättigheter med undantagsbestämmingar. För trettio, fyrtyo år sedan, då kvinnorörelsen hos oss var i sin barndom, kunde ju ej blifva tal om annat än små tillfälliga framsteg på det kv. arbetsfältet, men sedan dess har kvinnornas syn på tingen undergått betydliga förändringar. Hon har i allt vidare kretsar blifvit en sjelfansvarig personlighet, fått en större allmänbildning. Hon kan icke numera vara nöjd med att gå undantagsvägar för att nå sina mänskliga rättigheter. Hon kan vänta att begära hvad henne tillkommer, tills behovet deraf blifvit för henne en medveten sanning, men då skall hon göra sina fordringar gällande i den form, att hvar och en kan se att hon vet hvad hon vill.

Att så äfven varit fallet på de områden, der dessa fordringar beaktats, visar skolreorganisationen, som tog sig uttryck i samskolorna; universitetsstudierna lika för kvinnor som män, de medicinska studierna m. m. Hvad hade blifvit af allt detta, om här hade begynts med ett öfvergångsstadium, då saken en gång var klar för kvinnorna sjelfva. Kv. må akta sig att vara nöjd med halfmesyrer. Det kommer icke att leda till hvad hon önskar. Hvad har hon vunnit på att hon intar en undantagsställning som kommunalt röstberättigad men icke valbar? Hennes intresse

och hennes inflytande ha varit minimala, på samma sätt skall det bli med den politiska rösträtten. Det kan ju med skäl sägas, att kvinnan intill senaste tid icke varit mogen att inväljas i kommunens rådslag, men samma invändning kommer att kunna göras om den politiska rösträtten utsträcker för männen — och det skulle väl icke falla någon lagstiftare in att derföre bilda ett öfvergångsstadium för de mindre kompetenta — de blifva helt enkelt icke invalda — eller finnes det bland dessa nydanade rösträttsegare någon kompetent, så kan hans förmåga komma till sin rätt. Se här den enkla logik, som alltid bör följas för vare sig man eller kvinna. Att personer finnas, som söka det löjliga i det berättigade, kan ju ej hindra kvinnorna sjelfva att fortgå på den väg de anse som den rätta. Alla nya landvinnningar för kvinnan böra ju komma under debatt, men sedan må hon enas om målet utan småaktig syn på den eller den personligheten eller den organiserade fraktionens konservatism och i enighet uppträda, om hon vill vinna något, ty i kvinnornas oenighet och brist på objektivitet ligger just hennes svaghet.»

På hösten 1901 anhöll Rosina Heikel om avsked från sin anställning som läkare i stadens

tjänst och hennes ansökan beviljades den 4 december samma år.

Hon hade ännu inte fyllt 60 år, då hon lämnade sin plats som distriktsläkare, ehuru intresset för verksamheten alltjämt fanns kvar och hängivenheten för uppgiften fortfarande stark och levande bodde inom henne. Men den ständigt vakna självkritik, varmed hon anlade en strängare måttstock på sitt arbete, än någon annan med fog kunnat göra, ingav henne fruktan för att möjligen icke mer ega krafter och förmåga att fylla sitt värv. Som en annan orsak till att hon lämnade det kärvordna arbetet som läkare för stadens medellösa kvinnor har hon själv även omnämnt, att hon ville träda tillbaka för att ge plats åt yngre krafter, som enligt hennes åsikt kunde behöva uppmuntran och få tillfälle att stiga fram och visa vad de dugde till.

Privatpraktiken, av vilken även hennes ekonomi var beroende, utövade hon fortfarande ännu några år framåt. Ur anteckningar, som förefalla att vara nedskrivna ungefär vid denna tid, utläser man en djup pessimism. Måhända hade någon tillfällig nedsättning av kroppskrafterna även andel i att hon då såg så misströstande, så mörkt, så rent av med förtvivlan på tillvaron och sin andel i livets arbete.

Då hon 1906 även upphörde med sitt arbete som praktiserande läkare, kände hon det oändligt tungt att draga sig tillbaka från denna verksamhet. Bland hennes anteckningar finnes ett blad, som yppar, vad detta betydde för henne och som bär överskriften: »Min sista strid». Man läser där:

»Denna vinter har det blifvit klart för mig att jag icke vidare bör taga emot patienter. Det är så ofta min hörsel är dålig af dånet i hufvudet; mitt minne är icke mera detsamma; mina kunskaper hafva icke följt med tiden och jag plågas af hvarje nytt sjukdomsfall, ty jag känner att jag icke fyller de fordringar man ställer på en läkare. Klienterna hafva ju äfven till största delen öfvergifvit mig, och det hafva de gjort rätt uti. Ofta sänder jag en patient till någon annan, men att draga mig helt tillbaka — se der det svåra! Det är ebb och flod i denna tankegång. Bäst jag är på det klara med den saken, så lockas jag af det gamla intresset och låter förleda mig att taga vid igen. Skulle jag i pekuniärt hänseende vara fullkomligt oberoende af denna inkomst gick det kanske lättare, men nu, jag kan ej lefva utan att anlita kapitalet och jag vill ej anlita andras kassor, om det ock skulle låta sig göra. — Nu i sommar måste det afgöras, ty denna dagtingan

med vilja och icke kunna, skall kanske snart efterföljas af indifferentism, eller ett samvetslöst begagnande af andras godtrogenhet. Man är icke klarsynt mera så snart man inlåter sig på kompromiss med sin rättskänsla.

Jag behöfver ju icke mycket för egen räkning, men att icke hafva något öfver att gifva åt andra — det är ledsamt — men för den skull allena kan jag icke fortfara, att vara i ett arbete som jag icke mera förmår fullgöra. —

Jag som alltid fasat för att öfverlefva min arbetstid — hvarföre skulle jag bli satt i denna belägenhet?

Det är ju många andra ting jag kan syssla med, men icke är det med samma intresse, ty jag känner mig så misslyckad på alla dessa områden, hvilka förefalla som surrogat.

Hvilken frestelse det ligger uti, att ändå kvarhålla helst litet af det medicinska — denna dagtingan måste afklippas ty den återkommer i så många former.

Med halfårets slut skall jag taga bort min annons från läkarens daglista. Hoppas ingen som intresserar sig därför skall märka det. Det inbesparar 30 mark på följande halfår.

Man tror att jag är förmögen. För att jag icke tager för mig; hade jag det kunnat vore jag

rik. Huru hade det varit möjligt, att taxera högt ett arbete som varit så bristfälligt!

Der står man sedan med all sin äflan och håg och har gjort så oändligen litet, och förstår icke dem som kunna uppskatta sig sjelfva och sitt arbete. —

Första trappsteget nedåt från mitt kära arbete var då jag afgick från tjänsten; det andra nu då jag lemnar praktiken, och det tredje då jag går i min graf.

Den 27 Maj 1906.

Men det gavs i alla fall ännu tillfällen och uppgifter, för vilka Rosina Heikels erfarenhet och läkareinsikter togos i anspråk. Hon fortfor länge med att offra tid och krafter åt det oavlönade arbetet i människokärlekens tjänst. Genom sina läkarebesök skänkte hon hjälp och tröst åt de medellösa pensionärerna i »De gamlas hem»; föreningen »De blindas vänner» jämte »Blindhemmet» och »Arbetshemmet för blind» egde städse i henne ett trofast stöd, liksom hon ock med varmt intresse omfattade »Arbetsstugorna för barn».

Sedan hon dragit sig tillbaka från sin praktik, bodde hon fortfarande i Helsingfors, det gamla hemmet i Wasa fanns icke mer kvar, sedan hen-

nes mor mot slutet av 1890-talet avlidit. Sitt hem i Helsingfors delade hon under de senare åren med sin yngre syster.

Medan åren gingo, hyllades hon flera gånger på bemärkelsedagar både genom uppvaktning och gåvor av korporationer och personliga vänner. Till de hedersbetygelser, som skänkte henne största tillfredsställelse, hörde den i första kapitlet av denna levnadsteckning skildrade festen, då kvinnorna i Helsingfors hyllade vårt lands första kvinnliga läkare genom att stifta en stipendiefond, som fick bära Rosina Heikels namn och, avsedd för kvinnliga medicinestuderande, överlämnades till Universitetet i Helsingfors. Från fonden utgivas numera tre stipendier.

På Rosina Heikels åttiårsdag förärade kvinnliga läkare och medicine kandidater henne en summa av 12,000 mark för att användas på något sätt, som hon själv ville bestämma. Enligt hennes bestämning bildades härav en stipendiefond, som skulle förvaltas av Finska Läkaresällskapet och varav räntan borde utgivas till kvinnliga medicinare med företräde för dem som egnade sig åt kvinno- och barnsjukdomar.

Den dag hon fyllde åttiofem år, blev hon än en gång föremål för hyllningar, som vittnade om minnesgod och hög uppskattning av den be-

tydelsefulla insats hon gjort i vårt samhällsliv. Hon uppvaktades av en deputation från Finska Läkaresällskapet ävensom av representanter för föreningarna »De gamlas hem», »De blindas vänner», »Blindförbundet», blindföreningen »Hand i hand», »Konkordiaförbundet», »Kvinnosaksförbundet Unionen» och antagligen ännu andra sammanslutningar samt många personliga vänner. Som ett officiellt erkännande överlämnades till henne ordenstecknet av Finlands Vita ros.

Rosina Heikels levnadsafton blev lång. För den som såg henne i hennes hem, föreföllo de senaste åren av hennes liv som en rofylld afton efter en het och ansträngande arbetsdag, dock icke lugn i den mening, att tidens röster icke mer på hennes ålderdom hade nått fram till henne, men lugn sålunda att hon icke mer behövde gå ut i dagens vimmel av stridiga viljor och strävanden. Med sin klara tanke stod hon kvar i det levande livet, och med sitt varma fosterländska sinnelag upphörde hon aldrig att intresserad följa med de växlande, skiftesrika händelser och öden, som vårt land under de senast förflutna två årtiondena genomlevat.

Ända intill dagarnas slut lät hon tankarna

helst gå till den verksamhet, som givit hennes liv dess djupaste innehåll. Med en av sina yngre vänner, som besökte henne i Diakonissanstalten, där hon låg sjuk och förlamad under de sista veckorna av sitt liv, talade hon en dag om huru hon i tankarna såg för sig läkekonstens storartade framtid genom alla de nya upptäckter, som i vår tid gjordes i laboratorier och studiesalar. I synnerhet var det ljusterapin, som skulle bli det helbrägdagörande läkemedlet för den lidande mänskligheten. Hon såg mot en framtid av ljus, där stora salar stodo öppna för alla, som ville söka bot genom de hälsobringande strållarna, och då alla, även de fattigaste och ringaste, egde rätt att fritt träda in för att genom ljuset vinna hälsa och styrka.

Den 13 december 1929 utsläckte döden Rosina Heikels liv. Hon hade undanbett sig all hyllning genom blommor och tal, då hon fördes till gravan. Men den tysta, högtidliga hyllning, som tog sig uttryck genom att flera deputationer från föreningar och sammanslutningar jämte många personliga vänner samlats i Krematoriet, då hennes stoft invigdes till den eviga vilan, vittnade bättre än ord hade kunnat göra det om betydelsen av hennes livsgärning.

Vid uppgiften att teckna en bild av vår första kvinnliga läkare har tecknaren försökt sammanställa en del personliga drag med de väsentliga riktlinjerna för hennes liv och verksamhet, medan uppnådda resultat på ett sådant arbetsfält som hennes var, icke kunnat bliva på samma vis gripbara och möjliga att angiva. Ty Rosina Heikel har icke efterlämnat några vetenskapliga medicinska skrifter. För att hon som författare skulle kunnat insamla material och framlägga sina rön, hade hon behövt disponera över ett sjukhus, men detta väsentliga villkor för vetenskaplig forskning saknade hon.

Måhända eftersträvade hon heller icke sådan verksamhet. En av hennes äldsta personliga vänner, som ända sedan den gemensamma ungdomstiden känt henne, har sagt mig, att det som låg henne varmast om hjärtat var vården och omsorgerna om lidande medmänniskor, och då hon kämpade sig fram till att bliva läkare, var det för att bringa hjälp och vård främst till sjuka kvinnor och barn. När hon sedan själv hunnit fram till sin läkareverksamhet, sågs hon så mycket det stod i hennes förmåga försöka jämna vägen för dem som skulle följa efter och vilka, såsom hon så ofta framhöll, på ett fullständigare sätt och bättre rustade än hon själv skulle få gå

ut till läkarens värv. De många uppsatser hon skrivit, rörande kvinnliga läkare och deras ställning och uppgifter i samhället, bekräfta detta. Och om hon för att arbeta i människokärlekens tjänst icke kunde nöja sig med mindre än att göra det som läkare, så visar det omfånget och djupet av hennes strävanden och begåvning, liksom hennes oavlåtliga framgående på den inslagna banan ådagalägger hennes viljas okuvlighet, medan den stränga självkritiken visar att hon, medveten om bristerna i det hon förmådde göra, stod ödmjuk inför uppgiften.

Sitt livs stora äventyr upplevde hon, då hon sprängde det lugna och skyddande hemmets dörr, klev över muren av likgiltighet, ogillande och den allmänna opinionens fördomar, som stämplade hennes företag såsom galenskap, och begav sig ut på den vågsamma upptäcktsfärden. — Nådde hon fram till det hon gått ut att söka? — Det kan nog ingen säga, även de som personligen närmast känt henne, ha icke kunnat besvara frågan, ja, kanske hade hon icke ens själv förmått det. Ty verklighetens värld är dock städse mycket olik den vi se i våra drömmar och vår längtan.

Som ledstjärna på den okända vägen lyste för henne den höga idé, som drivit henne ut på fär-

den. Och stjärnan steg småningom allt klarare fram, livet igenom lyste den för henne; även om den tidtals skymdes av moln, slocknade den aldrig. Denna ledstjärna var hennes fasta och levande övertygelse att kvinnliga läkare behövdes, att dem måste beredas plats i samhället, emedan de hade sin stora betydelse för samhällsutvecklingen och även av kvinnorna själva ansågos nödvändiga för vården av kvinnor och barn.

Färden, till vilken hon vågade sig ut som den första kvinna i vårt land, medförde mycket arbete, mången gång missräkningar och motgångar, men hon upplevde därunder även åtskilligt sådant, som sedan kom flera än henne själv till godo, och färdens vågsamhet medförde naturligtvis också vinning för personlighetens utveckling. Var och en människa upplever livets skickelser på sitt sätt och hämtar därur sina erfarenheter med vinning eller besvikelse. Och därför, om man frågar, huruvida Rosina Heikel fann det hon dragit ut för att söka, så är det i själva verket icke häri det väsentliga ligger.

Det händer ju ibland, att en upptäcktsresande icke finner det han begivit sig ut för att söka, men i stället finner något annat och måhända mer. Amerikas djärve upptäckare hade icke med sina små, bristfälliga skepp begivit sig ut på den

farofyllda färden för att söka Amerika. Men det okända land han fann, betydde både för hans samtid och för eftervärlden oändligt mycket mer än vägen till något förut känt land.

Från den kust i framtidens land, till vilken Rosina Heikel efter sin kamp mot fördomar och godtyckligt resta hinder såsom den första av vårt lands kvinnor nådde fram, ha Finlands kvinnor kunnat gå längre in och vinna nya områden för framtida arbetsuppgifter.

Föregångarnas mödor och ansträngningar kunna icke mätas med mått eller vägas med vikt. Föregångarna äro upptäckare, som bidra till att göra livet större, betydelsefullare och rikare. Det de vunnit genom sitt mod och sina bemödanden, måste av dem som följa efter utökas och förkovras, och deras föregångargärning förpliktat framtida släkten att i tacksamt minne bevara deras namn.

INNEHÅLL.

Förord	5
På tröskeln till en ny tid	9
Barndom	20
Skolår och kunskapstörst	37
I strid mot fördomar	50
Kvinnliga läkare och kvinnornas universitetsstudier i olika länder	71
Kvinnliga studerande vid Finlands universitet under senare hälften av 1800-talet	87
Studieåren	95
Den kvinnliga läkaren	107
Med det talade och det skrivna ordet	123
Samarbete och sociala spörsmål	138
Personlighet och senare levnadsår	152